

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PEA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
REDACȚIA: Sporește încrederea poporului nostru în forțele sale creatoare	3—14

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

MOȘU: Lupta pentru pace în anul 1961 și perspectivele ei	15—25
NEAGA: Calea omenirii spre o pace adevărată	26—38

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Peninsula Balcanică în Vechiul Testament	39—52
---	-------

Teologie istorică

Prot. Dr. ȘTEFAN LUPȘA: Data nașterii lui Gheorghe Lazăr	53—70
IOAN I. ICĂ: O aniversare patristică: 1300 de ani de la moartea Sfântului Maxim Mărturisitorul	71—75
Pr. Conferențiar Dr. AL. MOISIU: Adevărul maternității divine exprimat în reprezentările iconografice ale cimitirelor vechi creștine	76—84

Teologie sistematică

Pr. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Principii morale anticolonialiste	85—92
---	-------

Teologie practică

IOAN N. FLOCA: Molitfelnicul ortodox (pînă la sfîrșitul secolului XVIII)	93—115
Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Brașovul, cea mai „minunată cetate” pentru activitatea Diaconului Coresi	116—132
Prot. GHEORGHE SECAȘ: Liturghia greacă orientală și Misa latină . .	133—142

RECENZII

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Revista Patriarhiei Moscovei	143—148
---	---------

VIAȚA BISERICESCĂ

Pr. Dr. I. CHIOARIU: (†) Preotul Ilie Brad	149—150
ASISTENT: (†) Prot. Ioan Cisteian	151—152
M. ȘESAN: Conferința Bisericilor de la New-Delhi	152—155

INSEMNĂRI

Diacon I. POPESCU, M. ȘESAN și RED.: Suprapopulația — o născocire a ideologiei burgheze. — Documente despre Congresul ecumenist de la New-Delhi. — Revista „Hlas Pravoslavi”	156—159
<i>Alegeri de ierarhi</i>	159—160

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise cîteț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL VII. Nr. 1—2

IANUARIE—FEBRUARIE, 1962

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

SPOREȘTE INCREDEREA POPORULUI NOSTRU ÎN FORȚELE SALE CREATOARE

Este o constatare care se desprinde atît din Darea de seamă asupra înfăptuirii planului de stat pe anul 1961 și cu privire la planul de stat pe anul 1962, prezentată de Dl Acad. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, în ședința din 26 decembrie 1961 a Marii Adunări Naționale, cît și din documentele de stat care au fost date publicității la începutul anului în curs.

De fapt, ceea ce a anticipat Darea de seamă făcută de șeful Guvernului în fața deputaților Marii Adunări Naționale a R. P. Romîne, confirmă și dezvoltă pînă în cele mai mici amănunte Comunicatul Direcției Centrale de Statistică cu privire la îndeplinirea planului de stat al țării noastre pe anul 1961 (dat publicității în 3 febr. a. c.), ca și Comunicatul aceleiași direcții cu privire la rezultatele recensămîntului animalelor domestice efectuat în zilele de 3—10 ianuarie a. c. (comunicat apărut în presă).

Aceste documente reflectă ritmul de dezvoltare a economiei noastre naționale de astăzi, precum și puternicul avînt pe care l-a luat răspîndirea culturii în perioada actuală de construire a socialismului în țara noastră. Ele sînt, totodată, substanțiale scrisori de felicitare cu care e răsplătită strădania obștească de-a ridica pe cele mai înalte culmi de propășire înfloritoare a noastră Patrie, Republica Populară Romînă.

Limbajul sobru al cifrelor de plan pe ramurile de producție — prevăzute, realizate, depășite — reprezintă cel mai autentic certificat de aptitudine constructivă pe care harnicul nostru popor, sub călăuzirea înțeleptei noastre ocîrmuiri de stat, și-l poate da și are dreptul să și-l dea. Sîntem în plin avînt creator, creștem către statura unei prosperități fără seamăn, ne făurim cu spornică tenacitate o viață îmbelșugată, care o să depășească prin înlesnirile ei — accesibile tuturor brațelor harnice și tuturor minților rodnice — cele mai îndrăznețe așteptări ale generației ac-

tuale. Dacă în trecut poporul nostru știa doar de ce muncește — ca să hrănească trîndăvia unor pîlcuri parazitare — astăzi învață să trăiască și trăiește din ce în ce mai bine. Documente ca cele la care ne referim, bilanțurile pe care ocîrmuirea de stat le întocmește și dă publicității an de an, la cuvenitele soroace, sporesc încrederea poporului nostru în forțele sale creatoare, în capacitatea sa de a înfăptui cu succes sarcinile mărețe ale programului de desăvîrșire a construirii socialismului în țara noastră. Realizările înregistrate minuțios și atent în documentele amintite — după cum a arătat Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al R.P.R. — sînt „rodul muncii devotate și pline de abnegație a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor” din țara noastră. Ele ilustrează justetea liniei politice a ocîrmuirii de stat a Republicii Populare Romîne în toate domeniile vieții sociale.

Dacă le știi citi — și pentru a învăța să le citești, trebuie doar ca tu însuși să știi și să vrei să muncești, trebuie ca inima ta de cetățean cinstit să bată la unison cu inimile milioaneilor de maeștri ai artei de-a munci — ele ne spun, mai presus de toate, că mergem înainte, cu pași siguri. Ceea ce în ordinea de viață politică, socială și economică învechită — pe care am părăsit-o ireversibil la 23 August 1944 — părea imposibil de înfăptuit, a devenit de-atunci încoace ceva de sine înțeles, capacitate normală de realizare a eroismului constructiv care definește posibilitățile eroicului nostru popor muncitor.

Alături de celelalte popoare ale comunității socialiste, poporul nostru are dreptul să fie mulțumit de roadele strădaniilor sale în muncă. În documente ca cele la care ne referim, el află prilej de legitimă mîndrie, deoarece își vede materializată — și apreciată — în atîtea însemnate succese cîte depășiri de plan înregistrează ele, munca sa entuziastă de neconținută întărire și înaintare a Patriei. Cîteva exemplificări sînt necesare, ca material ilustrativ, cu toate că detaliile documentelor respective au fost parcurse, desigur, de fiecare din noi, cu cald interes și cu vădită satisfacție, atunci cînd au fost date publicității. Din capul locului trebuie să menționăm că depășirea sarcinilor de plan intervine la tot pasul în constatările de ansamblu și de amănunt ale documentelor citate, ca leit-motivul care se valorifică pe parcursul unei compoziții artistice muzicale de anvergură simfonică.

În decursul anului 1961, planul producției globale industriale a fost îndeplinit în proporție de 104,2 la sută. Aceasta însemnează că prevederile de plan ale anului 1961 au fost depășite

cu 4,2 la sută. Pentru ca să ne dăm seama de însemnătatea acestui amănunt, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că anul 1961 este al doilea an al planului de 6 ani. Depășirea aceasta urmează unei depășiri de 3,6 la sută în 1960 — care a fost primul an al șesenalului. Aceasta însemnează — privind mai departe, în viitorul apropiat — că sarcina de creștere a producției globale industriale planificată pentru anul 1965 — de 2,1 ori — este într-un totu realizabilă. Un specialist în materie (vezi rev. „Contemporanul”, nr. 6 din 9. II. 1962) precizează, pe bună dreptate, că „pentru a se atinge un asemenea nivel în 1965 este necesar ca producția globală industrială să crească în medie cu 13 la sută pe an”. În primii doi ani ai șesenalului, „creșterea medie a fost și mai mare, de 16 la sută anual”. Aceasta, e ceva cu adevărat excepțional! Cinste brațelor vînjoase și minților agere care generează astfel de salturi excepționale în producție!

Ne-am putea opri aci, fiindcă intenția noastră nu este aceea de a reproduce, în litera și cifrele lor, documentele respective. Dacă trecem, însă, la cîteva amănunte — din cele multe — aceasta o facem din motivul că ele pun în lumina cea mai clară succesele deosebite pe care poporul nostru muncitor le-a înregistrat în împlinirea și depășirea planului anual din șesenalul în curs.

Din datele înregistrate în documentele privitoare la îndeplinirea planului șesenal, rezultă că spre a atinge în anul 1965 nivelul planificat de producție, este necesar ca producția globală industrială să crească anual, în medie, cu 13 la sută. În realitate, producția globală medie a industriei noastre în primii doi ani ai șesenalului a fost substanțial mai mare: de 16 la sută anual.

Remarcabilele depășiri ale prevederilor de plan la fontă, oțel, laminate, minereuri, cărbune, motoare electrice, rulmenți, auto-camioane, combine, etc. arată că s-au obținut creșteri importante tocmai în ramurile principale ale industriei: acelea de care depinde dezvoltarea proporțională, mereu crescîndă, a întregii noastre economii naționale. Volumul producției globale al mijloacelor de producție a crescut în 1961 cu 17,1 la sută față de anul 1960.

Comparînd ritmul dezvoltării diferitelor ramuri ale industriei, vedem cît se poate de clar cum progresele de pînă acum pregătesc înfăptuirile viitoare. Construcția de mașini și prelucrarea metalelor, spre exemplu, s-au dezvoltat cel mai rapid în ultimii doi ani, în cadrul producției industriale. Ritmul de creș-

tere realizat de construcția de mașini în acești doi ani a fost de 21 la sută pe an. Aceasta înseamnă că în acest scurt interval de timp, producția ramurii a crescut cu peste 40 la sută, așadar cu aproape jumătate.

Producția bunurilor de consum a crescut în 1961 cu 13,4 la sută, populația țării primind astfel în anul trecut cantități sporite de țesături de bumbac, lână și mătase, tricotaje, încălțăminte, mobilă, zahăr, uleiuri, unt, etc. S-au vândut, prin comerțul socialist, mărfuri în valoare de peste 47 miliarde lei (în prețuri curente), planul fiind îndeplinit în proporție de 100,3 la sută. Față de anul 1960, volumul total al desfacerilor de mărfuri a sporit cu 6 miliarde lei, ceea ce reprezintă substanțiala creștere de 14,7 la sută.

S-a lărgit și s-a consolidat apoi comerțul exterior, volumul schimburilor de mărfuri cu străinătatea crescând cu 17 la sută.

Venitul național a crescut cu circa 10 la sută față de anul 1960 și cu 22 la sută față de anul 1959. Salariul real a crescut cu 4 la sută față de 1960 și cu 16 la sută față de anul 1959. Numărul salariaților din economia națională a crescut cu 240.000 față de anul 1960, ajungând la volumul de 3.486.000 salariați în 1961. Aceasta însemnează că la 5,3 locuitori, unul este salariat, în vreme ce salariul real, raportat la cel din 1950, aproape s-a dublat.

În anul 1961 s-au investit în economia națională peste 28 miliarde lei — fără investițiile din fondurile proprii ale gospodăriilor agricole colective — adică cu 5 miliarde lei mai mult decât în 1960, ceea ce reprezintă o creștere de 21 la sută. „Este greu să cuprindem ce înseamnă un volum de investiții de peste 28 miliarde lei, scrie unul din economiștii noștri”. Dar proporțiile încep să se contureze când ne amintim că în 1950 — an de mare efort — investițiile au fost de 5,7 miliarde lei (calculate în aceleași prețuri de la 1 ianuarie 1959). În 1961 am investit deci de cinci ori mai mult decât în 1950, și aceasta în condițiile creșterii continue a nivelului de trai. Și foarte importante investiții din 1961, cu 5 miliarde mai mult decât cele din 1960 (pentru amatorii de comparații plastice, numai creșterea investițiilor în 1961 față de anul precedent este aproximativ egală cu investițiile anului 1950!) s-au adăugat celor efectuate în precedenții ani de economie planificată. Din 1950 pînă azi s-au investit în economia noastră peste 180 miliarde lei, cifră enormă, efort al întregii țări...”. (Rev. „Contemporanul”, nr. 6/1962). Efort

pus exclusiv în slujba scopurilor de construcție pașnică pe care le urmăresc toate țările comunității socialiste. Pe baza vastului program de investiții desfășurat în anul 1961, s-au construit și au fost date în funcțiune numeroase obiective industriale importante care au sporit potențialul economic al țării. Numai furnalul de 700 m.c., construit în anul trecut la Reșița, împreună cu noul furnal reșițean intrat în funcțiune la începutul anului în curs, vor da anual de 4 ori mai multă fontă decât s-a produs în țara noastră în întregul an 1938. Pe harta industrială a țării au apărut noi unități moderne de producție, complexe pentru industrializarea lemnului, fabrici de produse lactate, etc.

Transformări mari s-au petrecut în viața satelor noastre: ele pășesc tot mai hotărât pe calea arătată de ocîrmuirea statului nostru democrat popular, calea agriculturii socialiste, calea belșugului și a progresului. La sfîrșitul anului 1961 agricultura socialistă deținea 94,7 la sută din suprafața agricolă și 92,6 la sută din suprafața arabilă a țării. Numai în lunile noiembrie și decembrie 1961 au intrat în gospodării colective circa 205.000 familii țărănești, cu o suprafață de aproape 600.000 ha teren agricol.

Simultan cu mersul impetuos al colectivizării a continuat să se întărească baza tehnică a agriculturii, iar producția agricolă globală marfă a sporit. La sfîrșitul anului 1961 agricultura era înzestrată cu 52.000 tractoare, 48.000 semănători mecanice, peste 23.000 combine de cereale păioase și numeroase alte mașini agricole.

În cursul anului 1961 agricultura a fost înzestrată cu încă 12.000 tractoare, 13.000 pluguri de tractor, 15.000 semănători, aproape 6.500 combine și alte utilaje agricole. Au crescut considerabil cantitățile de îngrășăminte și insecto-fungicide folosite de gospodăriile agricole. Producția totală de cereale a fost în 1961 de aproximativ 10,6 milioane tone, adică cu 750 mii tone mai mare decât cea realizată în 1960.

Comunicatul Direcției Centrale de Statistică — într-un tabel deosebit de elocvent — înfățișează superioritatea în producție a formelor consecvente socialiste în agricultură. La grîu, G.A.C.-urile au obținut o producție medie cu 22 la sută — iar G.A.S.-urile cu 60 la sută — mai mari decât întovărășirile. La porumb, producția medie pe hectar a G.A.C. a fost cu 50 la sută, iar a G.A.S. cu 94 la sută mai mare decât a întovărășirilor; deci, practic, dublă. La floarea soarelui, sporurile în favoarea G.A.C.

și G.A.S. au fost de 21 la sută, respectiv 38 la sută. „Acele diferențe — după cum notează un specialist în materie — arată clar ce poate da agrotehnica mai înaintată și folosirea semințelor de înaltă productivitate, arată că extinderea colectivizării și consolidarea gospodăriilor colective sînt într-adevăr cheile belșugului”.

Același competent comentator subliniază că „gospodăriile colective mai vechi, cu un colectiv de conducere experimentat, un fond de bază important, un număr de brigadieri trecuți prin școli — într-un cuvînt gospodăriile agricole colective consolidate — reușesc să țină piept atît la producția vegetală cît și la cea animală celor mai bune gospodării agricole de stat”.

Aceste realizări au continuat să schimbe, în ritm accelerat, fața satelor noastre.

Dacă în trecut satul românesc însemna „plug de lemn, anal-fabetism, opinci sparte, opaiț, flagelul unor devastatoare boli sociale”, iar „locuitorii lui erau înfățișați, în genere, drept exponenții unei pitorești patriarhalități, refractari „invaziei civilizației urbane”, astăzi el evoluează metodic și sigur în spre înlesnirile unei vieți de confort citadin, în spre noua lui dimensiune, socialistă, care îl situează pe treptele contemporane ale civilizației. Treptat, el pune „la muzeu” imaginea mizeră a trecutului și urcă pe schelele luminoase ale socialismului. Dijma și pelagra, umilirile și umilințele de tot felul pe care le îndura „talpa țării” — cum era numită țărănimea de stăpînitorii patriotarzi de altă dată — au rămas de domeniul amintirilor antipatice. Un alt om, în alt sat — omul nou al satului înaintat — întîlnești pe ulițe și la căminul cultural, în fața cărții și a televizorului, pe motocicletă sau în sala de spectacol. Desigur, mai sînt destule de făcut, dar cînd s-a mai făcut atîta ca acum, într-un timp destul de scurt? Niciodată!

Deosebit de grăitoare este înaintarea noastră socială și culturală. Masele populare au acces nelimitat la învățătură și cultură, fapt de neconceput în țările capitaliste. Statul nostru democrat popular este profund interesat ca cetățenii săi să fie oameni culți și instruiți, căci din ce sînt mai ridicați și mai temeinic pregătiți, din aceea vor fi mai capabili să depună o muncă de mai înaltă calificare în folosul colectivității. De aceea, el acordă o mare atenție dezvoltării școlii, în care vede „temelia unui înalt nivel cultural de masă, principalul izvor de cadre necesare construcției socialiste”. Niciodată în istoria țării noastre n-au

învățat în școlile de toate gradele un număr atît de mare de tineri ca astăzi. Față de anul 1938, numărul elevilor din clasele I—VII este în anul școlar curent mai mare cu peste un milion. În facultăți și institutele de învățămînt superior se pregătesc acum cu circa 55.000 studenți mai mulți decît în 1938.

Dezvoltarea școlii în anii regimului nostru democrat popular este ilustrată de creșterea continuă, de la an la an, a numărului de elevi, studenți și cadre didactice, precum și a numărului de școli și facultăți.

Învățămîntul de cultură generală, spre exemplu, în actualul an școlar cuprinde 2.788.932 elevi — ceea ce înseamnă cu aproape 233.000 mai mulți decît în anul școlar 1960—1961 și cu aproape 475.000 mai mulți decît în 1959—1960. Tot mai mare e și numărul muncitorilor — peste 74.000 în acest an — care-și completează studiile în școlile serale, după orele de producție. Avem acum 449 școli medii, cu 62 mai multe decît în anul trecut. În anul școlar curent aproape întregul tineret de vîrstă școlară va absolvi școala de 7 ani, făcîndu-se totodată trecerea treptată la învățămîntul general obligatoriu și gratuit de 8 ani. Acest fapt reprezintă un moment însemnat în dezvoltarea învățămîntului nostru. Se realizează, astfel, cu un an mai devreme planul ocîrmuirii de stat cu privire la promovarea acestui sector important în mersul revoluției noastre culturale.

Deosebit de grăitor este faptul că în actualul an școlar învață în școlile profesionale aproape 155.000 de elevi — cu peste 27.000 mai mulți decît în anul precedent. Pe lîngă pregătirea de specialitate și practică în producție, elevii școlilor profesionale capătă totodată cunoștințe de cultură generală, corespunzătoare profilului muncitorului de azi.

Un avînt considerabil a luat învățămîntul superior. Avem astăzi 151 de facultăți, față de numai 33, cîte erau în 1938. Centrele universitare din București, Cluj, Iași și Timișoara au fost lărgite. Institute de învățămînt superior au fost create la Brașov, Galați, Craiova, Tg. Mureș, Petroșani, ș. a. Învățămîntul superior pregătește în acest an școlar peste 81.000 de studenți — cu aproape 10.000 mai mulți decît în anul școlar trecut.

Crește an de an și numărul cadrelor didactice. În școlile de cultură generală și pedagogice predau în anul școlar curent cu 14.600 învățători și profesori mai mulți decît în anul școlar 1959—1960. În învățămîntul superior numărul cadrelor didactice a sporit, față de aceeași perioadă, cu peste 2.200.

Baza materială a învățămîntului de toate gradele se dezvoltă neconținut. În ultimii doi ani s-au clădit școli cu aproape 7.000 săli de clasă. Este prevăzut ca pînă la sfîrșitul anului 1965 numărul acestora să crească la 15.000. Numai în anul trecut au fost date în folosință studenților din centrele București, Iași, Timișoara și Craiova cămine cu 10.246 locuri și cantine cu 6.100 locuri. Valoarea acestor construcții se ridică la peste 145 milioane lei.

Cît de departe sîntem de neajunsurile trecutului! În 1933, după datele vădit micșorate de autoritățile burghezo-moșierești, peste un milion de copii de vîrstă școlară nu puteau urma școala, îngroșînd numărul anafabeților. Sărăcia îi lega de casă, desculți, zdrențăroși și flămînzi. Cadrele didactice rămîneau luni de zile cu salariile neplătite, se chinuiau o viață întreagă în locuri insalubre, necorespunzătoare destinației ce li se da.

Și astăzi, în multe țări capitaliste cu „tradiție” culturală, școala se zbate în situații deosebit de grele. În Italia, un sfert de milion de copii nu urmează nici măcar prima clasă a școlii elementare, iar dintre cei ce izbutesc să termine primele patru clase, mai mult de un milion se opresc în pragul clasei a V-a. În Franța, după evaluările oficiale, ar trebui să funcționeze în învățămîntul elementar, pentru 1962, 44.000 de noi învățători, dar bugetul nu prevede fonduri decît pentru 24.000 de posturi. Republica Federală Germană duce lipsă în anul acesta de peste 60.000 săli de clasă. În Turcia, 16.000 de sate sînt cu desăvîrșire lipsite de școli. În S.U.A., taxele școlare excesive fac ca pînă și liceul să devină practic un privilegiu al celor avuți. Într-un mesaj adresat Congresului S.U.A., președintele Kennedy a recunoscut că 8 milioane de americani care au depășit vîrsta de 25 de ani sînt analfabeți, iar 400.000 elevi de curs secundar nu au putut pătrunde în licee, din cauza lipsei de mijloace financiare.

O comparație a nivelelor la care s-a ridicat în zilele noastre acțiunea de școlarizare a tineretului și acțiunea de culturalizare a maselor dovedește că în Republica Populară Romînă se obțin înfăptuiri la care România conducerii de stat burghezo-moșierești nici nu visa măcar. Astăzi, numărul celor cuprinși în toate gradele de învățămînt a depășit trei milioane (față de 1,3 milioane în anul școlar 1950—51) — ceea ce înseamnă că din fiecare 6 locuitori ai țării unul este școlar. Se adeverește astfel că în societatea socialistă cultura crește odată cu belșugul.

În cursul anului 1961 s-a cheltuit din bugetul de stat pentru acțiuni social-culturale suma de 15,5 miliarde lei — cu 13,2 la sută mai mult decît în 1960. Rubrica „cheltuieli pentru acțiuni social-culturale” însumează 24,5 la sută din cheltuielile bugetului de stat. Așa ceva este de neconceput pentru economiștii din țările capitaliste.

Grija de luminarea poporului prin învățămînt și cultură merge la noi mîna în mîna cu grija pentru ocrotirea sănătății lui. Am arătat cu alte prilejuri că în ceea ce privește rețeaua sanitară și densitatea personalului medical de specialitate și auxiliar, am întrecut de mult cele mai bogate țări capitaliste.

În cursul anului 1961 a continuat să se îmbunătățească asistența medico-sanitară a populației. Numărul paturilor de asistență medicală a crescut cu peste 3.000, ajungînd la 137.000. A sporit numărul circumscripțiilor medico-sanitare cu 340, iar al caselor de naștere cu 115. S-au înființat noi policlinici raionale și orașenești. În anul 1961 reveneau la un medic circa 710 locuitori față de 737 în anul 1960. Pe de altă parte, numai în cursul anului 1961 au fost trimise la odihnă și tratament în stațiuni balneo-climaterice 560.000 persoane, cu 22,6 la sută mai multe decît în anul 1960. În aceeași perioadă de timp, coloniile și taberele pentru copii au găzduit 134.000 de mici beneficiari ai bucuriei de-a trăi în aer și soare — cu 8 la sută mai mulți decît în anul premergător. Capacitatea stațiunilor de pe litoral a crescut cu 5.000 locuri.

În ce privește construcția de locuințe și acțiunea de modernizare a orașelor, sarcinile de plan au fost realizate cu depășiri remarcabile. În primii doi ani ai planului șesenal au fost construite din fondurile statului și date în folosință un număr de 71.000 apartamente, din care 41.000 în 1961 — cu 17 la sută mai multe decît în anul 1960.

La 1 ianuarie 1962 populația țării număra 18.633.000 locuitori. Mortalitatea infantilă, pelagra, oftica, paludismul și atîtea alte maladii care secerau nenumărate vieți, țin de domeniul trecutului.

*

Succesele obținute pînă acum sînt cheazășie a înfăptuirilor viitoare. Darea de seamă prezentată de șeful guvernului român, Dl Acad. Ion Gheorghe Maurer, vorbește și despre ele în partea privitoare la planul de stat pe anul 1962.

Acest plan prevede pentru anul în curs o creștere a produc-

ției pe întreaga industrie socialistă de 13,5 la sută față de 1961. Producția mijloacelor de producție va spori cu 15,7 la sută, iar producția bunurilor de consum cu 9,9 la sută. Eforturile principale sînt concentrate spre dezvoltarea ramurilor de bază, unde se prevăd sporuri de producție mai însemnate: în industria energiei electrice și termice, a combustibilului, în industria metalurgiei feroase și neferoase, a construcțiilor de mașini, în industria chimică și în industria materialelor de construcții.

Din datele de amănunt prezentate de șeful guvernului nostru reținem, cu titlu ilustrativ, cele ce urmează:

Industria constructoare de mașini — ramură hotărîtoare a producției noastre industriale — va lua un astfel de avînt, încît pe lîngă faptul că toate necesitățile interne vor fi pe deplin satisfăcute, în anul acesta (1962) exportul nostru de mașini va fi de peste 2,5 ori mai mare decît în 1959.

Pentru creșterea bazei energetice este prevăzut ca în anul acesta să se pună în funcțiune noi capacități, care vor spori cu 16 la sută puterea instalată în centrale față de anul 1961. Intensitatea dezvoltării producției de energie electrică este excepțională: numai creșterea prevăzută pentru anul 1962 depășește întreaga producție de energie electrică din 1938.

Extracția de țiței va crește în anul 1962 la 11 milioane 850 mii tone.

O dezvoltare deosebită va cunoaște în acest an industria chimică, a cărei producție va crește cu 25 la sută față de anul 1961.

Industria materialelor de construcții își va spori producția, își va lărgi sortimentele și își va îmbunătăți calitatea produselor.

În domeniul transporturilor, traficul de mărfuri va crește în acest an cu 11,5 la sută față de 1961. Transportul feroviar se va moderniza.

Vor fi puse în funcțiune 5 stații de televiziune și 2 stații de radiodifuziune.

Volumul investițiilor din fondurile statului prevăzut pe anul 1962, în sumă de 32,5 miliarde lei, este aproape de două ori mai mare decît cel realizat în anul 1959.

Volumul comerțului exterior urmează să crească în 1962 cu peste 15 la sută față de anul 1961, depășind cu circa 80 la sută nivelul realizat în 1959.

Importul, în cursul anului acestuia, va crește cu 14 la sută față de anul 1961, îndeosebi la materii prime, mașini și utilaje.

Productivitatea muncii va crește în industrie cu 8,5 la sută, ceea ce va face ca pe această cale să se obțină peste 2/3 din sporul producției.

Dezvoltarea producției și reducerea cheltuielilor materiale vor asigura în anul 1962 o creștere a venitului național cu 13 la sută, spor superior celui prevăzut pentru acest an (în Directivele celui de al III-lea Congres al P.M.R.). În modul acesta, fondurile destinate lărgirii producției vor crește, iar ridicarea sistematică a nivelului de trai este asigurată pe o bază trainică.

Veniturile bănești ale populației, provenite din sectorul socialist, vor crește în acest an cu aproape 11 la sută. Salariul real va crește cu circa 6,5 la sută față de anul 1961. Din vânzarea produselor agricole către stat, veniturile țărănimii vor fi în anul acesta cu circa 500 milioane lei mai mari decât în 1961. Aceasta aduce după sine creșterea puterii de cumpărare a populației de la orașe și sate, căreia i se va vinde un volum de mărfuri cu peste 5,3 miliarde lei mai mare decât în 1961.

Fondurile alocate pentru dezvoltarea învățământului, culturii, ocrotirii sănătății și pentru alte acțiuni cu caracter social-cultural vor însuma în acest an aproape 17 miliarde lei, cu peste 10 la sută mai mult decât în 1961.

Pentru îmbunătățirea condițiilor de locuit ale oamenilor muncii vor fi date în folosință, în anul acesta, peste 46.000 apartamente, cu circa 30 la sută mai mult decât în 1961. În încă 8 orașe vor fi introduse instalații centralizate de apă potabilă. Rețeaua de distribuție a apei și de canalizare va fi extinsă.

În sfârșit, reținem deosebit de îmbucurătorul amănunt că lumina electrică va pătrunde, biruitoare, în alte aproape 700 de sate.

*

Toate aceste realizări și perspective dovedesc întregului nostru popor, fiecăruia din noi, că — întocmai ca în cunoscutul cântec al acestor vremuri noi și înnoite — „înflorește țara mea...!”. Cântecul nu mai este acum, ca altă dată, nici expresie de obidire, nici năzuință îndepărtată de orice nădejde de împlinire, ci realitate și vrere nepotolită de statornică înfăptuire.

Sîntem preoți ai Bisericii Ortodoxe și cetățeni ai Republicii Populare Romîne. Slujirea la altar ne sporește și adîncește dragostea și prețuirea cu care întîmpinăm astfel de înfăptuiri mărețe. Cu dragoste și prețuire nefățărîtă și neprecupețită înconjurăm și

pe cei ce dau viață unor astfel de înfăptuiri: brațe muncitoare și minți diriguitoare.

Simțămîntul de mîndrie patriotică pe care-l întetește în inimile noastre propășirea vădită a țării înfloritoare de astăzi nu este întrecut decît de rîvna cinstită de-a ne afla mereu la înălțimea îndatoririlor pe care ni le impune și nouă avîntul creator al harnicului și eroicului nostru popor.

Vom împlini aceste îndatoriri zăbovind cu atenție asupra luminosului repertoriu de realizări actuale, pătrunzîndu-ne de înțelesurile lui superioare și tălmăcindu-le — cu mijloace pastorale adecvate — obștei credincioșilor.

Mai presus de toate, vom reține că spre a săvîrși astfel de lucruri — ziditoare de epocă nouă — trebuie și muncă pricepută și devotată, și ocîrmuire înțeleaptă și pace îndelungată.

Sîntem cu adevărat fericiți: le avem pe toate trei.

...Și le vom păstra ca pe cel mai de preț bun al viețuirii noastre creatoare în acest veac fără pereche prin strălucirea lui.

REDACȚIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LUPTA PENTRU PACE ÎN ANUL 1961 ȘI PERSPECTIVELE EI

Pășirea peste pragul Anului Nou 1962 trezește în sufletul omenirii un sentiment de nădejde și de grijă. Este așteptarea noului pe care-l va aduce anul care începe, speranța într-un viitor mai bun, grija pentru destinele lumii.

Dar destinele lumii atîrnă mai ales astăzi de modul rezolvării celei mai vitale probleme, în fața căreia se găsește acum omenirea: problema păcii și a războiului. De aceea, este cu totul firesc și înțelept lucru să ne îndreptăm privirile spre anul care s-a încheiat și să vedem ce a realizat el în arena mării acțiuni pentru pace, precum și să ne întoarcem apoi privirile spre viitor, ca să deslușim perspectivele acestei acțiuni.

Aruncînd o privire de ansamblu asupra anului care a trecut, ne dăm seama că în ultimul timp a apărut ceva nou în istoria omenirii, că s-au petrecut schimbări însemnate. Lumea a trecut peste un hotar decisiv. Ea devine alta, se schimbă epoca. O lume nouă crește pe ruinele unei lumi vechi, care se destramă. Este lumea care se ridică împotriva exploatării și asupririi, împotriva războaielor și a violenței. De aceea, secolul nostru poate fi socotit secolul cel mai mareț și mai fecund, în cadrul căruia omenirea își croiește o soartă nouă și mai bună.

Esența veacului XX constă în apariția unei lumi noi. Dinamica epocii se caracterizează prin unirea oamenilor de pe toate continentele — indiferent de rasă, de stare socială, de gradul de civilizație și de credință religioasă — în efortul uriaș de a zidi o lume nouă. Pentru construirea ei, omenirea este gata să depună orice jertfe.

Din perspectiva acestor zări noi și a acestei dinamici, trebuie să privim anul care s-a sfîrșit. Plasăți pe această orbită, ne punem întrebarea: s-a încheiat oare cu un bilanț activ pentru el anul 1961? Cît de clar și de categoric a exprimat acest an sensul și dinamica veacului nostru?

De acest bilanț depinde aprecierea, pe care sîntem îndreptățiți s-o formulăm cu privire la anul 1961. Pe noi ne interesează aici numai bilanțul de pe tărîmul celor mai însemnate evenimente ale omenirii: lupta pentru pace.

Pentru ca să alcătuim acest bilanț, nu este necesar să amintim fiecare eveniment mai mult sau mai puțin important din ultimele 12 luni, să alcătuim o cronică amănunțită a celor petrecute pe tărîmul luptei pentru pace. Le știm și le ținem minte cu toții. Esența analizei nu stă în detalii, ci în concentrarea atenției asupra a ceea ce este principal, fundamental.

Care a fost principalul, fundamentalul? Vom încerca să dăm răspuns la această întrebare analizînd direcția și rezultatele luptei pentru pace din anul care a trecut. În general, putem spune că bilanțul anului 1961 este activ pentru pace și se încheie cu un sold promițător.

Anul 1961 a arătat că, în virtutea logicii și puterii vieții, conflictul dintre agresori ca dușmani ai vieții și popoarele iubitoare de pace care apără viața s-a extins și s-a adîncit. Centrul de gravitate al său a înclinat hotărît spre direcția inspirată de o nestăpînită dragoste de viață și de încredere în viitor. Ceea ce constituie pentru noi lucrul cel mai important este faptul că s-a făcut totul pentru preîntîmpinarea principalei primejdii care amenință azi omenirea: izbucnirea unui altreilea război mondial. Și eforturile în această direcție n-au fost zadarnice!

La începutul celui de-al șaptelea deceniu al veacului nostru, tabloul vieții lumii este definit de poziția omenirii împărțită în două tabere în problema cea mai vitală care-i stă în față. Căci în problema cardinală a păcii și a războiului se definesc clar și categoric două atitudini diametral opuse: poziția cercurilor imperialiste agresive care se afirmă pentru război și poziția partizanilor păcii care fac totul pentru preîntîmpinarea războiului.

Adepții primei atitudini rămîn cu încăpăținare pe pozițiile războiului rece, ale politicii de forță, ale cursei înarmărilor. Ei continuă să respingă propunerea de a se trece imediat la dezarmare generală și totală, continuă să frîneze tratativele cu privire la încheierea tratatului de pace german și să amenințe lumea nouă a progresului și a păcii cu tot felul de bombe. De asemenea, continuă să ațîțe conflicte militare în diferite părți ale lumii.

Adepții celei de-a doua atitudini apără consecvent și asiduă pacea, cerînd aplicarea statornică a principiilor coexistenței pașnice, rezolvarea litigiilor internaționale pe calea tratativelor, eliminarea focarelor de război și dezarmarea generală și totală sub un control riguros. Luptătorii pentru pace sînt exponenții celui mai nobil ideal al omenirii și ostenitorii cei mai activi pentru împlinirea lui.

În anul 1961, primejdia izbucnirii unui nou război mondial a crescut, iar eforturile partizanilor păcii s-au intensificat, cum era și firesc, în raport direct proporțional cu această primejdie.

Anul 1961 s-a încheiat în condițiile unei serioase agravări a încordării internaționale. În cursul ultimelor lui luni, elemente agresive au încercat în repetate rînduri să mineze în diferite puncte ale globului pămîntesc edi-

ficiul păcii generale. Ele au agitat belicos forța războiului, amenințând că vor recurge la arme. Astfel, au existat momente în care se părea că edificiul păcii este pe punctul de a se prăbuși, îngropînd sub ruinele lui nemănumărate victime nevinovate.

Este adevărat că dl. președinte al S.U.A., John Kennedy, s-a declarat în repetate rînduri adept al unei politici de tratative, dar în același timp s-au înregistrat fapte în directă contradicție cu aceste declarații, ca, de pildă, agresiunea împotriva Cubei. De asemenea, s-a constatat că există o seamă de puncte de pe glob, în care politica americană s-a desfășurat în contradicție cu spiritul tratativelor.

Singurul domeniu în care s-a realizat, în cursul anului 1961, un acord concret între Est și Vest este acela al principiilor ce trebuie să călăuzească tratativele asupra dezarmării.

Dar în anul 1961 cei care au uneltit un nou război mondial n-au izbutit să obțină succes. Și dacă dezlănțuirea unui nou război mondial nu s-a întîmplat, acest lucru s-a datorat faptului că-n calea ațîțătorilor la război s-a ridicat o stavilă de neînving: forțele păcii.

Ne gîndim cu recunoștință la anul 1961 și pentru că el a fost un an de pace. Or, în actuala situație internațională, aceasta este o realizare importantă. Cîte provocări primejdioase nu s-au făcut de-a lungul anului trecut în Occident, și de cîte ori nu s-a părut că pacea și securitatea generală atîrnă de un fir de păr. Dar fermitatea și calmul lagărului păcii, și mai ales al țărilor socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică, măsurile luate de ele pentru sporirea capacității de apărare în caz de nevoie, au îngăduit să se treacă cu bine peste momentele de criză.

În anul 1961, frontul păcii a crescut și s-a întărit. El a crescut, s-a întărit în așa măsură și a cucerit asemenea victorii, încît poate determina mersul dezvoltării istorice în favoarea păcii.

La opera de consolidare a frontului păcii și-au dat contribuția popoarele din lumea întreagă, dar meritul principal revine popoarelor din țările socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică. În acest sens, stau mărturie consecvențele și stăruitoarele inițiative și demersuri ale acestor țări, precum și faptul că fiecare victorie a oamenilor muncii din cuprinsul lor constituie o nouă lovitură dată imperialismului, o nouă contribuție la cauza întăririi frontului păcii.

Procesul de ieșire de sub jugul imperialismului, început la 1917 cu Rusia prin marea Revoluție din Octombrie, s-a continuat după cel de-al doilea război mondial prin eliberarea unui întreg șir de țări și popoare, care totalizează o treime din populația globului pămîntesc.

La acestea, se adaugă marelui grup al tinerelor state naționale din Asia, Africa și America Latină, care sînt interesate în menținerea păcii

pentru realizarea sarcinilor renașterii lor naționale și care constituie, astfel, încă o forță nouă pe arena mondială în favorul păcii. Interesele vitale ale popoarelor acestor țări coincid cu interesele popoarelor socialiste și faptul acesta constituie o bază obiectivă pentru unirea forțelor lor în apărarea păcii.

Dar alături de aceste țări s-au încadrât în frontul păcii nu numai noi milioane de oameni simpli din toată lumea, ci și alte țări noi: statele neutre. Pe lângă acestea, modificarea continuu dinamică a raportului de forțe pe arena mondială accelerează vastul proces de integrare a tuturor popoarelor în propria și adevărata lor istorie și — prin aceasta — în lăgarul păcii.

În consecință, raportul de forțe din cadrul istoriei universale este tot mai mult în favorul păcii. Astfel, există un front puternic și invincibil al păcii, care poate sili pe agresorii imperialiști să dea înapoi. De aceea, putem spune că pacea este mai puternică decât războiul.

După întâlnirea de la Viena (iunie 1961) dintre dl. N. S. Hrușciov și dl. J. Kennedy, agenda internațională a devenit din ce în ce mai activă și mai semnificativă. Dovadă în acest sens este faptul că problema tratatului de pace german și a reglementării situației din Berlinul occidental a concentrat asupra sa atenția tot mai mare a tot mai numeroși factori ai opiniei publice din Apus. Faptul acesta s-a văzut la sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii, precum și cu prilejul întrunirii altor organizații internaționale. Intrunit la Moscova, al V-lea Congres Sindical Mondial a făcut să răsunе puternic glasul fruntașilor muncitorimii din Occident, care s-a pronunțat — împreună cu muncitorimea din țările socialiste și din țările neangajate — pentru grabnica lichidare a rămășițelor celui de-al doilea război mondial, pentru frinarea planurilor revanșarde ale militarismului german, pentru asigurarea unei zone a păcii, fără baze de arme nucleare, în centrul Europei, pentru recunoașterea definitivă a frontierelor stabilite în Conferințele de la Yalta și Potsdam.

Deosebit de semnificativ și de concludent este planul de desăvîrșire a construirii vieții noi în Uniunea Sovietică, care arată întregii lumi calea și posibilitățile pentru soluționarea problemei majore a epocii noastre: problema păcii și războiului. El cuprinde un vast program de pace și arată totodată omenirii adevăratele perspective ale păcii.

Nu putem cuprinde aici toate evenimentele anului 1961 din cîmpul luptei pentru pace. Trebuie să ometem o serie întreagă de fapte destul de importante și de caracteristice. Cu toate acestea, putem afirma că sensul istoriei actuale indică gravitarea hotărîtă spre pace a omenirii. Dinamica secolului nostru este dinamica trecerii la o viață nouă, în cadrul căreia războiul nu mai are loc.

Inspirat și călăuzit de teza posibilității îndepărtării și chiar eliminării pentru totdeauna a războaielor din viața societății, lagărul socialist desfășoară un rol determinant în mersul istoriei contemporane. Faptul acesta a făcut să se accelereze și mai intens, în cursul anului 1961, uriașul proces de clarificare în rindurile opiniei publice mondiale, proces în centrul căruia se află perspectiva, care a devenit concretizabilă, a îndepărtării chiar pentru totdeauna a războiului.

Dacă apreciem cu luciditate situația și starea de spirit a opiniei publice din cursul anului trecut, observăm clar următorul aspect: principalul rezultat al ultimelor luni ale anului 1961 îl constituie ivirea, în sufletul a milioane de oameni, a conștiinței nu numai despre pericolul războiului, ci și despre pericolul cursei înarmărilor. Căci noi și noi grupuri de oameni s-au lăsat pătrunși de conștiința faptului că așa nu se mai poate trăi, că lumea nu poate trăi la infinit pe un butoi cu pulbere. Mai mult decât atât: popoarele și-au dat seama din ce în ce mai mult că există un mijloc pentru a pune capăt pericolului de război. Acesta este mijlocul propus cu perseverență și permanent de către Uniunea Sovietică: DEZARMAREA generală și totală.

În epoca noastră a crescut nemăsurat de mult influența maselor populare asupra mersului relațiilor internaționale, asupra destinului războiului și păcii. Masele populare desfășoară un rol tot mai hotărîtor în politica mondială, fiind hotărîte să apere pacea împotriva atentatelor aventurierilor agresivi. Sub presiunea tot mai puternică a opiniei publice mondiale, marile puteri occidentale sînt silite să-și dea seama de necesitatea considerării în mod realist a situației internaționale.

Poporul nostru a îmbrățișat, și în cursul anului trecut, cu căldură cauza apărării păcii, a sprijinit activ inițiativele mișcării mondiale de luptă pentru pace. Faptul acesta a făcut să crească prestigiul țării noastre pe plan internațional.

Privirea dintr-o perspectivă de ansamblu a desfășurării istoriei omenirii în cursul anului 1961, îndreptățește următoarea subliniere: caracteristică luptei pentru pace în acest răstimp este *linia ei continuu ascendentă* și totodată conturarea cu claritate a zărilor realizării cu deplin succes a obiectivelor ei.

Acest mare avînt al luptei pentru pace a fost susținut, în cursul anului trecut, și de credincioșii creștini.

Sensul și dinamica vieții creștine de-a lungul acestui răstimp par a se defini prin tendința acestei vieți de a se lăsa pătrunsă de chemarea vremii noastre, care cere ca toți cei ce mărturisesc credința în Iisus Hristos și slujesc Lui să-și unească glasurile și să se alătore cît mai activ luptătorilor pentru pace din lumea întreagă. Această tendință izvorăște din convingerea

că astăzi cea mai de seamă datorie a tuturor creștinilor față de omenire este să pășească pe drumul larg al colaborării cu toți cei ce luptă pentru ridicarea morală și materială a omenirii și mai ales să-și unească glasurile și să se alăture luptătorilor pentru pace din lumea întreagă. Căci numai în felul acesta pot sluji lui Dumnezeu și aproapelui.

Urmind îndemnul paulin de a păstra unitatea Duhului prin legătura păcii, Bisericele Ortodoxe surori au căutat nu numai să-și consolideze și intensifice relațiile de prietenie și colaborare în vederea acționării unitare în problemă păcii, ci și să atragă pe ceilalți creștini — indiferent de confesiune sau naționalitate — în susținerea solidară a cauzei păcii în lume.

Concludente și semnificative sînt, în această privință, sublinierile Prea Fericitului Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, făcute la sfîrșitul penultimului an cu prilejul vizitei la Patriarhatele Apostolice din Răsărit, la Patriarhia Ecumenică și la Atena: „În timpul nostru plin de răspundere, cînd întreaga omenire așteaptă unirea și pacea, ea (Biserica Ortodoxă) nu poate să rămîină o martoră fără de glas în lupta pasiunilor omenești, care amenință să prefacă lumea în împărăție a distrugerii și a morții, nu poate să lase fără răspuns îngrijorările și speranțele oamenilor.

A sosit timpul cînd Ortodoxia trebuie să se manifeste ca o unitate ecumenică a tuturor Bisericilor autocefale locale și să cheme toate Bisericile creștine la unire și la făurirea păcii între oameni și popoare”.

Și mai răspicat se pronunță Prea Fericirea Sa cînd zice: „Sîntem convinși de faptul că creștinii din Răsărit și din Apus pot, în numele păcii lui Hristos, să se unească și să înlăture prin acțiunea plină de curaj a dragostei creștine orice motiv de ură între popoare”. De asemenea: „Unitatea sfințelor lui Dumnezeu Biserici dobîndește în zilele noastre o importanță deosebită. Această unitate e necesară în marea acțiune de intronare a păcii, la care sînt chemați de Insuși Domnul toți creștinii”.

În pastorală de Crăciun a anului 1960, consacrată unirii creștinilor, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului constată cu satisfacție: „Bisericile au început să iasă din izolarea la care le condamna atitudinea lor seculară de neînțelegere și să se apropie de acum înainte ca Biserici surori. Ceea ce este mîngietor este faptul că aceste bune dispoziții manifestate prin conducătorii Bisericilor, găsesc în poporul creștin înțelegere și vie aprobare”.

Grăitoare este afirmația Mitropolitului Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și al întregii Elade, cu prilejul vizitei la Atena a Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei: „Unitatea Bisericii Ortodoxe ... este destinată să joace un rol important în lumea contemporană, cînd a început să se manifeste tendința pentru unire a tuturor Bisericilor creștine”.

Dovadă faptică și grăitoare despre apropierea creștinilor de ideea unității religioase și a slujirii cauzei păcii între popoare sînt întrunirile de la Praga, Rhodos și New-Delhi din cursul anului trecut.

Pînă și credincioșii romano-catolici dau semne vădite și îmbucurătoare de gravitare spre acest făgaș. După cîțiva ani, nici Vaticanul nu se mai poate abține de la declarații în problema păcii. Acest lucru e dovedit de declarația din 10 septembrie 1961 a Papei Ioan al XXIII-lea, în care, adresîndu-se credincioșilor „precum și necredincioșilor”, recunoaște că în două cuvinte: în cuvîntul „război” și în cuvîntul „pace” se împletesc durerile și speranțele lumii, grijile și bucuriile vieții personale și sociale” și afirmă că omenirea „nu are nevoie de războaie victorioase și nici de popoare înfrînte, ci de o sănătate înnoită și consolidată, de o pace rodnică și consolatoare”.

Sub impulsul dat de starea de spirit a milioaneilor de catolici de pe întreg globul pămîntesc, care-s îngrijorați de pregătirile de război ale celor ce vor să dezlănțuie un nou cataclism mondial, pontiful de la Roma dovedește interes și grijă față de destinele păcii în lumea întreagă. Urmînd masele de catolici, Vaticanul recunoaște necesitatea menținerii păcii.

Dîndu-și seama că pacea este o cerință imperioasă, masele de catolici se afirmă pentru pace. Acest lucru se întîmplă chiar și în Italia, unde se află reședința papală. Căci printre inițiatorii marșului păcii, care s-a desfășurat în Italia centrală (Perugia-Assisi) în luna septembrie a anului trecut, s-au găsit numeroși catolici.

O trăsătură specifică a celei mai recente enciclici papale, „Mater et Magistra” din 14 iulie 1961, este tonul ei în general moderat. Acest ton este determinat și de dorința exprimată în enciclică, ca, participînd la activitatea social-economică și intrînd în contact cu „oameni care au alte concepții despre viață”, catolicii să arate că ei „sînt interesați și dispuși să colaboreze cu bunăcredință la realizarea unor acțiuni bune prin natura lor sau măcar contribuie la realizarea binelui”.

Această moderație reflectă în esență o cerință obiectivă a păcii. Ea reflectă apropierea, mai mult sau mai puțin conștientă, a tuturor forțelor legate de popor sub lozincile luptei pentru pace, forțe care exercită din afară o influență inevitabilă asupra Curiei române. Aspirația maselor catolice spre participarea activă la lupta pentru pace crește și se intensifică neconștient.

Cît privește contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne la sprijinirea luptei pentru pace de-a lungul anului trecut, lăsăm să grăiască un glas competent: „Alături de toți luptătorii pentru pace din întreaga lume, credincioșii și slujitorii sfintei noastre Biserici își arată acum hotărîrea lor tot mai neclintită și își spun cuvîntul lor tot mai răspicat întru apărarea păcii între popoare.

Astfel, la Conferința creștină pentru pace, care s-a ținut anul trecut, în iunie, la Praga, precum și la Consfătuirea panortodoxă de la Rhodos, din luna septembrie, solii Bisericii noastre, stăpîniți de „marea răspundere înaintea lui Dumnezeu, pentru sufletele oamenilor”, au făcut vădită dorința dreptmăritorilor creștini din Patria noastră pentru apărarea păcii. De aceea, împreună cu solii altor Biserici, în chemarea adresată la Praga către toate popoarele, au arătat că toți cei care uneltesc izbucnirea războiului lucrează nu numai împotriva tuturor judecăților rațiunii omenești, dar păcătuiesc și împotriva lui Dumnezeu”; iar, în chemarea de la Rhodos, au așternut pe hîrtie cuvinte ca acestea: „Vă rugăm pe voi, frații noștri de departe și de aproape, să aveți pace între voi, pacea lui Hristos, pacea Dumnezeului nostru care covârșește toată mintea” (Pastorala de Crăciun a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, p. 6).

La acestea, trebuie să adăugăm faptul că Biserica noastră și-a făcut simțită prezența activă și la recenta întrunire creștină de la New-Delhi.

Privirea retrospectivă asupra anului 1961 pune în lumină puterea considerabilă a factorilor ce acționează în favorul păcii. Această putere deschide perspective luminoase pentru viitor: visul de aur al omenirii — pacea adîncă și stătătoare, poate fi împlinit prin efortul unit al tuturor popoarelor. Sintem martorii unei epoci de o măreție inegalată.

Ne-am despărțit de anul 1961 și am primit pe urmașul lui cu adîncă satisfacție dată de înfăptuirea unor gînduri mari, cu nețărmurită încredere în viitor. Ca partizani ai păcii, am întâmpinat anul 1962 cu seriozitatea necesară situației în care se află azi lumea, dar și cu încrederea pe care ne-o dă succesele luptei pentru pace din curgerea anului 1961.

Elanul care îi stăpînește pe partizanii păcii la începutul noului an se împletește cu un sentiment de îngrijorare, pricinuit de evoluția primejdioasă a evenimentelor internaționale. Această îngrijorare o împărtășesc toți oamenii de bună credință din toate țările. Ea și-a găsit oglindire în lucrările ultimei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii, care s-a întrunit la Stockholm la mijlocul lui decembrie 1961, precum și în rezoluțiile acestuia. După cum se subliniază în aceste rezoluții, în anul ce s-a sfîrșit încrederea internațională a crescut. Cursa înarmărilor s-a intensificat, iar primejdia unui război nuclear a sporit. Cercurile imperialiste agresive și-au intensificat pregătirile de război. Politica lor „de pe poziții de forță” poate da naștere unei explozii pe plan mondial.

Pastorala de Crăciun a Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian spune între altele: „Știu neliniștea care vă stăpînește din pricina zăngănitului de arme ce se aude în unele țări din Apusul Europei sau de dincolo de Ocean. Nu mi-e străină temerea voastră că lumea întreagă ar putea cu-

noaște noi valuri de suferințe și distrugeri prin uriașa putere a armelor atomice”.

Atmosfera e încărcată, greutățile sînt mari, dar omul cel rîvnitor spre pace al epocii noastre este gata să depună toate strădaniile pentru a le depăși. Strălucitele biruințe ale fontului păcii însuflă entuziasm și dă noi puteri celor ce luptă pentru pace. În zilele noastre dușmanii păcii nu mai pot manevra în voie. În calea lor se ridică o barieră de netrecut — forțele păcii. Raportul de forțe pe plan mondial s-a schimbat radical în favoarea păcii. Căci epoca noastră a dat naștere nu numai unor mijloace de distrugere fără precedent, ci și unor forțe capabile să stăvilească folosirea acestora.

În polida pericolelor existente, viitorul apare mai luminos ca oricînd. Plini de optimism, de încredere în uriașele potențe ale forțelor păcii, în capacitatea lor de a stăvili forțele agresiunii și ale războiului, partizanii păcii sînt ferm hotărîți să facă totul pentru a preîntîmpina primejdia unui nou război mondial și pentru a apăra pacea. Aceasta este vrerea și cerința popoarelor. Forțele păcii sînt în plină ofensivă.

Țelurile luptătorilor pentru pace privind viitorul sînt clare, iar sarcinile lor sînt precise. Ideea păcii și programul măreț al luptei pentru salvarea și menținerea ei sînt farul care însuflețește și călăuzește mersul lor înainte. Lupta lor a căpătat un sens deosebit de profund și de important după ce omenirea a ajuns la conștiința că singurul ei drum sănătos și cuminte este acela al preîntîmpinării unui nou război mondial și al așezării în lume a unei vieți pașnice și constructive. Nu încapă nici o îndoială că anul care a început va constitui o etapă importantă pe calea către atingerea acestui țel măreț și luminos.

Noul an 1962 are să preia de la anul care a trecut nu numai încrederea pe care i-o dă succesele considerabile din cadrul luptei pentru pace, ci și hotărîrea de a lupta și mai intens pentru pace, de a duce înainte această luptă pînă la victoria deplină asupra puterilor agresiunii și ale războiului. Aceasta este datoria și obligația comună a tuturor popoarelor iubitoare de pace. În condițiile atmosferei amenințătoare, care s-a creat într-o serie de regiuni ale globului, lupta pentru pace este mai mult decît oricînd o *necesitate vitală și stringentă*.

Este drept că sarcinile luptei pentru pace nu-s nici simple nici ușoare, dar ele trebuiesc neapărat îndeplinite, dacă vrem să realizăm o pace trairnică. Împlinirea lor necesită eforturi mari și susținute, precum și multă răbdare. În fața lor, ne însuflețește convingerea că n-au existat niciodată în lume condiții mai prielnice ca prin eforturile comune ale tuturor oamenilor iubitori de pace să se frîneze puterile războiului.

Niciodată încă mișcarea potrivnică războiului n-a fost atât de amplă și de organizată ca-n zilele noastre. Pentru prima dată, milioanele de oameni de bună credință au găsit calea care duce la atitudinea activă de condamnare a războiului, la lupta activă împotriva forțelor care-l uneltesc și-l dezlănțuiesc. Pentru întâia oară a devenit evidentă posibilitatea reală de a preîntîmpina o catastrofă militară. Abia azi mișcarea pentru pace a devenit o putere, pe care n-o pot ignora nici cei mai porniți agresori.

Nu există o inevitabilitate fatală a războiului. Căci forțele frontului păcii depășesc cu mult forțele lagărului războinic. Aceste forțe pot preîntîmpina războiul dacă vor acționa unitar și dacă vor lupta asiduu împotriva forțelor ce vor să dezlănțuie războiul.

Pe acest fapt își întemeiază milioanele de oameni ai păcii încrederea în viitor. El constituie cheazășia tare că anul 1962 va fi anul unei lupte vaste și perseverente pentru pace, pentru reglementarea prin tratative a tuturor problemelor internaționale vitale, de a căror rezolvare depinde viitorul lumii întregi.

Dacă luptătorii pentru pace au avut capacitatea de a prevedea posibilitatea înlăturării războiului și de a o pregăti, atunci datoria lor firească este să meargă pînă la capăt: lupta în continuare pînă la înlăturarea de fapt a războiului din sînul societății.

Ultima sesiune a Consiliului Mondial al păcii, una din cele mai importante și mai reprezentative sesiuni din istoria mișcării pentru pace, dovedește că partizanii păcii își dau seama despre acest lucru.

Chemînd toată lumea la unitate în lupta pentru pace, rezoluțiile acestei sesiuni constituie un plan strategic al acțiunii pentru pace pe plan mondial, care mobilizează toate forțele lumii în vederea rezolvării problemei de cea mai vitală importanță a contemporaneității, care este problema menținerii și întăririi păcii. Ideea lui fundamentală este necesitatea unor eforturi organizate și unite, spre a se desfășura, în toată lumea, acțiuni hotărîte în apărarea păcii, precum și a înfăptuirii măsurilor practice necesare realizării acestui țel. În fruntea acestor măsuri stă DEZARMAREA. De aceea, sarcina de căpetenie constă în a mobiliza pe toți oamenii iubitori de pace la lupta împotriva primejdiei de război.

Implinirea acestei sarcini revine mai ales Congresului mondial pentru dezarmare și pace, care va fi convocat în cursul anului 1962. Acesta va avea de găsit căile și mijloacele cele mai potrivite pentru realizarea dezarmării generale și totale și a unei păci trainice. Prin acțiunile hotărîte ale popoarelor, el va reprezenta un nou pas spre cucerirea unei păci stătătoare.

Considerînd momentul și stadiul actual al luptei mondiale pentru pace, credincioșii creștini trebuie să-și dea seama că-s dator să-și ridice și mai răspicat glasul împotriva războiului și să-și unească și mai intens

eforturile cu ceilalți luptători pentru pace. Căci prin unirea eforturilor lor, partizanii păcii vor putea contribui într-un mod mai eficient la înfăptuirea unei păci trainice. Când toți oamenii de bunăcredință vor lupta împreună pentru menținerea și consolidarea păcii, roadele acestei lupte nu vor înceta să se arate din plin!...

În prezent, pericolul războiului atinge pe fiecare om de pe întinsul pământului. Lupta pentru pace este cauza vitală a fiecărui popor, a fiecărui colectiv, a fiecărui om. Căci tehnica militară actuală a desființat granițele dintre front și spatele frontului. Mijloacele moderne de purtare a războiului au lichidat în esență granițele dintre beligeranți și nebeligeranți. De aceea, în lume nu trebuie și nu pot să existe oameni indiferenți în fața capitalei probleme a războiului și a păcii.

Drept aceea, credincioșii creștini sînt chemați să-și lase sufletul întru-totul pătruns de convingerea că a lupta pentru dreptate socială și pentru pace, însemnează a împlini voia lui Dumnezeu, care voiește ca toți oamenii să trăiască în pace și să se bucure laolaltă de bunăstare și fericire. De unde rezultă că lupta pentru dreptate socială și pace este o datorie sfîntă și de-conștiință a fiecărui credincios creștin.

Să ne pătrundem pînă în adîncul ființei noastre de cuvintele pline de înțelepciune ale Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian: „Izbăvirea lumii de orice amenințare cu războiul poate deveni fapt numai prin o dezarmare generală, obligatorie pentru toate popoarele pământului”. De aceea, „creștinii de pretutindeni sînt îndreptățiți să creadă și să se străduiască pentru întocmirea unei lumi fără arme și fără războaie” (Pastorala citată, p. 7).

Dar pentru întručhiparea acestui măreț și nobil ideal, este neapărat nevoie „să nu contenim a lupta pentru pace cu creștinească osîrdie și fără precupețire, pînă cînd va ajuta bunul Dumnezeu să prefacem săbiile în fiare de pluguri și lăncile în seceri, iar cazărmile în școli și spitale” (Pastorala de Crăciun a Înalt Prea Sfințitului Nicolae al Ardealului, p. 6).

Avem convingerea și nădejdea nestrămutată că prin unitatea și solidaritatea activă a futuror partizanilor păcii, se va putea ajunge la curmarea războaielor „pînă la marginile pământului” (Ps. XLV, 9).

C. SÎRBU

CALEA OMENIRII SPRE O PACE ADEVĂRATĂ

Există astăzi o dorință covârșitoare, de proporții universale: să nu mai fie războaie în viața omenirii. Iar ca să se înlăture definitiv primejdia izbucnirii de noi războaie, sînt neapărat necesare două lucruri: 1. — oamenii să nu mai dispună de arme — de arme de exterminare în masă, mai ales — ca să nu mai aibă cu ce se război, păgubi și nimici; 2. — oamenii să devină mai buni, din ce în ce mai buni, atît de buni încît nu numai să le piară pofta de-a se război, dar să se și rușineze la gîndul că pentru stingerea eventualelor neînțelegeri dintre ei, ar putea să mai recurgă la forță.

Pentru afirmarea și intruparea dorinței generale, obștești, de eliminare a războaielor din viața ei, omenirea caută de sîrg — încă dinaintea de-a fi încetat ultimele înclăștări singeroase ale celui de al doilea război mondial — calea care duce fără greș spre o pace adevărată.

Calea a fost găsită demult. A indicat-o fără greș acțiunea diplomatică, consecventă și persistentă, a statelor din comunitatea țărilor socialiste — în frunte cu Uniunea Sovietică — desfășurată metodic și deschis în cadrele Organizației Națiunilor Unite și a tuturor speciilor de conferințe și consfătuiri internaționale, ținute la cele mai diferite niveluri. Calea aceasta a fost recunoscută ca unica eficientă și, de aceea, salvatoare, de blocul statelor neangajate, călăuzite de spiritul conferinței de la Bandung, și de toți oamenii de bine din lume.

Pentru unirea tuturor celor răspunzători de menținerea păcii lumii pe această cale, luptă de sîrg, de vreme îndelungată, sutele de milioane de partizani ai păcii din toate țările lumii. Oamenii aceștia aparțin celor mai felurite sisteme sociale și economice, au concepții politice deosebite, împărtășesc credințe religioase variate. Pe toți îi însușește aceeași dorință de dimensiuni universale: pacea să fie apărută și consolidată! Ei sînt asemenea grupurilor de turiști inimoși și viguroși care iau cu asalt un munte gigantic: pe poteci diferite, înșiruite pe toate fețele povîrnișurilor lui prăpăstioase, ei sîrguiesc cu elan spre înălțimile impresurate de fabuloasa flotă a norilor — și o dată ajunși pe creste, fac cunoștință, își strîng mîinile prietenește, bucuroși de soare și senin, și mai ales de tihna deplină pe care le-o hărăzește biruința bătăliei cîștigate.

Lupta pentru pace are o întreagă istorie a purtării ei organizate — și, deci, a înțezirii ei — în funcție de creșterea primejdiilor care amenințau periodic pacea lumii. Etapele acestei lupte fără pereche se cunosc. De repetate ori au fost evocate în presă și în conferințe publice, în adunări și consfătuiri obștești; de repetate ori au fost invocate ca argument îmbărbătător pentru a se arăta că omenirea veghează și dejoacă prompt și energic planurile întunecate ale forțelor războiului.

La dreptul vorbind, înșiși istoricele conferințe de la Yalta și Potsdam reprezintă etape de seamă, în purtarea luptei pentru apărarea păcii. În cadrele lor, forțele coaliției antihitleriste din cursul celui de al doilea război mondial au stabilit, în esență, că pentru statornicirea unei păci trainice în lume este absolut necesară stîrpirea fascismului și a oricăror manifestări care reiau metodele folosite de el pentru învrăjbirea oamenilor întreolaltă.

În sprijinul Organizației Națiunilor Unite — care potrivit chartei ei constitutive devenea garantul oficial al menținerii și apărării păcii popoarelor — a venit opinia publică mondială, cu congresele și conferințele pentru apărarea păcii, cu marșurile antiatomice și cu celelalte forme — unele de-a dreptul inedite — de luptă necurmată împotriva uneltirilor războinice imperialiste. Istoria omenirii n-a cunoscut pînă acum o atît de uriașă și viguroasă solidarizare de mase populare ca cea pe care o intruchipează astăzi mișcarea mondială a partizanilor păcii și celelalte organizații pacifiste active în toate țările planetei noastre.

Înșiși proporțiile fără egal ale acestei mișcări explică succesele pe care le-a repurtat ea. Aceste succese culminează în faptul că a fost evitată izbucnirea de noi conflicte armate. Pe de altă parte — datorită în primul rînd politicii de coexistență pașnică pe care a inaugurat-o Uniunea Sovietică și o susțin cu consecvență țările comunității socialiste — am ajuns să ne pătrundem de convingerea că „nu există o inevitabilitate fatală a războiului”, că „războiul poate fi preîntîmpinat, pacea poate fi apărută și consolidată”. Imperialismul, reacțiunea, agresiunea — dușmanii păcii popoarelor peste tot — se izbesc astăzi, pentru prima dată în istorie, de uriașe forțe organizate, capabile să îi țină în frîu, să le dejoace uneltirile războinice și să le impună pacea. Aceste forțe — a căror țară nu are egal — sînt: Uniunea Sovietică și întregul lagăr socialist; din ce în ce mai numeroasele state iubitoare de pace din Asia, Africa și America Latină; clasa muncitoare internațională și organizațiile ei politice și sindicale; mișcarea de eliberare națională a popoarelor din colonii și din țările dependente; mișcarea mondială a partizanilor păcii; țările neutre care nu sînt de acord cu orientarea imperialistă spre un nou război și chiar o anumită parte a burgheziei din țările capitaliste dezvoltate, care apreciază în mod lucid ra-

portul de forțe și consecințele incalculabile ale unui război modern. Existența acestor forțe dovedește că într-adevăr „a sosit timpul cînd se poate pune capăt încercărilor agresorilor imperialiști de a dezlănțui un nou război mondial” (cum s-a precizat în Declarația de la Moscova, din noiembrie 1960, a Consfăturii partidelor comuniste și muncitorești din lumea întreagă).

Calea pe care pășesc cu încredere și avînt invincibilele forțe progresiste ale vremii noastre este singura cale ducătoare la o pace sigură și adevărată, la pacea care va elimina războiul din viața omenirii, așa cum năzuiesc și voiesc să se facă toți oamenii de bine ai vremii noastre.

Spre a ajunge la „o lume fără arme, fără armate și fără războaie” (cum se exprimă Declarația citată), în actuala fază a luptei pentru apărarea păcii se impune să fie soluționate fără întârziere trei probleme: problema germană, problema colonialismului și problema dezarmării.

I. — PROBLEMA GERMANĂ.

În centrul continentului nostru există astăzi un focar de primejdie: Berlinul occidental. Legată indisolubil de el este problema lichidării rămășițelor celui de al doilea război mondial, a cărei soluție evident justă este încheierea tratatului de pace cu Germania.

Se știe că felurite specii de indivizi dubioși și organizații revanșarde de tip fascist din Berlinul occidental se dădeau față la acte de provocare față de Republica Democrată Germană. Masele populare din R. D. Germană au salutat cu însuflețire măsurile menite să pună capăt provocărilor la care se dădeau agenții imperialismului și ai cercurilor revanșarde militariste de la Bonn pe teritoriul acestei țări.

În 7 martie 1959, la Leipzig, premierul sovietic, Dl. Nichita Hrușciov, spunea: „Problema germană este veriga principală a problemei războiului și păcii, unul din izvoarele principale de fricțiuni și conflicte internaționale. Iată de ce noi căutăm și vom căuta cu perseverență să obținem normalizarea situației în Germania. În condițiile actuale soluția cea mai rezonabilă ar fi semnarea unui Tratat de Pace, cu cele două republici germane. Încheierea tratatului de pace neschimbînd nimic din ceea ce s-a făurit după război și consfințind situația creată în centrul Europei, ar constitui un pas hotărîtor spre normalizarea situației internaționale, spre crearea unei atmosfere de încredere între cele două părți”.

Convingerea generală — exprimată și de Consiliul Mondial al Păcii într-una din rezoluțiile sale din decembrie 1961, de la Stockholm — este că „nu există nici o latură a problemei germane sau a problemei Berlinului occidental, care să nu poată fi reglementată prin tratative”. Dar, din

nefericire, spiritului tratativelor i se opune din partea Germaniei federale — sprijinită de cercurile imperialiste — provocarea și vrăjmășia. Guvernul de la Bonn duce o politică agresivă și trușă, de intensificare a cursei înarmărilor, de pregătiri de război, de creare de baze militare vest-germane în Europa, de reînviere a ideologiei naziste. Generali hitleriști — al căror loc ar fi între criminalii de război obligați la ispășirea fărădelegilor săvârșite în cursul războiului trecut — dețin posturi de comandă nu numai în Bundeswehr-ul vest-german, ci și în cadrele forțelor armate ale N.A.T.O. În aparatul de stat al Germaniei federale — pînă la nivel de miniștri — lucrează oameni la fel de pătați pentru trecutul lor nazist. În școli se predau lecții revanșarde. În vitrinele librăriilor se răsfață fără nici o opreliște cărți de tipică trușie teutonică — de felul celei a lui Peter Kleist, fost „expert” nazist în probleme de politică externă — în care se poate citi, între alte, că: „Germania mare trebuie să existe din nou. Din ea fac parte Austria, regiunea sudetă, ba chiar Alsacia și Lorena”.

Pericolul generat de evoluția situației din Germania se agravează zi de zi și amenință omenirea cu un război nuclear. „Situația s-a agravat — spune rezoluția Consiliului Mondial al Păcii — din cauză că puterile N.A.T.O. n-au folosit, pentru a începe tratative, timpul care le-a fost oferit în urma amînării de către guvernul sovietic a încheierii Tratatului de pace cu Germania”. (Citat din rev.: „Orizonturi”, ian. 1962, p. 2).

Așa cum am arătat mai sus, în Republica Federală Germană puterea se află în mîinile acelor forțe sociale, economice și militare care poartă răspunderea pentru războiul trecut și pentru crimele comise în cursul aceluia război. Faptul acesta mărește gravitatea situației internaționale. Deși aceste forțe au fost condamnate la sfîrșitul războiului de toți partenerii coaliției militare antihitleriste, ele se pregătesc să reînceapă campania de expansiune a Germaniei militariste în întreaga lume, cu consimțămîntul tacit al guvernelor imperialiste în frunte cu acela al S.U.A. Astăzi, monopolurile vest-germane sînt mai puternice ca oricînd. Ele înarmează Bundeswehr-ul și manifestă fățiș pretenția de-a li se încredința pînă și secretul armei nucleare.

Acestei politici provocatoare și incendiară trebuie să i se pună capăt, pînă nu evoluează în acte necugetate, ireparabile. Tratatивele cu privire la încheierea Tratatului de Pace cu Germania nu mai pot întîrzia. Acestea — ca și măsurile imediate ce trebuie adoptate în Berlinul occidental — au să țină seamă, spre a fi eficace, de situația existentă în mod real în momentul de față. În concret, prin tratatul de pace va trebui să se recunoască existența celor două state germane de astăzi, precum și a frontierelor germane actuale cu țările vecine. Ambele state vor deveni membre ale O.N.U.-lui. Orice reînarmare a lor va fi curmată și li se va interzice orice armă

nucleară. Populația Berlinului occidental va avea dreptul să trăiască așa cum dorește și de a avea regimul care-i plăce. Ea va respecta însă în mod absolut drepturile suverane ale Republicii Democrate Germane. Propaganda dușmănoasă și activitatea subversivă îndreptată împotriva R. D. Germane vor fi interzise. R. F. Germană va renunța la pretențiile sale ilegale asupra Berlinului occidental.

Condițiile acestea se pot îndeplini fără nici un prejudiciu pentru nici una din părți și, firește, cu cel mai mare câștig pentru cauza păcii popoarelor. Locul încordării actuale în relațiile dintre cele două state germane îl va lua coexistența pașnică. Transformate în țări neutre, aceste două state vor putea să reflecteze în liniște și cu toată seriozitatea la eventualitatea reunificării lor într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat și în condițiile pe care ele și le vor stabili — cu respectarea riguroasă a prevederilor tratatului de pace și a uzanțelor politice internaționale.

Pe calea aceasta, în ceea ce privește problema germană, se va putea ajunge la slăbirea încordării în Europa, se va ușura soluționarea problemei dezarmării și se va micșora pericolul de război.

II. — PROBLEMA COLONIALISMULUI

Eliberarea coloniilor portugheze Goa, Diu și Daman de către India reprezintă încă o etapă de seamă a luptei victorioase pe care popoarele iubitoare de pace o duc împotriva colonialismului. Sînt desființate rînd pe rînd, la intervale din ce în ce mai scurte, ultimele colonii existente. Teritoriile și popoarele lor sînt redată vieții în libertate și independență națională. Pe suprafața întregului glob pămîntesc se înstăpînește o atmosferă care justifică întru totul speranțele că lichidarea definitivă a colonialismului este apropiată. E ceea ce rezultă, între altele, din cunoscutele declarații ale președintelui Indoneziei, Dr. Sukarno, cu privire la eliberarea Irianului de Vest — teritoriu indonezian aflat sub jugul colonialismului olandez — precum și din intensificarea luptei de eliberare în Angola, ș. a.

La 29 septembrie 1961, Uniunea Sovietică a prezentat Adunării Generale a O.N.U.-lui un memorandum în care i s-a propus acestuia, ca sarcină esențială pentru anul 1962, desființarea colonialismului pe întreaga noastră planetă.

Rămășiță infamantă a unei epoci de barbarie, colonialismul nu mai poate fi contemporan cu splendorile progresului material și spiritual realizat de omenirea veacului nostru. El trebuie azvîrlit în trecutul fără întoarcere, unde va rămîne ca una din cele mai rușinoase pagini ale istoriei. Anul în care am intrat trebuie să fie anul dispariției totale și definitive a colonialismului.

Lupta pentru stîrpirea colonialismului face parte din marea luptă pentru chezășuirea unei păci trainice în lumea întreagă. Încă în martie 1961, la Delhi (India), Consiliul Mondial al Păcii stabilea într-o rezoluție privitoare la problemele independenței naționale și păcii, că „lupta pentru suveranitatea națională și independență constituie o sarcină nu numai a popoarelor coloniale, ci și a tuturor popoarelor lumii care luptă pentru instaurarea unei păci trainice, pentru traducerea în viață a dezarmării și desfășurarea unei colaborări prietenești reciproc avantajoase între țări”.

Colonialismul primejduiește pacea popoarelor deoarece el este strîns legat de acțiunile de tot felul prin care imperialismul occidental încearcă să-și mențină poziții din zi în zi mai șubrede și mai precare, în ciuda sforțărilor disperate pe care le face spre a-și asigura încă pe cîtva timp dominația. Colonialismul este una din manifestările cele mai odioase ale acestui imperialism agresiv și exploatator. Tocmai din pricină aceasta el trebuie să dispară fără întîrziere și pentru totdeauna.

Precum se știe, Adunarea Generală a O.N.U.-lui a adoptat în unanimitate o rezoluție care chiamă la lichidarea colonialismului. Dar puterile imperialiste nu vor îndeplini niciodată din propria lor voință o astfel de rezoluție. Dimpotrivă, ele doresc prelungirea cu orice preț a unei stări de lucruri care nu mai corespunde stadiului actual de dezvoltare a civilizației umane. De către aceste puteri imperialiste sînt încurajate fățiș sau ocult acțiunile revanșarzilor de la Bonn, mișcarea separatistă și învîlbîitoare a lui Moise Chombe în Congo, uneltirile împotriva Cubei eliberate de tiranie și de mizerie, dictatura coruptă a lui Ngo Dinh Diem din Vietnamul de Sud, clica tiranică a lui Pak Cijan Hi din Coreea de Sud.

Dar regimul colonialist, sortit pieirii, nu poate fi consolidat cu ajutorul provocărilor și al asasînatelor în masă, ca cele pe care le săvîrșesc portughezii lui Salazar în Angola.

Colonialismul nu mai poate fi salvat nici cu ajutorul surrogatelor inventate în scopul de a-i prelungi agonia. Imperialiștii — și mai ales imperialiștii americani — inventează mereu noi forme, din ce în ce mai subtile, de relații neocolonialiste. „Dominației economice i se adaugă acum agresiunea în domeniile social și cultural. Cu ajutorul unor așa-numite programe de „ajutor economic” și de „ajutor în domeniul învățămîntului” se fac încercări de a se impune ideile și modul de viață al altor țări, care sînt diametral opuse culturii de bază a țării respective. În încercarea lor de a-și asigura posibilitatea exploatării pe viitor a resurselor materiale, imperialiștii își instaurează dominația prin otrăvirea minților. Acest scop se află, printre altele, la baza unor numeroase proiecte de investiții de capital și de „ajutor” tehnic în America Latină și în noile state independente din Asia și Africa” (citim în rezoluția Consiliului Mondial al Păcii).

În numele păcii și al valorii și demnității omului, colonialismul trebuie să dispară, iar formele de perpetuare a lui prin artificii neocolonialiste — concepute, încurajate și experimentate de exploataatorii imperialiști — trebuie împiedecate să se transforme în stări de fapt. Popoarele lumii — toate, nu numai cele direct interesate, care au suferit și mai suferă încă consecințele colonialismului — sînt chemate să-și intensifice strădanile pentru soluționarea acestei probleme vitale a zilelor noastre.

III. — PROBLEMA DEZARMĂRII

Neuitată rămîne în conștiința generației actuale istorica ședință a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite din 18 septembrie 1959, în cursul căreia premierul sovietic, Dl Nichita Hrușciov, a prezentat propunerile guvernului sovietic de dezarmare generală și totală. Aceste propuneri — luminoase, constructive și corespunzătoare supremei năzuințe a omenirii noastre iubitoare de pace — au izvorit din conștiința răspunderii de care este însuflețită în permanență, cu o consecvență pilduitoare, marea Uniune Sovietică față de problema capitală a preîntîmpinării unui nou război mondial.

Dl Nichita Hrușciov a atras atenția tuturor celor dispuși să azevire lumea într-o nouă încăierare războinică, ațîțitorilor la război de pretutindenea, promotorilor „războiului rece”, că e primejdios să se joace cu flacăra nucleară, că ciupercile exploziilor atomice nu cruță pe nimeni și nimic. „Putem oare să nu ținem seama de faptul că forța distructivă a mijloacelor de ducere a războiului a atins proporții colosale? Și putem oare să uităm că pe globul pămîntesc nu există în prezent nici un punct inaccesibil pentru armele nucleare și rachete?”

Forța de distrugere și pustiire a armelor nucleare este înspăimîntătoare și — datorită radiațiilor care contaminatează zone cu întîinderi uriașe — practic este nelimitată. Doctorul Yoiși Fukușima, președintele secției internaționale a Consiliului japonez împotriva bombelor A și H, cu autoritatea specialistului, avertizează în această privință precum urmează: „Se știe că bombele H existente astăzi echivalează cu 2.500 bombe A de tipul Hiroșima-Nagasaki. Sînt de-ajuns două explozii pentru a nimici întreaga viață umană de pe teritoriul japonez. De aceea opinia publică este unanimă în a cere interzicerea lor”. (Rev. „Orizonturi”, nr. 121 pe anul 1961).

În Statele Unite ale Americii e lansată o mare campanie pentru construirea de adăposturi antiatomice. Trudă inutilă și prilej de afaceri rentabile pentru o seamă de fabricanți care au de plasat unele produse socotite deosebit de prețioase de către amatorii de adăposturi antiatomice! Un specialist american, doctorul Tom T. Stonier — care a studiat vreme îndelungată rapoarte întocmite după bombardamentele atomice de la Hiroșima

și Nagasaki și după bombardamente clasice, ca cele de la Hamburg și Tokio — își avertizează compatrioții că explozia unei bombe de 100 megatone ar dezlanțui o furtună de flăcări pe o rază de 120 kilometri. Această furtună de flăcări, care atinge paroxismul în mai puțin de 20 de minute, nu cruță nici măcar clădirile construite din materiale neinflamabile, căci căldura face să plesnească ferestrele și ușile, deschizind drumul valului de flăcări ce vin dinafară. Zidurile sînt dărimate, clădirile se prăbușesc sub puterea dogorilor. Acestea, pentru ființele vii sînt insuportabile. Studiul asupra bombardării Hamburgului — bombardament care a făcut în 1943 mai bine de 60.000 de victime — a arătat că un foarte mare număr dintre acestea supraviețuiseră exploziilor, dar au murit căutînd să fugă pe străzile cuprinse de flăcări, unde temperatura de nesuportat atîngea chiar 800 de grade. Dar incendiile acestea uriașe, provocate de exploziile bombelor, mai au o urmare catastrofală: ele ard oxigenul și degajează o cantitate uriașă de oxid de carbon, gaz care poartă răspunderea atîtor asfixii. E destul să se răspindească în aer 5 la sută din acest gaz nociv pentru ca atmosfera pe care o respirăm să provoace moartea în curs de o oră. Mai greu decît aerul, oxidul de carbon se infiltrează ușor și inevitabil în adăposturile subterane. Doctorul Stonier crede că o bombă de 20 megatone, care ar exploda deasupra centrului orașului New York, ar putea ucide dintr-o lovitură 6.000.000 de locuitori și ar pricinui destule pierderi de vieți omenești în cartierele periferice. (Cf. rev. „Orizonturi”, nr. 128 din 1962, p. 7 urm.).

Nu e destul, deci, să se cheltuiască sume astronomice pentru înarmări! Mai trebuie ca oamenii să se lipsească de orice spre a trăi în pămînt? O fi aceasta soluția problemei pentru cîțiva monopolști, dar nu pentru masele mari ale cetățenilor — nici a celor americani chiar!

Ce-i de făcut în fața acestei primejdii fără seamăn?

Guvernul sovietic a dat răspunsul cel mai cuminte încă în amintitele propuneri de dezarmare generală și totală: Să fie înlăturate energic mijloacele materiale de purtare a războiului; sau, în formularea propunerilor amintite: „Acum e necesar un singur lucru — să se excludă însăși posibilitatea dezlanțuirii războaielor”.

Munca politică pe care o cer tratativele privitoare la dezarmare se anunța a fi grea, din pricina atitudinii în chestiune a cercurilor imperia-
liste occidentale, atitudine de tergiversare care ascunde nu puțină ostilitate. „Principalul, după convingerea noastră profundă, constă — spunea Dl. Nichita Hrușciiov — în a înlătura cele mai importante piedeci care s-au acumulat în calea spre dezarmare, în a încerca să găsim o nouă modalitate de a aborda soluționarea acestei probleme”.

În cele din urmă, în decembrie 1961, Organizația Națiunilor Unite a aprobat în unanimitate proiectul comun sovieto-american al rezoluției cu privire la crearea Comitetului pentru dezarmare. Acest comitet constă din 18 membri: 5 state socialiste (U.R.S.S., Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria și România), 5 țări ale blocului occidental (S.U.A., Anglia, Franța, Canada și Italia) și 8 țări neangajate (Birmania, India, Republica Arabă Unită, Etiopia, Nigeria, Brazilia, Mexicul și Suedia). Adunarea Generală a O.N.U.-ului a aprobat principiile fundamentale ale dezarmării generale și totale de care are să se călăuzească acest comitet în lucrările sale. Lucrările comitetului urmează să înceapă la 14 martie a. c., la Geneva.

Intr-un mesaj adresat șefilor de state și de guverne ai celor 18 țări reprezentate în comitetul amintit — mesaj care a fost înmănat și Dlui Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, țara noastră fiind membră a Comitetului de la Geneva — Dl Nichita Hrușciov, președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, a făcut propunerea ca lucrările Comitetului celor 18 state să înceapă la nivel înalt.

Chemînd pe șefii de state și de guverne să ia direct în mîinile lor rezolvarea problemei dezarmării generale și totale, noua inițiativă sovietică, a cărei expresie este propunerea făcută în mesajul Dlui Nichita Hrușciov, evidențiază încă odată însemnătatea deosebită pe care o acordă țările socialiste acestei probleme-cheie a întregii vieți internaționale, a evoluției relațiilor dintre state, a însănătoșirii climatului internațional și a statornicirii unei păci trainice.

Care este atitudinea guvernelor imperialiste? Ele se pretează și în problemele dezarmării la un joc dublu, care primejduiește pacea lumii. Guvernele S.U.A. și Marii Britanii — în răspunsurile date la mesajul citat — nu se jenează, pe de-o parte, să ceară ca lucrările Comitetului celor 18 să se încheie cu succes, iar pe de altă parte să accelereze pe toate căile cursa înarmărilor, să ațite psihoza de război, să sporească efectivele forțelor lor armate și să continue experiențele nucleare. Măsurile pe care le iau aceste guverne dovedesc că poziția lor este pe de-a-ntregul falsă și, de aceea, dăunătoare intereselor superioare ale omenirii vremii noastre.

Mesajul Dlui Hrușciov a avut un ecou uriaș în lumea întreagă. Opinia publică mondială sprijină cu însuflețire și cu tărie propunerea șefului guvernului sovietic. Astăzi, dezarmarea a devenit o necesitate absolută. Ea trebuie înfăptuită cu orice preț. Calea spre înfăptuirea ei este deschisă. Această cale „poate și trebuie să fie netezită prin luptă hotărîtă împotriva forțelor războiului” (spune rezoluția Consiliului Mondial al Păcii în problema dezarmării).

„Considerăm drept o înaltă îndatorire a guvernelor tuturor țărilor, a conducătorilor de state și de guverne de a nu-și cruța eforturile pentru soluționarea problemelor care pun în joc soarta omenirii” — spune răspunsul R. P. Române la mesajul premierului sovietic din 10 febr. a. c. „In actualele condiții, când datorită armelor moderne un nou război ar aduce omenirii distrugeri și calamități incalculabile, problema dezarmării trebuie să fie dezbătută și rezolvată într-un spirit de deplină răspundere și cu maximum de eficiență. Importanța misiunii pe care o are de îndeplinit Comitetul celor 18, experiența dificultăților în fața cărora au eșuat afitea comitete și subcomitete de dezarmare, dovedesc pe deplin necesitatea ca lucrările acestui Comitet să se desfășoare sub nemijlocita îndrumare a șefilor de guverne (state) ai țărilor membre” — se pronunță mai departe ocîrmuirea Patriei noastre în problema respectivă.

Popoarele lumii sînt chemate astăzi „să spulbere toate încercările forțelor războiului și să determine guvernele respective să accepte dezarmarea” (din rezoluția Cons. Mondial al Păcii). „In prezent, milioane și milioane de bărbați și femei din toate țările, indiferent de sistemele lor sociale diferite, consideră că înfăptuirea dezarmării generale, totale și controlate este sarcina lor comună”. (Din aceeași rezoluție).

...Adică și sarcina noastră!

Ne-am asumat-o demult și luptăm pentru înfăptuirea ei cu toată convingerea pe care ne-o inspiră calitatea noastră de slujitori ai altarelor Bisericii dreptcredincioase și de cetățeni devotați ai Patriei noastre înfloritoare, Republica Populară Romînă.

Ca cetățeni, ne însușim întru totul punctul de vedere al Guvernului R. P. Romîne în toate problemele internaționale legate de apărarea și consolidarea păcii popoarelor, poziția în chestiune a țărilor comunității socialiste — în frunte cu Uniunea Sovietică — fiind singura corespunzătoare intereselor supreme ale omenirii zilelor noastre.

Ca păstori de suflete, nu vom conțeni a arăta credincioșilor Sfintei noastre Biserici falsitatea poziției de forță pe care stau așijătorii la un nou război și îndatoririle creștinești pe care le avem de îndeplinit pentru ca să triumfe cauza păcii.

Vom folosi în acest scop cuvîntul vieții — așezat în Sfînta Scriptură în primul rînd — și experiența vieții generațiilor actuale, care au pătimit de pe urma războiului și pătinesc încă în multe părți ale lumii din pricina cursei înarmărilor, care irosește bunuri materiale colosale.

Acum 19 ani, cînd aventura hitleristă își trăia ultimele zile în Orașul Erou de pe Volga, din încercuire, un militar german scria acasă așa: „In viitor va trebui să luați măsuri ca toți nebunii, imbecilii și criminalii să fie

facuți inofensivi. Iar aceia dintre noi, care se vor mai întoarce, au să-i măture ca pe o pleavă de paie în vînt". (Rev. „Orizonturi", nr. 128 din 1962, p. 19).

Dacă acest lucru s-ar fi făcut, astăzi n-ar mai fi existat ceea ce se cheamă „problema germană": din punct de vedere juridic, s-ar fi pus capăt demult celui de al doilea război mondial prin încheierea tratatului de pace cu Germania, iar reînarmarea Germaniei federale ar fi fost oprită la vreme. Acum, popoarele lumii trebuie să vegheze și să lupte pentru a opri pe sminiții vizați în scrisoarea citată de-a dezlănțui o nouă catastrofă mondială, incomparabil mai costisitoare decît cele care au precedat-o.

Credincioșii noștri, laolaltă cu întregul nostru popor, cunosc binefacerile libertății și independenței naționale, pe care ni le asigură actuala ocîrmuire de stat. „Noi, rominii — așa cum arată deslușit Înalt Prea Sfințitul nostru Mitropolit Nicolae al Ardealului (în Pastorală de Crăciun din anul 1960) — sîntem un popor care abia am apucat să scăpăm de robie și nu o dorim nimănui. Dimpotrivă, ne bucurăm frățeste de izbînzile tuturor popoarelor care se silesc să-și dobîndească și ele libertatea și dreptatea ce li se cuvin. Căci nici de libertatea și nici de dreptatea ta nu te poți bucura din plin decît știind că de binefacerile acestor mari bunuri se bucură și semenii tăi, de orice limbă, de orice lege și de orice culoare ar fi ei. Cînd va fi așa, se va împlini cu adevărat cuvîntul Proorocului, care zice că „pacea va fi lucrul dreptății, iar roada dreptății va fi liniștea" (Isaia 32, 17).

E limpede! Colonialismul este urgisit de învățătura noastră de credință, iar ca credincioși — cerem stîrpirea lui și luptăm în acest scop cu toate armele specifice misiunii preoțești.

Tot atît de limpede se prezintă și atitudinea noastră față de problema dezarmării. „Un grup de experți din Geneva au făcut socoteala anilor, banilor și oamenilor cheltuiți în războaie. Anii sînt înfrîorător de mulți. Începînd din anul 3.200 î. Hr. și pînă astăzi, omenirea a avut parte de numai 292 ani de pace. În acest răstîmp, 14.513 războaie mari și mici au pricinuit moartea a 3.640 milioane de oameni. Cheltuielile și pagubele rezultate de pe urma acestor măceluri se ridică la fantastică sumă de 2.150 de trilioane de franci elvețieni. Suma aceasta, irosită pentru măcel și distrugere de bunuri agonisite cu atîta trudă, ar fi suficientă spre a încinge Pămîntul, pe la ecuator, cu un briu de aur gros de 10 metri și lat de 161 de kilometri". (Cf. revista „Mitropolia Ardealului", anul V, 1960, nr. 5—6, p. 323).

Scump au costat războaiele! Scump costă înarmările. Iată un exemplu (din cele multe, care se pot vedea în revista „Mitropolia Ardealului", nr. citat): Pentru irigarea pustiului palestinian e suficient un fond egal cu cît cheltuiesc Statele Unite ale Americii pentru înarmări într-o singură zi. (Cf. rev. cit., p. 325).

Dacă fondurile colosale pe care le înghite cursa înarmărilor ar fi dirijate spre scopuri de pace, Pământul întreg ar deveni o grădină înfloritoare, în care oamenii ar trăi liniștiți și fericiți ca niciodată.

Ca să nu mai fie războaie, mai presus de toate trebuie efectuată dezarmarea.

Și pentru ca dezarmarea să poată fi înfăptuită cu succes — așa cum s-a arătat în rezoluția citată a Consiliului Mondial al Păcii — e necesar să se încheie un acord pentru ca:

1. — Să se pună capăt tuturor experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în Cosmos, sub pământ și sub apă;

2. — Să se interzică producția, stocarea de rezerve, răspindirea și folosirea armei nucleare;

3. — Să se pună capăt tuturor provocărilor militare și desfășurării de forțe armate;

4. — Să fie reduse simțitor armamentele clasice;

5. — Să fie lichidate bazele militare de orice fel și să fie retrase trupele străine din toate țările unde se află;

6. — Să fie desființate toate alianțele militare;

7. — Să se creeze cât mai curînd posibil zone denuclearizate și demilitarizate în Europa Centrală și de Nord, în regiunea Balcanilor și a Mării Adriatice, în Orientul Mijlociu, în regiunea asiatică a Oceanului Pacific, precum și în întreaga Africă și Americă Latină. (După rev. „Orizonturi”, nr. 128 din 1962, p. 1 urm.).

Acestea sînt deziderate pe care le susține și Mișcarea creștină a păcii, al cărei mesaj recent a fost citit din fața sfîntelor noastre altare la praznicul Schimbării la Față (6 august) de astă vară.

*

Noi, preoții, avem posibilități excelente de-a fi orientați temeinic și corect în problemele de actualitate ale vieții internaționale, ca și asupra atitudinii pe care clerul și credincioșii Bisericii noastre se cuvine s-o adopte față de ele din punct de vedere creștin ortodox și patriotic cetățenesc. Aceste posibilități — pastoralele vlădicești, feluritele mesaje ale Sfîntului Sinod, sau ale Mișcării creștine a păcii, revistele patriarhale și eparhiale, conferințele de orientare — trebuie să le valorificăm cu cel mai deplin folos și pentru noi, și pentru îndrumarea credincioșilor.

Trăim vremuri mari, de uluitoare cuceriri științifice, de progres fără precedent. Cursa înarmărilor, „războiul rece” peste tot, provocările la care se dedau cercurile imperialiste împotriva păcii popoarelor și a apărătorilor ei sînt nedemne de înaintatul nostru veac, iar din punct de vedere creștin sînt vrednice de urgisit fără ezitare și fără cruțare.

Cu prilejul călătoriei DSale în S.U.A., la Pittsburg, Dl Nichita Hrușciiov a spus acum doi ani, între altele: „Nu războiul, ci pacea este starea firească a omenirii ... și de-am avea două vieți, ele ar trebui să fie dedicate unei singure sarcini mărețe și nobile — consolidarea păcii între popoare”! „N-a sosit oare timpul ... să fie aruncate în cuptoarele Martin, pentru a fi retopite, stocurile de arme acumulate, n-a sosit oare timpul ca tancurile să fie transformate în tractoare, tunurile în treierătoare, ca întreaga putere a atomului să fie îndreptată numai spre scopuri pașnice”?

Am răspuns, afirmativ, la această înțeleaptă întrebare, îndată ce ea a fost pusă tuturor cugetelor cinstite de pe toată suprafața planetei noastre.

Răspundem în continuare prin lucrarea noastră de „făcători de pace” (Matei 5, 9). Da, săbiile să fie prefăcute în fiare de pluguri și lăncile în seceri. Nici un neam să nu se mai ridice împotriva altui neam și să nu-și mai facă războaie. (Cf. Isaia 2, 4).

Altă cale nu există!

Sintem încredințați că nu-i departe vremea când întreaga omenire va apuca pe ea, cu hotărîrea de-a nu se mai întoarce niciodată la costisitoarele învrăjbiri de pînă acum.

Grăbim venirea acelei vremi și-i pregătim temelii trainice luptînd pentru pace, dîndu-ne silința să fim din ce în ce mai buni unii cu alții, din ce în ce mai vrednici de valoarea și demnitatea creaturală a omului.

REDAȚIA

PENINSULA BALCANICĂ ȘI VECHIUL TESTAMENT

În această epocă de statornică străduință pentru a se crea o zonă a păcii în Peninsula Balcanică, considerăm că ar putea fi de interes, pentru cititorii noștri, de a cunoaște relațiile dintre Sfînta Scriptură a Vechiului Testament și Peninsula Balcanică. Ce-i drept, numirea „Balcan” nu apare în V. T., ea fiind o creație a epocii postbiblice, însă relații cu locuri, cu idei și cu oameni din Balcani se cunosc în cărțile V. T. și se pot reconstitui.

Începînd cu mileniul II Peninsula Balcanică a devenit un mare rezervor de popoare. De aici au emigrat spre Orient și alte regiuni, triburi care vorbeau o limbă din familia indo-europeană. Menționăm pe frigieni, iliri, traci, treeri (un trib tracic), sciți, celți, daci, filistenii (?) și pe greci.

Frigienii sînt indo-europeni. Ei au trăit în Balcani pînă prin veacurile XIII—XII î. Hr., cînd au emigrat în Asia Mică, unde au întemeiat statul frigian, căruia asirienii îi ziceau „Țara mușkilor”. Cît timp au trăit în Balcani ei se numeau frigi.¹

În nord-vestul Peninsulei Balcanice au trăit ilirii. Prezența lor acolo se constată începînd cu sec. X î. Hr.

Tracii au avut sub stăpînire toată Peninsula Balcanică.²

Sciții au stăpînit peste Banat, Oltenia și pe valea Savei pînă spre Adriatică.³ Cît despre celți ei au jucat un mare rol în Peninsula Balcanică. Ei au fost un element de cultură, făurari, negustori, purtători de aur și olari ai Europei.⁴

O situație dominantă ocupară și geții în Peninsula Balcanică.

¹ Jukov S. M., *Istoria universală I*, București 1958, p. 366 și 388.

De reținut este că între solile care au întîmpinat pe Alexandru cel Mare, după ce trecuse Dunărea, a fost și una celtică, din golful ionic, adică la Adriatică (cf. Pîrvan V., *Getica*, București 1926, p. 461).

² N. Iorga, *Obs. ale unui nespecialist asupra istoriei antice*, București 1916, p. 36.

³ V. Pîrvan, *Getica*, București 1926, p. 36.

⁴ V. Pîrvan, o. c., p. 564, 297, 607, 561, 595.

În ce privește dacii, aceștia au fost atît de puternici — în Peninsula Balcanică — încît imperiul roman suferi cîteva înfrîngerî zdravene. Împărații romani au fost nevoiți să încheie pace cu dacii „luîndu-și obligația de a le plăti o subvenție în grîne și bani și de a trimite meșteșugari romani”.⁵

În urma săpăturilor arheologice făcute pe teritoriul fostului oraș filistean Așcalon, în 1925, W. J. Phythian Adam publică un studiu asupra originii filistenilor în lumina arheologiei palestiniene și constată că pe la 1.200 î. Hr., vechea ceramică locală, influențată de arta miceno-cipriotă, a fost spontan înlocuită printr-o ceramică originală. Tipul ei esențial ar fi castronașul cu toartă oblică, adesea pictat cu frize și cu teme din lumea faunei. Aceste forme străine de arta egee, au înrudire cu cîvilizația colportată în bazinul oriental al Mediteranei prin imigranții de origine babilonică. Acești coloniști n-ar fi alții decît filistenii și ecoul acestui popor faimos s-ar fi menținut pînă în zilele noastre în numele Perasta de pe golful Cattaro. În conformitate cu această ipoteză canî îndrăzneată, filistenii ar fi de origine balcanică.⁶

Filistenii sînt descendenți din Mițraim, un fiu al lui Ham. În Canaan ei au ocupat teritoriul, de-a lungul Mării Mediterane, cuprins între orașele Iope și Gaza și avînd spre răsărit munții Efraim și Iuda.

Vechiul Testament îi numește Peliștim, nume pe care grecii Septuagintei îl traduc cu „allofiles” (străini), pentru că ei erau străini în Canaan. La Is. 9, 12 ei se numesc „ellines” (elini, greci). Limba filistenilor înainte de a se fi așezat în Canaan nu e cunoscută. Filologia unor inscripții filistene (Achis, Pichol, Siclag, etc.) dovedește că la început vorbeau limba greacă. Săpăturile arheologice făcute la Gezer, Tel-es-Safi și Thanah, dovedesc că filistenii au adus cu ei elemente de-ale culturii din insulele Mării Egee. Arhitectura templului filistean, descrisă în cartea Judecătorilor, aflător la Gaza și cunoscut mai ales din epoca lui Samson, amintește de cea grecească, din insulele egeice. La Gat, probabil patria lui Goliat, încă s-au făcut descoperiri care pun pe filistenii în legătură cu grecii.

Dintre popoarele balcanice obiectul unei atenții deosebite sînt, în V. T., grecii. În textul biblic ei se numesc „bne haiavanîm” (fiii lui Iavan), după străbunul lor Iavan, fiul lui Iafet. Grecii

⁵ E. M. Jukov ș. a., *Istoria universală*, vol. II. București 1959, p. 630.

⁶ *Revue Biblique*, anul 35, ian 1926, p. 156. Cf. „Mitropolia Ardealului”, anul al II-lea, nr. 9—10, p. 638.

sînt frați cu sciții și mezii, prin Magog și Madai, după cum rezultă din tabloul genealogic al Genezei (10, 2).

Multe sînt textele biblice care dau relații, despre greci. Astfel în cap. VIII al cărții sale profetul Daniil are o viziune ciudată. El asistă la o luptă care se dă între un berbec și între un țap. Berbecul avea două coarne, dintre care unul mai lung. Țapul, care a venit dinspre vest, a atacat berbecul. El avea un singur corn. După tălmăcirea dată de însăși cartea lui Daniil, berbecul cu două coarne simbolizează împărăția medo-persană. Cei doi regi ar putea fi Darius medul și Cir (persanul). Țapul simbolizează o altă împărăție, iar cornul, pe conducătorul ei. După interpretarea generalizată ar fi vorba despre imperiul grec și despre Alexandru cel Mare.

Despre Grecia vorbește Daniil și în 10, 20: „Eu mă duc și iată îngerul Greciei vine”.

Un loc de mare importanță îl ocupă grecii în profețiile lui Isaia. În c. 66, unde se descrie judecata generală și judecata pe care și-o manifestă Dumnezeu în lume, se arată că unii din păgînii strînși în vederea judecării, vor fi achitați (66, 19). Aceștia vor povesti despre puterea și despre faptele cele mai presus de fire ale lui Dumnezeu. Informați vor fi pe linia aceasta și grecii.

Ezechiel evidențiază una din preocupările practice ale grecilor, pe cea de a fi purtat un comerț întins cu cetatea feniciană Tir. Ei importau din Fenicia „vase de aramă” (Ez. 27, 13), casie, frestie mirositoare, fier lucrat și suflete de oameni (Ez. 27, 19). „Fierul lucrat” reprezintă lame de sabie iar „sufletele de oameni” sînt robii, cu care grecii purtau un negoț rentabil în Orient. În mod deosebit trebuie să menționăm tradiția despre o întrevvedere între profetul Ezechiel și între filozoful grec Pitagora. Circulă o mulțime de legende pe tema aceasta. Le citează și Clement din Alexandria, fără să aducă vreo probă în favorul autenticității lor.⁷

Relații despre greci aflăm, în mod sumar, și la Zaharia 9, 13. Este vorba despre o acțiune războinică împotriva grecilor. Avem acolo o prezentare a luptelor din epoca elenistă, cînd în urma cuceririi lui Alexandru cel Mare, în Orient, palestinienii se întîlnesc cu noii dușmani.

Atitudinea V. T. față de greci se cunoaște și din cartea profetului Ioil. Aflăm de acolo (3, 6) că fenicienii vindeau mai ales grecilor pe captivii de război ai evreilor. Dar obiectul unei atenții

7 L. Gautier, *Introduction a L'Ancien Testament I*, Lausanne 1924, p. 426.

deosebite sînt grecii în I Mac. 12, 20—23. Regele Spartei trimite o scrisoare irenică arhiereului din Ierusalim și se referă la scrierile vechi (de bunăseamă la Geneză, Deut., etc.), care susțin înrudirea dintre greci și evrei, și că amîndouă popoarele ar fi descendenți din unii și aceiași protopărinți. Legăturile acestea ar trebui să se mențină. În scrisoarea-răspuns arhiereul Ionatan face o declarație de frăție rezumată în cuvintele: „Vitele voastre și averea voastră sînt ale noastre, și cele ce sînt ale noastre, ale voastre sînt; drept aceea, poruncit-am ca să vi se vestească acestea” (I Mac. 12, 23). Urmarea acestor legături a fost că evreii s-au așezat în număr mare în Grecia, formînd grupări mai compacte în orașe și trăind acolo după legile și obiceiurile lor proprii.

Obiect de preocupare sînt grecii din orașul Sparta (în I Mac. 15, 23). Se menționează aici scrisorile pe care romanii le-au trimis spartanilor prin consulii Luciu Calpurniu Piso și Pompiliu Lena. Scrisorile datează din anul 139 î. Hr. În scrisori spartanii sînt avertizați să respecte drepturile evreilor. În lista aceasta figurează și orașul grecesc din Peloponez, Lichion.

Deosebit de aceasta V. T. înfățișează o serie de personalități balcanice, reprezentative în epoca precreștină. Studiindu-le, vom cunoaște elementele caracteristice ale acelei epoci. Astfel, V. T. înfățișează cîteva aspecte din viața lui Filip II, din cea a lui Alexandru cel Mare și a lui Filip III.

Filip II (360—336 î. Hr.) este menționat în V. T. numai în calitate de tată al lui Alexandru cel Mare. Astfel, la I Mac. citim: „După ce Alexandru, fiul lui Filip Macedoneanul ... a bătut pe Darius...”. Se indică aici genealogia lui Alexandru ca și la I Mac. 6, 2: „Alexandru fiul lui Filip, care a domnit cel dintîi ca împărat grec...”.

Autorul remarcă că fiul lui Filip a fost acela care a realizat un imperiu unitar grec.

Vechiul Testament mai cunoaște un Filip macedonean, pe cel de al III-lea (220—179 î. Hr.). Cartea I a Macabeilor (8, 5) face o sumară prezentare a lui, spunînd că Iuda Macabeul, aliat cu romanii, „a învins și a subjugat pe Filip”. Evenimentul s-a petrecut în anul 197 î. Hr., la Kynocefale. Aceeași soartă o are și fiul său, Perseu, mai tîrziu, cînd, la 146, Macedonia devine provincie romană.

Cartea I Mac. (1, 1) închină primele ei pagini unui alt bărbat originar din Peninsula Balcanică, lui Alexandru cel Mare, om obsedat de ideea nebună a dominației mondiale. Alexandru

venea din pământul Hetimului (Ἐκ γῆς Χετιμ). Hetim este numele dat în vechime insulei Cipru. Aici, însă, înseamnă teritoriul numit mai târziu Balcan. Alexandru s-a născut în Pella, la 356, ca fiu al regelui Filip. El simțea grecește, deși nu se știe de era grec, sau nu, căci în Balcan au trăit după cum am văzut, pe lângă greci, frigieni, iliri, traci, sciți, celți, daci și geți, strămoșii noștri. Alexandru era oarecum așteptatul tuturor. Trebuia un om cu succese extraordinare, energic și aventuros. Sosirea lui era îmbinată cu o serie de împrejurări favorabile. Venea într-o epocă, când lumea era plină de tot felul de tirani. Italia gemea de tirani; tiranii ei și-i avea și Sicilia, Tesalia, Epirul. În insulele Mediteranei tiranii abundau. Evagros a fost tiran în insula Cipru, Kypselos a fost tiran în Corint, Periandru devine succesorul său. O politică asemănătoare au dus tiranii din Megara și Sicyon, Policrat din Samos. Se mai adaugă la acestea teroarea venită prin alți aventurieri gata de război și gata să zdrobească pe cei lipsiți de apărare, după dațina epocii.

Cărțile Macabeilor înregistrează destul de fidel succesele strălucite ale lui Alexandru (I Mac. 1, 1; I Mac. 6, 30). Ele spun că: „A făcut războaie multe și a biruit multe cetăți și a nimicit pe împărații pământului și a trecut pînă la marginile pământului și a luat prăzi și s-a liniștit pământul înaintea lui și i-au fost lui birnici, și s-a sumețit și s-a ridicat inima lui”. După atîtea succese strălucite a căzut în beția mîndriei. Această beție, sub raport sufletească, a venit atunci cînd s-a simțit atît de mult stăpîn al lumii întregi încît și-a îngăduit onoruri dumnezeiești. Șiret și diplomat, cum era Alexandru, dădea impresia că ar aduce ceva nou în atitudinea față de oameni, față de obiceiuri și tradiții. Voia să pară că el a pornit cu război fără nici o dușmănie împotriva cuiva, că a luptat cu perșii fără să-i urască. Cucerind Egiptul, a intrat în obiceiurile de pe valea Nilului. Intrînd în Babilon, el păstrează ceea ce i se părea că are valoare pentru cei de acolo. Se închină ca și cei de acolo, împreună cu ei ia parte la „liturghia zilnică”⁸ și se îmbracă în costumele lor, pe care le-a purtat, cu mîndrie, pînă la moarte.

Istoricii afirmă că Alexandru are meritul de a fi dus o politică de „cotropire”, adică de unire de principii, de egalitate, într-un stat care să îmbrățișeze toată populația pământului cunoscută pînă atunci.⁹

8 N. Iorga, o. c., p. 147.

9 Jukov, o. c., p. 203.

De fapt, în anul 334 î. Hr. Alexandru cucerește Persia, Siria și Fenicia. El trimite o delegație evreilor să facă și ei act de supunere. Nedînd ascultare apelului făcut, Alexandru se pregătește să intre în Ierusalim. Conform informațiilor transmise de istoricul Iosif Flaviu,¹⁰ Iaddua, „cel din urmă arhiereu menționat în Vechiul Testament (Neem. 12, 11—12), iese în întâmpinarea învingătorului. Alexandru văzînd pe bătrînul preot îmbrăcat în odăjdii și însoțit de un cortegiu impunător de preoți, ca și de cei mai distinși cetățeni, fu așa de adînc mișcat încît îl salută pe Iaddua cu mult respect și intră în Ierusalim (în anul 323). În mijlocul bucuriei nespuse, ce simțeau iudeii, Alexandru se îndreaptă spre templu și mulțumește lui Dumnezeu pentru glorioasele sale succese, iar iudeilor le permise a trăi după legile și obiceiurile lor. Iudeii își arătară recunoștința dînd numele Alexandru copiilor născuți în acel an și Alexandra fetelor. Totodată tinerii se înrolau în armata puternicului cuceritor”.¹¹

După o versiune, la intrarea în Ierusalim ar fi fost de față și filozoful Aristotel, profesorul lui Alexandru, macedonean și el, născut în localitatea balcanică Stagira. Filozoful ar fi avut o convorbire cu Simeon cel drept și s-ar fi inspirat din cărțile lui Solomon, din *Eclesiast*, *Proverbe* și *Cîntarea Cîntărilor*.¹²

De-o nuanță deosebitoare este descrierea lui Alexandru, în Daniel 11, 3—4. În cîteva cuvinte se rezumă aici toată isprava cuceritorului: „Și va ieși la iveală un împărat viteaz și va stăpîni peste o împărăție puternică și va face numai ceea ce i se va părea bun. Iar cînd va fi în culmea puterii sale, împărăția lui se va prăbuși și se va împărți după cele patru vînturi ale cerului, fără ca să rămîna urmașilor săi, și se va împărți la alții decît la urmașii săi”.

Daniel îl numește pe Alexandru „împărat viteaz”. Această caracterizare este confirmată întocmai de istoria profană.

Concepția o redă rezumativ istoricul sovietic Iukov, cu asociații lui, cînd scrie: „Este incontestabil că Alexandru a fost unul din cei mai mari generali și oameni de stat ai antichității. Personalitatea cuceritorului balcanic și strălucitele lui succese au făcut o puternică impresie asupra contemporanilor și asupra generațiilor următoare. Au apărut și romane fantastice al căror

10 Jubiläumsbibel, Stuttgart 1937, p. 495.

11 E. Montet, *Histoire d'Israël*, Paris 1926, p. 173 și A. S. Gold, *Istoria evreilor*, Craiova 1923, p. 233.

12 Gold, *o. c.*, p. 234.

erou este Alexandru, în care s-a proslăvit vitejia și mărinimia lui. Marii poeți au creat poeme a căror figură centrală o constituie Alexandru Macedon”.¹³

În ce privește caracterizarea biblică: „va face ce va voi”, ea se referă întocmai ca la istoricii profani, la „puterea uriașă a regalității” lui Alexandru și, nu la o stăpânire despotică.

În continuare, profetul Daniel precizează că stăpânirea lui Alexandru e de scurtă durată și că după moartea lui nu urmașii săi naturali vor moșteni-o. Cele „patru vânturi” sînt cele patru regate ale diadohilor lui Alexandru. Primul regat forma Palestina cu Egiptul, luate moștenire de Ptolomeu Soter, al doilea regat îl alcătuiă Siria, care ajunsese sub stăpânirea altui general de al lui Alexandru, sub Seleuc Nicator. Seleuc moșteni Babilonul, iar Antigon, Frigia. Generalul Casandru rămîne rege al Macedoniei. Realitatea a fost cea prevăzută de Daniel. Împărăția n-a trecut în stăpânirea urmașilor legali ai lui Alexandru, căci copiii marelui biruitor, Heracle și fratele său Alexandru, fură asasinați.

Strîns legat de această epocă este istoricul Ctesias, ionian de origine. Acesta ne-a lăsat cronografia lui Filip al II-lea și a lui Alexandru.

Unul dintre cei mai mari oameni pe care i-a dat Peninsula Balcanică este **Aristotel** (384—322 î. Hr.), născut la Stagira, în Macedonia. Între gîndirea sa și între Eclesiastul V. T. ar fi o conțință evidentă. Astfel după Aristotel, sudul și nordul indică principalele direcții ale vîntului. Eclesiastul nu menționează altele. Doctrina aristotelică despre eternitatea lumii găsește temei formal în Ecl. 1, 4, în cuvintele: „iar pămîntul în veci stă”.¹⁴

În capitolul „L'Ecclesiaste et l'aristotelisme” din lucrarea *L'Ecclesiaste* a lui E. Podeschard se pot vedea multe presupuneri de natura aceasta.¹⁵ Astfel se susține că Zenon instrui în Atena un stoicism a cărui morală se rezuma în cuvintele: „a trăi, în conformitate cu natura”. Ori aceasta ar fi și conduita recomandată de Eclesiast, în cap. 3 al cărții sale.¹⁶

Stoicismul învață că răul este complementul necesar al binelui. Aceste două elemente sînt necesare pentru armonia sistemului lumii. Ori Eclesiastul ar avea și el cugetări în care răul ar

13 Jukov, o. c., vol. II, p. 205.

14 Podeschard, *L'Ecclesiaste*, p. 84—87.

15 Paris 1912, p. 84—87.

16 Podeschard, o. c., p. 87.

fi element întregitor al binelui (cf. 7, 14). Stoicismul este fatalist, ori în *Eclesiast* s-ar găsi urmele unui fel de predestinaționism (în 9, 11—12). Stoicismul identifică într-o oarecare măsură virtutea cu înțelepciunea și imoralitatea cu nebunia. Atît stoicismul cît și *Eclesiastul* admit că omul este rău și decăzut.

Nu-i exclus ca unii dintre gînditorii greci să fi intrat în contact cu concepția despre lume din scrierile V. T. și mai ales cu *Eclesiastul* înțeleptului Solomon.

Idei biblice se pot întrezări și la Socrate (471—399), atenian de origine. În cugetarea sa el pleacă de la lumea internă, de la legea morală care există în om.¹⁷ Socrate afirmă că zeii se bucură mai mult de o inimă curată decît de o jertfă bogată.¹⁸ Să se confrunte în privința aceasta spusele lui Isaia (1, 11): „Ce-mi folosește mulțimea jertfelor voastre?...”. „Învățați-vă a face binele, căutați dreptatea...”. Socrate admite că Dumnezeu este necunoscut pentru mintea omenească întunecată de patimi, dar că poate fi accesibil cunoașterii cu ajutorul rațiunii purificate.¹⁹

Discipolul lui Socrate, Plato, alt atenian (429—347 î. Hr.), s-a întîlnit și el cu ideile profeților și ale marilor gînditori biblici. „El s-a înălțat la ideea curată despre spirit, ca principiu suprem al realității și la o lume a valorilor ideale, spirituale. În lumea ideilor se află toată realitatea în formă desăvîrșită. Aici se află adevărul, binele, frumosul și toate valorile spirituale. În lumea lor trăiește sufletul omenesc înainte de a coborî în trup. Aici, în lumea cerească a ideilor, sufletul vede desăvîrșirea, adică Dumnezeu față în față”.²⁰

El învață că ideea supremă, care trebuie să cuprindă în sine pe toate celelalte este ideea Bunului metafizic, sau ideea Divinității. Precum soarele este cauza vederii, dar el nu cauzează numai vederea lucrurilor în lumină ci totodată promovează creșterea și dezvoltarea lor, așa și Bunul posedă atîta putere și frumusețe încît nu rămîne pentru suflet numai cauza cunoașterii, ci el atribuie adevăr și ființă la tot ce formează obiect al cunoașterii.²¹

17 N. Terchilă, *Filozofia antică pedagog spre Hristos* (în volumul „Biserica și problemele vremii”, Sibiu 1947, p. 17.

18 Terchilă, o. c., p. 19.

19 Terchilă, o. c., p. 21.

20 Terchilă, o. c., p. 22.

21 N. Terchilă, *Istoria filozofiei*, Sibiu 1943, p. 41.

Anaxagora din Clasomene (sec. VI) a trăit în Atena, unde a fost cel mai bun prieten al lui Pericle. El vorbește despre *νοῦς*, rațiunea dumnezeiască, care există din veci.²² Confrunte-se în privința aceasta Is. Sirah 24, 10 unde înțelepciunea personificată zice despre sine: „Eu în veac nu mă voi sfîrși”.

După cum afirmă Clement Alexandrinul, descrierea scutului lui Achile, lucrat de Hefaistos, e luată de Homer după V. T. (Hom. II, XVIII, 41, 1 sq.). Zilele creațiunii, de la Hesiod, sînt după Facere. Intre Geneză 1, 1—10 și textul grec: (Hesiod, Munci și zile, v. 770—771) „Fost-a întâia zi, și a patra, apoi și sfînta zi a șaptea. Iar în ziua a șaptea s-a arătat lumina strălucitoare a soarelui” — este o legătură evidentă.²³

Ideile V. T. au fost răspîndite în Peninsula Balcanică prin evreii care începînd cu epoca captivității (586—538) și apoi cea a lui Alexandru, formau diasporaua. Regiunea nordică a Peninsulei Balcanice era un rezervor de ostași pe care îi oferea dîdohilor lui Alexandru din Palestina. Aceștia erau înrolați ca ostași mercenari, pedestrași sau călăreți. Cartea II Mac. (12, 35) cunoaște astfel de călăreți traci care participă la luptele interne din epoca lui Iuda Macabeul. Este vorba despre un cavaler trac, care prin devotamentul său salvase viața lui Gorgias, guvernatorul Idumeii. Sînt menționați în V. T. și sciții.

În V. T. se găsesc însemnări privitoare la cele mai strălucite localități din Peninsula Balcanică. Din pricina stărilor politice favorabile, unele din aceste cetăți au supraviețuit pînă în zilele noastre. Adeverat că nu vom găsi în V. T. descrieri la înălțimea rolului pe care l-au jucat ele în cursul vremurilor, dar și din acele scurte prezentări, sau numai din rostirea numelui lor, în niște cărți cu un scop cu totul special, rezultă strălucirea lor.

Unul dintre orașele cele mai vechi ale lumii, care a jucat un rol mare cu osebire în epoca precreștină, este Atena. Ars la 480 î. Hr., orașul fu reconstruit sub Pericle. Renumit centru cultural, nici unul dintre orașele vechi n-a dat atîția scriitori, filozofi, artiști și bărbați de stat. Spre Atena se îndreptau și romanii pentru a lua contact cu progresul. În Atena au stat o vreme: Atticus, Crassus, Cicero, Varron, Ovidiu, Horațiu, Agrippa, Virgiliu. Marcu Antoniu își avea în Atena reședința sa favorită. Acolo au trăit o vreme Cassius și Brutus, Cesar, Pompei și Au-

²² Terchilă, *Istoria filozofiei*, p. 24.

²³ N. I. Ștefănescu, *Epopeea și istoria în opera lui Cl. Alexandrinul („Orthodoxia”, decembrie 1960, p. 593).*

gust, care au contribuit în mare măsură la înfrumusețarea orașului.²⁴

În cărțile V. T. Atena este menționată pentru întâia dată la II Mac. 6, 1 când regele Siriei, Antioh Epifaniu, a trimis pe un atenian, de încredere, cu misiunea să-i determine pe evrei a se lepăda de credință. Se vede că Antioh avea legături cu atenienii. După Polyb, 26, 1 el a fost la Atena pentru a îngriji de construirea unui templu în onoarea lui Zeus Olimpicul. Probabil cu acel prilej să fi trimis pe atenian cu misiune specială. În II Mac. 9, 15 citim că nu după multă vreme regele a poruncit ca pe „iudei, pe care nici de înmormântare nu-i ținea vrednici, să-i arunce împreună cu pruncii lor, de mîncare, păsărilor și fiarelor, pe toți aceștia îi va face întocmai cu atenienii”.

Antioh își dădu seama de nelegiuirile săvârșite și sub impresia chinurilor boalei, promite iudeilor drepturi egale cu ale atenienilor. Se vede că atenienii se bucurau de o libertate și independență devenite proverbiale. Aceasta, poate, a fost starea în urma legilor lui Dracon și mai ales prin reformele lui Solon și Clistene.

Dacă în Atena creștinismul și-a făcut așa de ușor drum, acest fapt este a se datori și V. T. Traducerea V. T. în limba greacă, Septuaginta, a fost primul „apostol” pe care antichitatea biblică l-a trimis în lumea păgînă. În Atena numele Domnului Savaot a apărut alături de zii grecilor în multe altare.²⁵ Se înțelege că învățătura V. T. e cunoscută mai temeinic abia prin predica Sf. Apostol Pavel și prin activitatea lui îndelungată în puternica cetate: „Străbătînd orașul, în lung și-n lat, se oprește în fața templelor, citește inscripții, admiră frumusețea operelor de artă și-și dă seama că trebuie să desfășoare o activitate uriașă pentru a transforma, din temelie, acest centru clasic al păgînismului”.²⁶ Ca odinioară profeții V. T. la vederea idolatriei înlocuind cultul lui Dumnezeu, așa sufletul Apostolului Pavel se întărita în sine văzînd cetatea plină „de idoli”.²⁷ Pentru a dovedi cît de îndreptățită este această atitudine a lui e destul a aminti că atenianul Palesmos a scris 4 volume numai pentru a înșira stațiile și templele de pe Acropole, din Atena.

24 I. Moisescu, *Activitatea Sf. Apostol Pavel în Atena*, Iași 1946, p. 23.

25 Moisescu, o. c., p. 57.

26 Moisescu, o. c., p. 68.

27 Moisescu, o. c., p. 68.

Sf. Apostol Pavel a predicat în Atena mai întâi în sinagogă. Aceasta dovedește că în Atena exista de multă vreme o puternică comunitate evreiască și deci o legătură între V. T. și atenieni.

În zilele de sîmbătă, Sf. Pavel predica în sinagogi, iar în celelalte zile în piețele publice (agora) și în convorbiri cu cei pe care îi întâlnea în cale și care arătau interes față de noutatea vestită de el.

Faptele Apostolilor ne informează că a discutat cu unii filosofi, „atît epicurei cît și stoici”. Principala sa predică și-o ține în fața tribunalului (areopagul) din Atena.

În expunerea adevărului despre Dumnezeu, om și lume, Sf. Pavel împrumută idei din V. T. În afară de faptul că Isaia (66, 19) vestește că grecii vor fi convertiți la credința cea nouă prin misionari iudei de origine, V. T. se impune prin multe amănunte în cuvîntarea Sf. Pavel în Atena. Ea este redată la Faptele Apostolilor cap. 17, 24 ș. u. Ideea despre crearea lumii (F. Ap. 17, 24), din cuvîntarea Sf. Apostol Pavel în fața Areopagului, este luată din V. T. (Gen. 1, 1; Is. 45, 11—12). Tot așa are rădăcini în V. T. învățătura rezumată în v. 25 (Ier. 7, 22; Ps. 50, 12—13; Ps. 60, 18; III Mac. 2, 9; Înț. Sol. 13, 1 sq; I Cron. 29, 10—16).

În v. 26 vorbește despre monogenismul biblic. Ideea este luată din V. T. și chiar și forma de exprimare (Gen. 1, 26; Deut. 32, 8; Iov 12, 23; Ps. 115, 16; Dn. 2, 24).

Verbul a „pipăi”, din vers 27, e propriu scrierilor V. T. (Gen. 27, 22; Deut. 28, 29). Adevărul propovăduit în v. 28 (că Dumnezeu este „atît de aproape încît fără el nu trăim”) apare des în V. T. (b. o. Ps. 49, 2; Is. 40, 12; Ier. 23, 24; Înț. 8, 1).

Textul referitor la ființa divină (F. Ap. 17, 29), că Dumnezeu este asemănător cu aurul, argintul și piatra este o învățatură frecventă în V. T. Se găsește des în scrierile profeților (Is. 37, 19; Is. 44, 9; Is. 45, 16; Ier. 2, 27; Ez. 20, 32; Dn. 5, 23). Pe scrierile V. T. se bazează însemnarea termenului „agnoia” (ἀγνοια) din F. Ap. 17, 30, în care Sf. Pavel precizează ateniienilor cauza decadenței religioase (Gen. 26, 10; II Cron. 28, 13; Ez. 40, 39; Ez. 42, 13). Inceputul v. 31 „a hotărît o zi” (în care va fi judecata) apare întocmai în V. T. (I Mac. 4, 59). Ideea despre învierea morților (din v. 32) este bunecunoscută în V. T. (Cf. Ps. 15, 10): „Căci nu vei lăsa pe cel cuvios să vadă putreziciunea”; Dn. 12, 2: „Cei care dorm în țărîna se vor scula, unii spre viață veșnică, iar alții pentru ocară și spre scîrbă veșnică”.²⁸

28 Cf. pe larg I. Moiescu, o. c.

Tangențe cu V. T. are și activitatea în Corint a Sf. Apostol. Reminiscențele istorice din I Cor. 10, 1—10 se bazează pe Ex. 13, 21; 14, 22; Ex. 16, 14; 7, 6; Num. 9, 18; 11, 4; 14, 23; 14, 36, 21, 6; 20, 65; Ps. 105, 14; 105, 19 și Înțel. 16, 20. Predicînd în Corint, Sf. Pavel popularizează atît iudeilor cît și grecilor V. T.

Cel mai important centru din Peninsula Balcanică este, după Atena, orașul Salonic. Acesta își datorează numele lui Casandru, unul din generalii lui Alexandru, în amintirea fiicei sale Tesalonica. Se numi mai înainte Terma, nume pe care-l primește golful în jurul căruia este așezat orașul Salonic.²⁹ Incepînd cu epoca lui Alexandru cel Mare, un număr mare de evrei s-au stabilit în orașul Salonic, mare centru comercial. Motivul diasporei evreești au fost privilegiile acordate evreilor de marele cuceritor și de diadohii săi.³⁰ Cînd Sf. Pavel predică aici Evanghelia, ei îi dădură mult de lucru (F. Ap. 17, 10, etc.).

O veche citadelă balcanică este Filipi. Își poartă numele de la Filip II, tatăl lui Alexandru cel Mare, care a cucerit și a fortificat cetatea. Mai tîrziu Filipi devine centru de activitate al Sf. Pavel, ca și Salonicul, Berea, ca și Macedonia, Dalmația, Ilir-Tracia și Ahaia. Odată cu vestirea Evangheliei în Balcani concepția nouă despre viață trece și în regiunea Carpaților, în Dacia. Legăturile pe care le aveau locuitorii din stînga Dunării cu cei din dreapta Dunării favorizau aceasta.

Intrucît din geografia politică din Peninsula Balcanică face parte întreaga Grece, deci și Peloponezul, azi Moreea, cu insulele din Marea Egee, precum și Bulgaria, etc., ar putea veni în considerare o mulțime de alte centre în legătură cu tema noastră.

O ambianță între V. T. și Peninsula Balcanică există și prin Cărțile Sibilinelor, apocrife grecești ale V. T. Numirea „sibilă” vine de la $\Sigma\iota\varsigma\ \beta\omicron\upsilon\lambda\eta = \Delta\iota\varsigma\ \beta\omicron\upsilon\lambda\eta$, voința lui Dumnezeu. Unii susțin că sibila ar fi un nume propriu de femeie, deoarece s-a descoperit un manuscris attic sibilic, cu nume de femeie, datînd din sec. IV î. Hr. Sibilele erau, de fapt, femei în serviciul cultului grec (și roman). Numele lor era peste tot venerat. Fiecare oraș avea cîte o sibilă aleasă dintre femeile libere de îndatoririle conjugale. Între sibile renumită era Pitia, cea asociată localității Delfi, pe lîngă templul lui Apollo, apoi sibila din Samos, patria lui Pitagora și cea din Helespont. Limba cărților e cea greacă. Au existat

²⁹ Dictionnaire de la Bible (Vigouroux), tom. V, Paris 1922, col. 2191.

³⁰ Montet, o. c., p. 175.

colecții multe de cărți sibiline și ele au avut mulți imitatori. Muzeos din Atena b. o., le-a imitat.

Mărturii despre existența unor cărți sibiline datează din vechime. Le amintește Heraclit (sec. V î. Hr.), Euripide (sec. V î. Hr.), Aristofan și Plato.

Cărțile sibiline sînt un reflex al V. T. Ele conțin profeții asemănătoare cu cele din partea întâia a Sfintei Scripturi. Propagă monoteismul, biciuiesc idololatria, combat plăgile sociale și agită mereu necesitatea de a se statornici dreptatea în lume.³¹

Dintre personajele epocii V. T., unele au contingent cu teritoriul țării noastre. Filip II și fiul său Alexandru au cunoscut țara noastră. Filip veni la noi împotriva regelui Ateas, în părțile Sciției minore, în regiunea de la Marea Neagră. Alexandru a trecut prin Ialomița (la 335, cum precizează V. Pîrvan).³² El este un vizitator al țării noastre, a cunoscut aceste locuri. Spiritul lui Alexandru a umplut o bucată de vreme societatea noastră. Nici una din cărțile populare nu s-a impus mai mult atenției locuitorilor din părțile noastre, ca istoria romanțată a vieții lui Alexandru Macedon. În V. T. există o concepție unică despre monarhie. Alexandru înțelegea ca toate popoarele să se sacrifice pentru o idee comună, ideea unui imperiu universal.³³ Ideea

31 Neaga N., Personalități feminine în epoca Vechiului Testament (în rev. „Mitronolia Ardealului“). Sibiu 1959, p. 687.

32 V. Pîrvan, Dacia, București 1954 și Getica (1926), p. 43.

33 N. Iorga, Oameni reprezentativi... București 1943, p. 33.

Prezența și popularitatea lui Alexandru cel Mare și a tatălui său Filip II aici, o dovedesc monedele cu efigia lor, care circulau pe teritoriul R. P. R. (O. Floca, Tezaurul monetar de la Cugir; în: „Studii și cercetări de numismatică“, vol. II, București 1958, p. 104).

La Lueta (raionul Odorhei) s-au găsit astfel de monede de la Filip II și de la Alexandru Macedon (I Winkler, Descr. de monede antice în Transilvania, Numismatică II, p. 403). Monede de ale lui Alexandru s-au găsit la Bicaz (cf. Studii și cercetări de numismatică II, p. 468).

În regiunea Ploiești s-au semnalat imitații după drachmele lui Alexandru cel Mare (Cf. Studii .. de numismatică, vol. II, p. 502). Imitații ale monedelor lui Filip și Alexandru se găsesc multe în muzeul Brukenthal din Sibiu. Ele au fost studiate de prof. N. Lupu: Monede dacice din colecția Muzeului Brukenthal, în: Studii și cercetări de numismatică, vol. I. București 1957, p. 42 și urm.

Moldova și Muntenia cu Dobrogea sînt caracteristice prin bogăția tezaurilor cu monede de argint macedonene, Filip II, Alexandru (V. Pîrvan, Dacia, p. 83). În monografia „Histria“, de Acad. Em. Condurachi ș. a., se constată (la p. 470) că între monedele străine, care au circulat în Histria (Dobrogea) au fost și cele ale lui Filip II și cele ale lui Alexandru Macedon.

Histria și celelalte orașe din Dobrogea de azi, ba chiar și regiunea București, au fost sub influența macedonenilor, în epoca lui Filip II și a lui Alexandru cel Mare (între anii 350—280 î. Hr.). În toate aceste orașe s-au pus în circulație monede macedonene de-ale lui Filip și Alexandru (Cf. Histria, monografie arheologică de Acad. E. Condurachi, ș. a., București 1954, p. 39—40, of. și Studii și cercetări de numismatică vol. III, de Acad. E. Condurachi ș. a., București 1960).

aceasta era pacea, care trebuia să consfințească cucerirea lui. Ideea aceasta a urmărit-o Aleaxndru fără să dea pe față scopurile sale, care erau de fapt cele expansioniste. De aceea cuceririle sale nici n-au fost trainice.

Dacă Alexandru și ceilalți acoliți ai săi au urmărit o pace „precum lumea dă”, în schimb întâlnim la marii gânditori balcanici licăriri despre o pace care duce spre lumea cea nouă. Unii dintre aceia, Heraclit și Socrate, b. o., trăiau în comunitate cu acea lume întocmai ca profeții V. T. cu legea lui Hristos.

Spre această cucerire se îndreaptă azi silințele oamenilor, spre un ideal curat și lipsit de contradicții. Către el trebuie să se îndrepte cu energie. silințele tuturor popoarelor. Pacea este baza epocii, pacea privește pe toți oamenii. La temelia acestui edificiu trebuie să se așeze și jertfa celor din Balcani. Dacă contribuția ar fi integrală, edificiul păcii, care începe să se zidească, nu se va mai clătina în veci.

Cînd se afla Sfîntul Pavel în Salonic, îi îndemna mereu pe aceia să se pregătească a face ceea ce este bine și „să vă puneți — zicea el — toată rîvna ca să trăiți în liniște. Aceasta s-o faceți toți cei din Macedonia și însuși Domnul păcii să vă dăruiască vouă pace totdeauna și în tot chipul”.

Pr. Dr. NICOLAE NEAGA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

DATA NAȘTERII LUI GHEORGHE LAZĂR

I. PRIMA INFORMAȚIE DESPRE EA

În deceniul al doilea după moartea Sa, i-a scris Domnului Hristos prima biografie ucenicul Său Matei. Data nașterii i-a calculat-o abia după 500 de ani un călugăr originar din patria noastră, dar a greșit-o cu 4 ani.

În deceniul al doilea după moartea sa i-a scris lui Gheorghe Lazăr întâia biografie ucenicul său Eliade, fără data nașterii, dată greșit de parohul II din Avrig, silit a o „scutura din mî-necă”.

Bariț publică în „Foaia pentru minte, inimă și literatură” (Brașov, nr. 6, 4 febr. 1840) partea I a biografiei, cu nota: „Care din romîni n-ar dori a cunoaște pe Gheorghie Lazăr? Viața acestui bărbat eși' în anul trecut în „Curierul” lui Eliad; — noi o împăr-tășim acum”.

Eliad schița sumar biografia lui Lazăr de la naștere — nota numai satul, nu și data — pînă la trecerea sa în București, după studii „în vreme de mai 20 de ani în mai multe specialități”, hirotonirea sa ca arhidiacon la Sibiu și profesura aici pînă la „oare-care neînțelegeri”, din cauza cărora a trecut la Brașov și de acolo la București. Ii reda pe larg activitatea din București, ca „dascal de Bogoslovie și de Inginerie”. „Se bătea omul cu pumnii în pept și ardica mîinile la cer strigînd: „Doamne! pînă cînd anii blestemului?!” ... se căznea bietul Lazar să facă din niște bu-cheri ingineri...”.

În nr. 7, din 11 febr., da Bariț „capătul” biografiei Eliad: „Lazar a fost profesor în Sf. Sava patru ani cu mare rîvnă. El slujba sa nu și-a socotit-o drept o profesie, ci o chemare, o mi-sioană. Avea vreo 20 de școlari regulați; dar cînd făcea lecție de Filosofie, sala gema de auditori... Toată destoinicia avea acest învățător atît de făcător de bine rumînilor. Pare că era într-adîns preursit pentru a deschide un drum de regenerație. El își simțea

vocația sa. Când se afla în clas(ă), el vorbea însuflăt. Catedra lui semăna un amvon; vedeai cum i se bate peptul...”

Eliad încheia: „Călătorule rumîn, cînd treci dela Brașov la Sibiu, în satul Avrig în mîna dreaptă, d-alături drumului este o bisericuță. Acolo e mormîntul lui Gheorghe Lazar. O cruce albă de marmură este frumosul lui monument vrednic de un om, ce a știut răbda în viața sa. Sărută acea cruce și vei cîti pe dînsa următorul epitaf:

Cititorule,
Ce ești, am fost,
Ce sînt, vei fi;
Gătește-te, dar!
Gheorghe Lazar”.

Bariț nota:

„Un prieten trecînd nu așa de mult prin Avrig ceti acest epitaf după cum urmează:

Vietuitorule!
Stăi puținel și ceteste,
După-aceea socotește
Trista a omului soarte.
Nepregetătoarea moarte.

Ce ești tu acum, eu am fost,
Aceasta o-nvață de rost,
Ce sînt eu acum, vei fi
Cînd ceasul îți va veni.

E. G. Lazar
I. Theol. Cleri Disun.
ex. Transilvania
N. 1779 1823 M.

Care din amîndouă să fie epitaful original? Schimbat-au cineva piatra răposatului, cînd totdeodată îi putea preface și inscripția? Nu știm”.¹

Prof. dr. I Mateiu (Gheorghe Lazăr, Cluj 1936) adăuga că inscripția în forma a doua, lărgită, se află și azi, pe piatra nouă, pusă de Carol Răseti în 1865, dar în plus și inscripția mult grăitoare a acestui elev recunoscător:

Precum Hristos pe Lazăr din morți a înviat,
Așa tu Romînia din somni o-ai deșteptat.

¹ Inscriptia dintii, lapidară, conține mai mult decît a doua, vorbăreață. Are și îndemnul pregătirii pentru moarte. Rima ei arată că Lazăr și-a păstrat pînă la moarte ortografia ungurească a numelui de familie: Lazar.

Mormîntul a avut deci 3 epitafe succesive:

1. Crucea, poate din lemn, din 1823, cu inscripția scurtă, dictată de Lazăr.

2. Crucea, de marmură după Eliad, de piatră sfărmicioasă după martori din 1865, pusă-n 1839, cu inscripția lărgită de fostul învățător și prieten al lui Lazăr, poetul Ioan Barac.

3. Crucea de marmură din 1865, cu inscripția Barac și omagiul Roseti.

Barac, ca fost învățător în Avrig pînă-n 1802, apoi funcționar în Brașov pînă-n 1848, făcînd în 1839 pelerinajul la Avrig va fi pus la cale ridicarea crucii noi, de piatră, la mormîntul prietenului său și îi va fi îmbogățit inscripția cu datele biografice.

Bariț ținea prea mult, în grad inadmisibil pentru un istoric, la discreția poruncită de dictonul: *Nomina sunt odiosa*,² încît nu dă numele informatorului despre schimbarea epitafului. Nu putea fi Barac, cum credea Mateiu, căci de la Barac ar fi aflat Bariț și de înlocuirea crucii, n-ar fi încheiat cu „Nu știm”. Barac e totuși cel ce a „lărgit”, în cuvinte, nu și-n idei,¹ inscripția românească, în versuri, și i-a adaus cea latină. „Iscălitura în latinește sub un epitaf românesc nu putea veni decît dela un ardelean știutor al obiceiurilor timpului său și cercetător al „protocoalelor” botezaților din Avrig, căci numai acolo putea găsi numele de „Eustratie”, neîntrebuințat de Lazăr, dar indicat pe cruce cu inițiala”.³

Aici trebuie să-i facem lui Mateiu o corectură fundamentală, pe care clădim toată prezenta cercetare: Nu în protocolul botezaților, ci în al înmormîntaților a găsit Barac numele Eustratie și anul 1779.

II. IZVORUL PRIMEI INFORMAȚII DESPRE DATA NAȘTERII LUI GH. LAZĂR este protocolul morților parohiei Avrig, din 1823.

Aceasta se dovedește pe de o parte prin faptul că acest protocol conține toate trei datele puse de Barac în iscălitura latină sub versurile amplificate de el pe epitaful înnoit al lui Lazăr, pe de altă parte prin faptul inexistenței protocolului botezaților parohiei Avrig din vremea nașterii lui Gh. Lazăr.

² Romanii ne-au lăsat și proverbul, inaplicabil în istorie: *De mortuis nil nisi bene*. Hristos spune altfel: Nimic nu va rămîne acoperit, căci Eu sînt adevărul.

³ I. Mateiu: Gh. Lazăr. Cluj, 1936, p. 9.

Dovada a făcut-o profesorul cu soartă și mai tragică decât a lui Lazăr, dr. Avram Sădean din Răhău, mort pe front în Galiliia (28 X 1914) după 6 ani de profesură la Institutul teologic din Arad și după strălucite studii în Viena, închinată și lui Lazăr. A publicat-o și în cartea: *Date nouă despre Gheorghe Lazăr*, Arad 1914,⁴ p. 5: „Timpul nașterii lui Lazăr îl putem socoti, în lipsa matriculei (botezaților) de pe acele vremuri, pe baza datelor găsite în protocolul morților parohiei Avrigh. Am găsit în acest protocol (tom. III, p. 38, nr. 10) că „Teologul E. Gheorghie Lazăr din Avrigh” a fost în „1823, sept. 17”, când muri,⁵ de „44 ani, 3 luni, 12 zile”. Subtrăgînd(=scăzînd) acești ani, luni și zile din datul(=data) morții⁵ sale, urmează că Lazăr s-a născut în 5 iunie 1779”.

Sădean dovedea existența în protocolul morților din 1823 a tuturor elementelor inscripției Barac: Titlul de teolog, amplificat de Barac în „primul teolog al clerului neunit din Transilvania”; numele Eustratie, redat la fel ca în protocol, numai prin inițială; și anul nașterii, calculat și de Barac, ca de Sădean.

Cealaltă dovadă, inexistența protocolului botezaților din vremea nașterii lui Lazăr, n-o accentua Sădean,⁶ iar prin semnalarea documentului din care a aflat că E. înseamnă Eustratie a lăsat posibilă presupunerea, făcută de Mateiu și de alții, că lipsa protocolului botezaților s-ar datora dispariției lui după 1823, căci în 1809 există.

III. „CARTEA DE BOTEZ” A LUI GH. LAZĂR

În dec. 1809 Lazăr i-a predat mitropolitului din Carloviț, pentru a-l admite la hirotonie și la completarea studiilor în vederea ei, pe lângă o scrisoare de recomandare de la consistorul sibian și pe lângă certificatele sale școlare, și o dovadă parohială, că e născut și botezat ortodox.

Ultima dovadă mitropolitul o numea „carte de botez” (Taufschein) și obiecta că în ea numele de botez al lui Lazăr e Eustratie, în celelalte acte Gheorghe.⁷

Rezultă de aici că în 1809 și în 1823 existase protocolul botezaților parohiei Avrigh și că din el și-a scos înregistratorul în-

4 Conferință citită în Siria, 14 IX n. 1913. Documentele ei s-au reprodus în cartea centenară: Duică-Lisseanu: *Viața și opera lui Gh. L.*, Buc. 1924, p. 163—176.

5 17 sept. 1823 e data înmormîntării, la două zile după moarte.

6 Sublinierea e a mea.

7 Sădean, p. 12 și 15, Duică-Lisseanu, p. 165—6, 168. Am nemțește actul.

mormîntării lui Lazăr data după care i-a calculat vîrsta la moarte?

Nu! Dimpotrivă, înregistrarea trădează că nu e făcută după protocolul botezaților, prin aceea că nu dă numele de botez, Eustratie, numai inițiala lui.

„Cartea de botez” din 1809 se alfă și azi în arhiva vlădiciei din Carloviț. Pînă se va stabili exact, sîntem datori a conjectura, numai, că i-a eliberat-o lui Lazăr unul din cei trei parohi din 1809 ai Avrigului. Nu parohul care-l botezase, căci acela nu mai trăia. Vizitația din 1788 a găsit în Avrig parohii: Toma Maxim, Stanciu Popovici și Nicolae Maxim.⁸ Conscriptia din 1805 alții: Ioanichie Stanilovici, preoțit la Arad în 1797, Vasile Bucur, preoțit la Arad în 1799 și Ion Racotă, preoțit în Transilvania înainte de 1793, cînd și-a părăsit parohia Paloș de lîngă Sighișoara și s-a așezat în Avrig.⁹

Primii doi, Bucur și Stanilovici, erau înrudiți, căci V. Bucur semna în protocolul din 1823 cînd Stănilă, cînd Bucur (cînd Popovici). Erau, probabil, fiii parohului din 1788, Stanciu, fiu și el al parohului anterior (Stan?) după numele de Popovici, pe care-l dădeau vlădiciei sîrbi fiilor de preoți cînd îi preoteau. Ei, băștinașii, erau trecuți întîi în conscripție, deși al treilea, veneticul din Paloș, era mai vechi în serviciu. Conscriptorii justificau în notă lăsarea la urmă a lui Racotă: „Nici singhelie n-a arătat, nici paroh nu-l considerăm, ci dezertor al parohiei ce avuse înainte, Paloș. Din anul 1793 locuiește în Avrig. E mai puțin aplicabil (ca paroh) și e capiu (mente captus)”.

Se vede că de la început, chiar și în Avrig, Lazăr era indezirabil oficialităților bisericești. Căci el era de partea lui Racotă. Racotă îi era cumnat după un document publicat în 1906 de Horia Petra-Petrescu, după indicația lui Iorga, care-l dibuise la familia preotească Maxim din Avrig.

Poenaru în 1871 a spus că părinții lui Gh. Lazăr, Gheorghe și Maria, au avut 5 copii, Gheorghe fiind ultimul. Documentul Petrescu împărțea în noiembrie 1823 moștenirea lui între orfanii surorii sale Zenovia, sora Ana, soția popii Ion Racotă și frații Onea (Ion, judele Avrigului atunci), Silie (Vasilie) și Luca.¹⁰

Oricare din cei trei parohi i-a eliberat lui Lazăr „cartea de botez”, e sigur să nu i-a eliberat „extras din matricola boteza-

8 Il. Pușcariu: Documente pentru limbă și istorie, I, Sibiu 1889, p. 149.

9 Transilvania, Sibiu 1911, p. 281. Voileanu: Contribuție, Sibiu 1928, reproduce conscripția fără notele istorice ale conscriptorilor.

10 Convorbiri literare 1906, p. 1130. Duică-Lisseanu, p. 202.

ților”, cum ar fi făcut pe vremea lui Sădean sau a lui Mateiu, ci a improvisat o adeverință după datele de la familie, pe care mai ales Racotă le putea obține cu ușurință. Chiar dacă familia nu va fi însemnat pe vreo carte nașterea și botezul pruncului, cum făcea Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul, cu două secole înainte încă, va fi ținut minte data, mai ales că era ultimul copil, căruia mereu i-a trebuit data, de câte ori mergea toamna la școală nouă. O imprima în memorie și scandalul de la botez, când familia a refuzat numele Eustratie, impus de preot, cum vom vedea.

Cercetarea conținutului „cărții de botez” de la Carloviț poate contribui esențial la cunoașterea datei nașterii și a duratei vieții lui Lazăr, deși nu e exclus ca aceea „carte” improvisată, fiind dată în vederea eventualei vlădiciri, să-l fi arătat mai bătrîn decît era.

Alături de ea zac la Carloviț și certificatele școlare ale lui Lazăr. Ele indicînd vîrsta în fiecare an, ne dau fir conducător la stabilirea anului, eventual și anotimpului, dacă nu chiar lunii și zilei nașterii lui Lazăr. De la 1923 au apucat cercetătorii firul acesta, reconstituind actele școlare ale lui Lazăr din arhivele liceelor urmate de el, dar a trage concluzii categorice din rezultatul cercetării lor n-au îndrăznit, din cauza presupunerii, sprijinite și pe expresia „carte de botez” din 1809, că înregistrarea vîrstei în 17 sept. 1823 s-a făcut după protocolul botezaților din 1779.

IV. N-A EXISTAT PROTOCOL AL BOTEZAȚILOR LA PAROHIA ROMÎNĂ DIN AVRIG ÎN 1779

Lucrul acesta îl dovediseră documente scoase la lumină încă în 1889 și în 1902 de Matei Voileanu, dar ignorate de mulți.

În 1902 Voileanu trăgea concluzia documentelor sale, că abia harnicul episcop ortodox al Ardealului, Ghedeon Nichitici (1784—88), „în anul prim al venirii sale aici dispune introducerea matricolelor în singuraticile parohii: cea a născuților, a cununaților și a morților”.¹¹

Documentele înseși arată că de la dispunere pînă la executare au mai curs cîțiva ani. Deschidem o paranteză pentru spi-cuire din ele:

Între 18 sept. și 14 oct. 1784 ordona Nichitici: „După săvîrșirea cununiei preotul să pue în protocolul bisericii numele

11 M. Voileanu: Momente, Sibiu 1902, p. 9.

și polecra celor cununați și a nașilor, cu însemnarea zilei și a anului” (o. c., p. 36, punct 6). „În protocolul bisericii așa să scrie: Robul lui Dumnezeu, de ... ani, din loc, vestit în biserică la ziua, luna, anul; al treilea ziua, luna, anul, și neaflîndu-se nici rudenie, nici altă împiedecare, au fost logodit de preotul cutare, fiind naș și nașă, însemnîndu-se locul, ziua, luna și anul” (37).

În apr. 1785 le comunica protopopilor porunca guvernului, din 17 martie: „ca toți preoții să facă protocoale”, cum poruncise guvernul în 6 aprilie 1780, în 7 martie 1782 și în 7 oct. 1783, porunci transmise protopopilor de vicarul de atunci, Ioan Popovici, protopop în Hondol. În continuare preciza însă că era vorba numai de protocolul poruncilor, nu de matricole (p. 45).

În sept. 1785: „Înălțat crăiescul gubern. prin intimatul său de la 12 sept. a. c. mi-au arătat, cumcă s-a înțeles dintr-o scrisoare (de la) General Comandă la 1 sept. a. c. la I. Cr. Tablă trimisă, că preoții neuniți n-au obicinuit matricule a ținea, adecă protocoale, în cari ar însemna pe cei botezați copii, pe cununați, pe cei morți, care lucru fără plăcere au auzit în. C. Guber., pentru că, prin obicinuire ca aceasta și lenevire, cercetarea stării și mulțimii oamenilor, care trebuie să se știe după preainălțata poruncă, se întârziează; drept aceasta mi-au dat mare priveghiere pentru împlinirea și așezarea matriculelor, adecă a protocoalelor, despre (a) căroră bună curgerea și îndreptare și relație va aștepta de la noi I. C. G.; așadară spre împlinirea lipsei acestia cu puterea intimatului acestuia al I. C. G. îi poruncesc, ca tuturor preoților din protopopiatul vostru, arătîndu-le neplăcerea aceasta a I. C. G. și înțelegînd-o și singur, să le spui și bine cu adevărat arătarea să le îndreptezi, ca tot însuși să facă matriculă, adecă protocol, și în el toți copiii, cîți vor boteza peste an, cu însemnarea numelui a tătîni-so și Mănisa și a Nașului și a preotului, apoi a ziii și a anului cununiei așîșderea...” (p. 46).

Aceste porunci s-au păstrat din cauza că-n 11 martie 1780 a poruncit împăratul Iosif II, în 6 apr. 1780 guvernul ardelean, peste o lună vicarul din Hondol, ca fiecare paroh să conducă protocolul poruncilor, în care să treacă toate poruncile primite de la centrul eparhial sau prin acesta, de la autoritățile de stat. Pînă la Nichitici de alt protocol nu știau preoții. În 24 apr. 1782 le trimitea vicarul ordinul guvernului din 7 „mai” (de fapt martie), „ca toți preoții să aibă protocolum, și cînd va cere C. tablă, să (-l) ducă înainte”, în 30 apr. 1783 ordinul guvernului, din 20 martie,

„ca toți preoții să aibă protocolum gata, și nimica acolo să nu scrie, fără numai înălțatele porunci” (p. 19, 22). Puțini preoți, ca protopopul Hendorfului, apoi al Sighișorii, Ilie Medrea, al căruia l-a publicat Voileanu, conduceau și acest unic protocol, care nu trebuie confundat cu cel de botezați, cununați și îngropați, posterior introdus.

Abia Nichitici le-a cerut preoților condici matricole, și anume mai întâi de cununii, în toamna 1784, pentru că la cununii aveau mai mare răspundere preoții săi, fiind aspru pedepsiți de stat dacă cununau bigami, neortodocși, soldați, nevîrstnici, etc. În apr. 1785 cerea protocoale, la plural, dar adăuga: „și toate poruncile care vi s-au dat de la noi, prin voi să se scrie și cerînd slăv. magistraturi sau tablele circulașurilor să se dea înainte”, deci tot numai protocoalele poruncilor. Abia la ordinul din 12 sept. 1785 al guvernului le-a cerut Nichitici, la sfîrșitul lunii sept. sau începutul lunii oct. 1785 preoților să conducă, pe lîngă protocolul circularilor sau comisiilor, și un protocol de matricole, numit al bisericii sau de formular, fiindcă le-a prescris și formularul după care să introducă în el botezații, cununații și înmormîntații. (Armata ceruse matricole fiindcă voind să recruteze pe cineva, i se răspundea că nu există, n-are vîrsta, e căsătorit sau e mort și ea nu putea controla).

Ordinul s-a dat în toamna 1785, dar nu se execută nici în 1787 cînd Nichitici își vizită toți preoții anume în scopul de a-i sili, prin pedepse pe loc, să înceapă-n termin (vadea) de 20 de zile protocolul bisericii sau de formular și să completeze la zi cel de comisii sau porunci.

Raportul vizitației, tot de Voileanu găsit, l-a publicat Pușcariu: Documente, I, Sibiu, 1889, p. 83—154.

În Avrîg a stat mai mult vlădica, aici fiind citați preoții din protopopiatul Făgărașului, găsiți fără protocoale, să le față și aducă în termen de 20 de zile. Cei trei parohi din Avrîg, induși mai sus, „au adus cel de comisie, cu 1784 părăsit, și mîntuindu-se unul pe altul s-au aflat că popa Nicolae și Toma Maxim n-ar fi lucrat după cum se cuvine, pentru care cu 25 metanii pedepsindu-se s-au învățat de acum înainte după formulariu să urmeze și protocolul numit în 20 zile să-l gătească” (p. 149). Aceasta a fost în 16—19 iunie st. v. 1788, deci protocol mai vechi „după formulariu”, adică de botezați, cununați și înmormîntați, n-a avut parohia romînă din Avrîg, deși i se ceruse din toamna 1785-primăvara 1786, cum reproșa vlădica la Porumbacul de jos:

„de botez nimica n-au avut, pentru care mai nainte de doi ani avînd poruncă și neurmînd, s-au pedepsit cu 50 de metanii și 20 de zile i s-au pus” (parohului, să-l facă, p. 149). Că cel de formular, care lipsea și la Avrîg, era cel de botezați, cununați și înmormîntați, se arăta la Beclean și Dridif: „au adus protocoalele circularilor ... asemenea și cel de formulariu au adus și nu s-au aflat după formulariu, pentru aceea i s-au pus 20 de zile, să le direagă, că altmîntrelea va fi adus la Sibiu și acolo le va direge” (p. 145—6). Parohii din Sebeșul de jos se apărau că mai-nainte, cînd au fost sub protopopul Mohului, în 1785—6, nu i-a învățat cum să facă, pînă au venit sub acesta, de Corbi, paroh în Făgăraș (p. 149). N-aveau nici uniții, se nota la Lisa (p. 148). „Și așa sfîrșindu-se cercetarea protocoalelor în protopopiatul Corbilor în ziua de astăzi 19 iunie 1788 la Avrîg învățătura despre toate cum trebuie să urmeze ca și la însemnarea, ce s-a făcut la Perșani li s-au dat” (p. 150). La Perșani, în 15 iunie 1788, „s-au dat învățătură, cum trebuie să scrie protocoalele după formulariu ... pentru cei botezați, cununați, răposati...” (145).

Rezultatul sondajului în actele timpului nașterii lui Lazăr este că pe atunci parohia romînă din Avrîg n-avea protocol al botezaților.

Nu în primul an al păstoriei sale l-a cerut Nichitici, ci în al doilea, în toamna lui 1785, l-a introdus însă abia în iunie 1788, cu sila.

Nașterea lui Lazăr în timpul existenței protocolului botezaților, după 1788, anume în 1793, o afirma doar vameșul din Turnul Roșu în 11 iulie 1823,¹² dar cu tot atît de puțin temei ca și prohoditorul care în același an 1823 îl trecea născut în 1779. Diferență de 15 ani între doi înregistratori oficiali simultani, exagerînd unul într-o direcție, altul în alta, opusă, anulîndu-se reciproc. Ce vom face deci? Vom luat media celor două exagerări opuse, acceptînd ca data nașterii anul 1785, pus de negustorul Maxim din Avrîg sub portretul lui Lazăr, tipărit în 1940?

Nu, ci vom continua cercetarea, conducîndu-ne de principiu: Apa oricărui rîu e mai curată, mîi aproape de izvor. Vom accepta datele izvoarelor informative mai apropiate în timp de timpul nașterii lui Lazăr.

V. DATA NAȘTERII LUI GH. LAZĂR DUPĂ ACTELE LUI ȘCOLARE

Actele școlare ale lui Lazăr sînt mai apropiate de timpul nașterii lui decît înregistrările din 1823, deci mai bine informate.

Dintre ele, cel mai apropiat e certificatul de școală elementară, de la școala confesională ortodoxă romînă din Avrîg, dinainte de 1799.

El n-a putut lipsi dintre actele predate de Lazăr în dec. 1809 mitropolitului din Carloviț, fiind singurul lui certificat de școală ortodoxă — și la Carloviț dovadă de școală ortodoxă i se cerea.

Valoarea lui e cu atît mai mare, cu cît pe vremea școlii elementare a lui Lazăr va fi trăit încă și tatăl său, care-i ținea minte cel mai bine data nașterii. El a murit devreme, căci copiii lui purtau numele de ai Lăzăroaei, că Onea în pașaportul de la Turnu Roșu,¹² nume datorit lungii văduvii a soției lui. Incă la intrarea în școala elementară i se va fi notat lui Gh. Lazăr vîrsta, căci pe vremea școlarității elementare a lui, școlile romînești erau bine organizate prin măsurile luate de Iosif II încă din timpul coregenței cu mamă-sa, foarte strict însă după răscoala lui Horia. Lazăr va fi prezentat la Carloviț certificat școlar de la Barac, din 1799, nu unul improvizat de Racotă, căci i-a trebuit certificat școlar și la intrarea în gimnaziul din Cluj în toamna anului 1799.

Ministerul Instrucțiunii din București, la centenarul morții lui Lazăr, a adunat în pripă și cu lipsuri documente privitoare la viața și opera lui și le-a reprodus în cartea cu acest titlu și cu autorii Gh. Bogdan-Duică și Gh. Popa-Lisseanu, în 1924. Lipseau numai actele de la Carloviț.

În același an cu Ministerul, în care Lisseanu era inspector, publică Academia Romînă biografia lui Lazăr de Gh. Bogdan-Duică. Acesta utiliza și acte școlare de ale lui Lazăr, dar le disprețuia indicațiile de vîrstă, considerîndu-le greșite, pentru că difereau de cea din protocolul morților din Avrîg, socotită sigură, ca răzimată pe protocolul botezaților.

Afla, din registrele liceului piarist din Cluj, că în toamna anului 1799 Lazăr intră în învățămîntul mediu, cl. I de gimnaziu sau de gramatică, cu 18 ani, avînd colegi romîni de 12—19 ani. În clasa II-a, în 1800, registrul liceului îl da tot de 18 ani. „Lazăr stă pe loc cu vîrsta, semn că părinții piariști nu cercetau actele de naștere”.¹³ „În 1800—1801, în a treia grammatices, plebe-

¹³ Gh. Bogdan-Duică: Gh. Lazăr. Ac. R. Mem. S. Liter. III, I, 6. 1924, p. 11 (145).

ius-ul este de 19 ani" (p. 12). „În anul următor Lazăr nu este în **prima** humanitate (adică în cea inferioară), ci în **secunda** (adică: în cea superioară). Și este tot (sau iarăși) de 18 ani... Dacă Lazăr s-a născut în 5 iunie 1779, atunci el era în sept. 1802 de 23 de ani și patru luni. Era bătrîn! Mersese tîrziu la școală? De bunăseamă. Cineva, desigur din Sibiu, trebuie să-i fi făcut binele de a-l admite să treacă peste o clasă, peste inferior classis humanitatis, a cărei materie, pentru un școlar excelent, nu era grea și era asemănătoare celei din superioare classe humanitatis... Materiile acestea Lazăr le-a citit (sau recitit) particular" (p. 13).

La 12 ani după Duică, Mateiu își publică din nou studiul din cartea Lisseanu, cu datele școlarității lui Lazăr.

Găsi că într-adevăr în Sibiu, cum îndegetase grăbitul Duică, prin examen ca elev particular, sărise Lazăr clasa I umanistă. Facsimilă foaia respectivă din registrul liceului sibian: Informatio de Superiore Classe Humanitatis Pro Semestri Primo Anni 1801/2, cu rubricile tipărite: I. Numele, starea, locul originii. II. Etatea, religia. III. Moravurile. IV. Clasificarea progresului în studii. V. Bursa. VI. Observații.

Sînt îndeplinite cu scris grăbit și neglijent, pentru semestrul I, rubricile I—IV: I. Georgius Lăzăr Frekiensis (tras cu linie de anulare peste Africensis). II. 18 ani, unit. III. Bune. IV. De prima clasă. În rubricile V și VI s-a scris cu mîna titlul Pro Semestri Secundo, sub el linie, sub ea în rubrica bursei s-a pus titlul Nomen, dar nu s-a completat; rubrica Observații s-a împărțit în rubrici întitulate Aetas, Mores, Classis, s-au completat numai ultimele, cu aceleași note la purtare și studii, ca în semestrul I.¹⁴ Semn că Lazăr a dat examen particular, ambele semestre deodată, nu unul în apr., altul în sept. 1802 (Duică, p. 13). Mai mult: Examenul acesta conta și pentru cele două trimestre anterioare, ale clasei I umaniste, căci Mateiu, deși redă toate registrele școlarității medii a lui Lazăr, pentru cl. I umanistă n-are nici un registru (p. 22—23). Pentru 4 semestre un registru, cel sibian. Și Mateiu, ca și Duică, motiva saltul peste cl. I și scutirea de frecvență pentru cl. II umanistă (de literatură, în care n-a excelat Lazăr, omul științelor, însușite în grad uimitor în liceul superior din Cluj) cu vîrsta prea înaintată (acceptînd 5 iunie 1779 ca data nașterii): „Saltul acesta nu se poate explica altfel decît prin împrejurarea, că fiind prea înaintat în vîrstă,

14 Mateiu, o. c., p. 23.

Lazăr probabil obținuse la Sibiu autorizația să treacă în mod particular — cum am zice astăzi — clasa I humanitară. O altă interpretare a acestui hiatus nu vedem” (p. 26).

Fără a fi atât de bătrîn cum îl da protocolul morților din Avrig, Lazăr era bătrîn față de colegi, între care unul avea 12 ani cînd el avea 18. Dar avea atunci și un coleg de 19 ani. Au fost și alte două motive, mai decisive: unul, indicat de Duică: Lazăr era elev excelent, precoce prin agerimea spiritului său supradotat; altul indicat de Mateiu: „Lazăr n-avea nici o bursă, deoarece era trecut (în registrele clujene) ca extern. Prin urmare, a trebuit să învețe cu ajutor de acasă, prin vreo odăiță — poate romînească — din Mănăstur ori mahalaua Clujului” (p. 26).

Nu i s-a dat bursă pentru că tatăl său avuse avere bunăsoară, dacă și-a putut mărita fata cu popă¹⁵ și dacă fiul său mai mare era jude în 1823. Oare nu cumva chiar în 1801 muri tatăl, împruinînd resursele de cheltuieli pentru fiul elev? Nu putem preciza, neavînd protocoalele morților parohiei Avrig decît începînd din 1812. Faptul, însă, ar avea importanță și pentru exactitatea datelor de vîrstă, declarate de Lazăr la școli în timpul vieții tatălui.

Dacă numai pentru vîrsta prea înaintată obținea Lazăr saltul peste cl. I umanistă și trecerea în particular a cl. II, el trebuia să declare mai mult de 19 ani, cîți declarase în cl. III de gramatică, nu mai puțini: 18, cîți are în certificatul pe anul 1801—02. Vîrsta din acest certificat-registru, e evident greșită. Nu se întemeia pe declararea ei de Lazăr, ci scribul i-a dat „particularului” pe care nu l-a văzut decît la examen, vîrsta după aprecierea sa în raport cu a elevilor cu frecvență din acea clasă.¹⁶

Dovada o avem în faptul că, reluînd frecvența la Cluj, Lazăr reia în registru și vîrsta de 20 de ani în toamna lui 1802, conformă celei din semestrul II — 1801, de 19 ani.

15 Racotă s-a însurat cu Ana ca fost paroh, deci în a doua căsătorie. De aceea nici n-a fost admis a servi ca preot în Avrig, numai scutirile preoțești le va fi avut. V. notele 9 și 20.

16 Petrecerea de Lazăr acasă a anului școlar 1801/2 coincide cu plecarea în acel an din Avrig a învățătorului Ioan Barac, însurat și plasat în Brașov (Mateiu, p. 15—16 și biografiile lui Barac, publicate de Ac. R. Sect. Liter. în 1928 (I. Colan) și în 1933 (Duică)). Se poate ca Lazăr să-l fi suplinat ca dascăl în Avrig în acel an. Prof. Ghibu crede că Lazăr, ca mare muzicant, cum îl arată corespondența cu contele Gyulai, va fi introdus uzul ca elevii școlii să cînte și utrenia toată, din strună.

Dar se vede că lupta iar cu greutate materiale, care-i reduceau frecvența, probabil din cauza petrecerii acasă, în munci agricole, a lunilor (martie—noiembrie), în care aceste munci sînt mai multe.

În anul școlar 1802—03 îl găsim numai în semestrul I în registru, cu vîrsta de 20 ani, terminîndu-l cu succes eminent la științele de care va face uz strălucit în București: Logică, Algebră, Istorie.

În clasa a II-a de „filozofie”, de fapt fizică, chimie, matematică aplicată (arhitectură, geodezie) și istorie, e în registru cu ambele semestre, dar cu un singur an, 1804, și o singură vîrstă: 21 ani. Va fi muncit acasă, la gospodăria care-l ținea, din primăvara pînă la sfîrșitul toamnei 1803, apucînd sfîrșitul semestrului I și începutul semestrului II și luînd, în baza succesului prim-eminent la examen, permisiunea de a face la fel și în anul școlar următor, încît și clasa sa ultimă de liceu, cea de drept (natural, civil și al patriei), o face cu semestrele notate cu un singur an, 1805. Vîrsta stă pe loc, tot 21 ani și în 1805, ca în 1804. Poate se va fi grăbit să termine mai repede cu școlaritatea fără bursă și în clasa de drept va fi venit în dec. 1804, în cea anterioară în ian. 1804.

Greutățile din lipsa bursei — oricît de mănos îi, răsplătea munca agricolă solul extraordinar de fertil al Avrighului — îl vor fi determinat ca în 1806 să treacă la teologie, unde primea bursă. De la teologie nu-i avem registrele.¹⁷ Greutățile materiale ne interesează aci fiindcă explică neregulata lui înregistrare, numai cu un an la cîte două semestre, în 1804 și 1805 în loc de 1803/4 și 1804/5 (Mateiu, p. 24—25). Vîrsta e neregulat indicată și ea, în consecință.

Dar și în clasa I de gramatică îl pun registrele pe Lazăr cu ambele semestre în 1799, în clasa II cu ambele semestre în 1800, vîrsta în toate patru semestrele aceeași, 18 ani.

Oare nu cumva în anul școlar 1799/1800 a făcut ambele clase de gramatică, una în semestrul I al anului școlar, toamna 1799, a II-a în semestrul II, primăvara 1800, tot cîte două semestre contrase în unul?

În 1800/1801 registrele dau la semestrul I anul școlar 1800/1801, la al doilea anul 1801, vîrsta în ambele registre

17 În 1929, cînd mi-am copiat în Viena actele Lazăr (unele în plus față de Sădean), am căutat și cele de la Universitate. Mi s-a răspuns că arhiva ei începe din 1811.

aceeași, 19 ani. Acest an l-a urmat Lazăr cu frecvență regulată, dacă are câte un registru la fiecare semestru. Cum de are aceeași vîrstă și toamna și primăvara?

Așa, că s-a născut între aceste două anotimpuri, iarna.

Care ar fi Anul Nou în jurul căruia s-a născut Lazăr după declarațiile sale de vîrstă?

Luînd anul cu frecvență școlară cea mai regulată: 1800/1801, în care și în toamna 1800, și în primăvara 1801, a declarat aceeași vîrstă: 19 ani, obținem Anul Nou 1782.

Aceeași dată o obținem și din vîrsta declarată în 1799/1800, de 18 ani.

După întreruperea din 1801/02, an școlar din care n-avem decît indicația de vîrstă evident greșită a scribului neglijent de la Sibiu, avem indicația din semestrul întîi al anului școlar 1802/03, deci din toamna anului 1802, de 20 ani, care tot la anul 1782 ca an al nașterii ne duce.

Următoarele două clase, cu ambele semestre pe un an puse și într-o clasă, și în alta, în 1804 cu vîrsta 21 ani, 1805 tot 21 ani, sînt iar înregistrări neglijente, la o școlaritate probabil redusă, mai mult particulară, ca în 1801/02. Ele depărtează data nașterii lui Lazăr și mai mult de cea din protocolul înmormîntării sale.

VI. INREGISTRATORUL DIN 1823 A „SCUTURAT DIN MINECĂ” VIRSTA LUI LAZĂR

Deși indicația protocolului morților din Avrîg a fost acceptată de Barac și după el de toată istoriografia, de la tratate critice pînă la manuale și enciclopedii, prof. dr. O. Ghibu, care mai corectase în 1916 o eroare cu privire la opera lui Lazăr,¹⁸ după publicarea actelor lui școlare s-a decis să-i corecteze și eroarea din biografia lui în punctul datei nașterii (și alte erori). Evacuat în sept. 1940 din Cluj la Sibiu, în 1942 s-a dus la Avrîg, să caute însemnări biografice și autobiografice ale lui Lazăr. Găsi stră-nepoții acestuia aprinzînd focul cu cărțile lui. Salvă cele nearse încă. Pe ele găsi însemnări de ale lui Lazăr despre participarea sa la revoluția din 1821, despre lupta sa pentru pace și alte probleme de interes acut pentru istoria generală, politică și culturală, încît amîna problema pur cronologică a datei nașterii. După

¹⁸ An. Ac. R., Mem. S. Liter. XXXVIII, 1916, p. 97—113: Povățuitorul, Buda 1826, nu e al lui Lazăr.

ce studiază și elucidează probleme puse de materialul găsit, reluă și problema nașterii. Făcu a doua deplasare la Avrig, în 29 aug. 1950 și porni la examinarea critică a protocolului morților din 1823. Află că protopopul îi amenda pe parohi dacă nu completau rubricile protocolului.

Remarca observația din el: „În protocolul acesta să se însemneze și numele satului la tot mortul. Sibiu, 21 Noemvrie 1823. Moise Fulea, protopop”.

Reflecta: „Observația este lipsită de claritate și nu era deloc de natură de a putea îndrepta ușor o situație haotică... „Numele satului la tot mortul” însemna numele satului în care s-a născut omul pe care l-a găsit moartea, întâmplător, în Avrig! Dacă așa erau instrucțiunile protopopului, nu-i mirare că datele preoților erau și mai arbitrare. La 17 dec. 1829 același protopop însemna în protocol că popa Ermolae din Avrig se pedepsește cu oprirea venitului epitrahilului pe 3 zile de praznic, din cauza că n-a purtat în chip conștiincios protocolul morților. Iar în 18 XI 1831 îl ceartă din nou pe acest preot, impunându-i „să nu scrie la morți mai mult decât arată tîtle”, precum și „să bage pe morți în protocol cum îi dă pămîntului și să nu mai îndrăznească a scrie protocolul ca în anii 1830 și 1831”. Pentru a vedea cum se purtase protocolul în acești ani, dăm aci numai un exemplu: rubricile de la 25 martie pînă la 9 oct. 1831 nu indică cu numele preotul îngropător, ele nu sînt semnate de nimeni, așa că nu prezintă nici o garanție. Cei 24 de morți din acest interval de 7 luni de zile n-au fost introduși în protocol în ziua morții sau în a înmormîntării, ci toți 24 au fost introduși în una și aceeași zi, de aceeași mînă, a parohului II, cu scris mai bun. Semnăturile parohului III, Ermolae Răduț, la înmormîntații săi din întreg anul 1830, sînt puse și ele toate deodată, în aceeași zi. Cu astfel de procedură, cine ar putea afirma că datele din protocolul morților merită vreo încredere sigură?

În ce privește data morții lui Lazăr, aceasta nu e arătată, numai data înmormîntării lui, în ziua de 17 sept. 1823, și indicația, cîți ani și cîte luni și zile a trăit...

Se naște întrebarea: Cum a ajuns preotul Stănilă să însemneze cu atîta exactitate vîrsta lui Lazăr, de 44 ani, 3 luni și 12 zile? Răspunsul e foarte simplu: tot așa cum a însemnat și vîrsta celorlalți morți, introduși cu grămada, după trecerea a cîte 7 luni de la săvîrșirea lor din viață. Căci nu numai la „teologul” Lazăr este indicată cu atîta precizie vîrsta, ci și la toți ceilalți morți,

oricît de bătrîni erau, la toți se arată: cîți ani, cîte luni și cîte zile aveau în ceasul morții. Explicația acestui mister e foarte simplă: Protopopul controla cu asprime ca toate rubricile protocolului să fie completate sub pedeapsa opririi venitului epitrahilului pe mai multe zile de praznice. Deci rubricile se umpleau, așa cum se putea, cu date scuturate „din mîneacă”. Examinînd în 4 aug. 1961 protocolul, acum în Arhivele din Sibiu (A 46), am constatat justetea acestei critici.

Protocolul nu e tomul III al Protocolului morților, cum părea după indicația lui Sădean, ci tomul III al protocolului bisericii Duminicii „Florilor” din Avrîg (tom. I: Botezați, II: Cununați), tipărit la Bart în Sibiu, 1811, cu rubricile: I Anul Domnului. II Luna. III Zile. IV Numele și polecra mortului și a locului. V Anii mortului. VI Luni. VII Zile. VIII Căsătorit? IX Preotul care l-a îngropat.

Incepe cu ian. 1812. P. 3: 1812, dec. 3 Ioan Popii Maxim 84, 6, 19, Ioanichie Stanilovici. Șirul următor (nr. c. nu e): 1812 dec. 13 Eriță Elena, soția pr. Ioanichie Stanilovici, 43, 9, 16, Vasile Bucur și Ermolae Răduț. Același scris ambele șire, și rubricile IX, scrisul bun al parohului II, Vasile Popovici Bucur Stănilă, care l-a înregistrat și pe Lazăr. Toată pagina e de el scrisă — și toate celelalte pagini, pînă la p. 32, unde citim revizia (după alta, la p. 30, îscălită cu litere latine Nicolaus Moga): „4/16 dec. 1821 s-au scos prin Moise Fulea protopop. De la această dată rubrica IV e semnată de preotul care a îngropat, încît apare și mîzgălitura tremurată a popii Ermolae, și scrisul mai slab decît al lui Vasile, al popii Ioanichie. Inăsprirea s-a făcut la ordin verbal, netrecut în protocol, cum s-a ordonat și completarea deplină a rubricilor. Înregistrarea lui Lazăr cade în epoca deselor revizuiuri ale lui Fulea, temutul nepot al vlădichii Moga.

P. 38, șir 10: 1823 sept. 17 Teologul E. Gheorghie Lazăr din Avrîg 44 3 12, nu, prin Ioanichie Stănilă, Ermolae Răduț, Vasile Stănilă, dimpreună cu alți 7 preoți neuniți.

Peste „neuniți” e trasă linie de anulare.¹⁹ Scrisul e al parohului V. Stănilă.

P. 46: „Se dojenește Popa Ermolae a scrie frumos și împreună cu Popa Ioanikie a scrie la răposăți și locul. Sibii 20 Noem. 1828. Moisi Fulea protopop”.

¹⁹ I se va fi atras atenția, că între cei 7 au fost și uniți, din Porumbac, Săcădate sau Racovița, explică prof. Ghibu. Anularea era justă, toți erau una, ca azi, dovadă că au slujit împreună; „unia” și „neunia” era meteahnă străină, cum a zis P. Maior.

P. 54: 1827 sept. 24 Maxim Popența 95 a. 5 luni, 16 zile. Sept. 29 Maria Muscăneasa 85, 7, 12. Oct. 11 Ioachim Dobrotă 83, 2, 8. Noem. 10 Ioan Lazar Grancea din Avrig 82 ani, 3 luni, 27 zile.

Va fi avut pr. V. Bucur-Stănilă (aici Popovici) date precise de nașterea acestor octo- și nonagenari? Își va fi bătut capul să calculeze, cu ani ordinari și bisecți, câte zile au trăit? — Nu, ci le-a „scuturat din mîneacă” de frica atotputernicului protopop, care accepta date false, nu însă rubrici albe. Așa a completat și vîrsta lui Gh. Lazăr. Cumnatul acestuia, pr. Racotă, nu apare nici în protocolul botezărilor, păstrat din 1795 (A 42),²⁰ deci s-a lăsat de preoție la recăsătorirea cu Ana. În 1805 a încercat să reia preoția, dar a fost respins.

În 10 XI 1848 încă scria Fulea: „Preoții se dojenesc a scrie în Protocoll dilele engropatilor si vaersta aquelora”; în 28 XI 1850 iar: „Se poruncește Preoților a scrie în acest Protocol numai după povața Titulelor ... și să îndeplinească rubricile cele goale, apoi să aducă protocolul încoace spre vedere”.

De pe la 1846 însă preoții nu mai îndeplineau rubricile lunilor și zilelor vîrstei decît la sugaci, la bătrîni trăgeau linie în ele. Șaguna, General Vicar, în 27 iulie 1847, le aproba așa („cu îndăstulare am văzut”), Fulea încă semna „vidi” fără obiecție sub rubricile anulate așa. (Arhiva din Sibiu, 47 A, Morți Avrig 1847—57).

Semn că preoții au ajuns a-și valida obiecția lor, că decît să inventeze date arbitrare, e mai bine să mărturisească, prin linii de anulare, că nu știu.

VII. LUNA ȘI ZIUA NAȘTERII LUI GH. LAZĂR

Le-a găsit prof. Ghibu cu ajutorul calendarului Bisericii ortodoxe și al uzului, că preoții dădeau botezărilor numele sfîntului din calendăr al zilei lor natale. De aceea primeau botezații din Avrig nume ca Ermolae, Ioanichie, Eustratie, etc.²¹

Dacă Gh. Lazăr s-ar fi născut în 3—5 iunie 1779, cum scutura din mîneacă înregistratorul descurcăreț din 1823, el ar fi

20 Pe scoartă un Cioculeț își imita dascălul, pe Barac, versificînd: Pruncii care se botează, în protocol îi însemnează, Cîți se nasc, ca să se știe, Pentru-aceea toți îi scrie, în protocol, pe hîrtie, Pînă în veci de vecie. Tot acolo nota pr. V. Bucur morții din 1807: Popa, Vintilă, Răduț, Grecu. În 1788, pe o foaie, avea protocolul și pr. Rădul Marcu din Tău (Pușcariu, o. c., p. 91) deși va fi fost printre cei mai punctuali. De aceea s-au pierdut. Al cununărilor tot numai din 1812 îl are Avrigul. În al botezărilor semna pînă în 20 aug. 1800 și pr. Stanciu Popovici, namesnic (viceprotopop), în 1795—6 Toma și Vasile Maxim, din 18 apr. 1797 Elisei Popovici, din 6 dec. 1797 Ioanichie Stanilovici, din 25 apr. 1800 V. Bucur. Niciodată Racotă.

21 Uzul nu era numai în Avrig, ci și în Miersig, unde eu m-am născut în ziua Soborului Născătoarei, nume ce nu mi se putea da, a doua zi însă fiind a primului martir Ștefan, am primit numele acestuia.

primit numele sfinților acelor zile: 3 iunie Dionisie, Pavel, Ipatie; 4 iunie Mitrofan; 5 iunie Dorotei, Marcian, Nicandru.

Am văzut însă că declarațiile de vîrstă ale lui Lazăr îi indică nașterea în zodia Anului Nou. Acolo găsim numele Eustratie, primit de el la botez, în calendar la 9 ianuarie. Nume greu de pronunțat și neuzitat. Părinții nu l-au vrut, preotul însă nu sacrifică regula, că trebuie să primească botezatul numele sfîntului zilei natale; l-a botezat cu acel nume, cum dovedea mitropolitul din Carloviț în dec. 1809.²² Părinții voiau numele tatălui. Norocul lor a fost că Eustratie ajunsese în calendar prin aceleași nevointe călugărești din epoca tîrzie a creștinismului patristic, ca și cuviosul Gheorghe Hozevitul, de care era despărțit în calendar numai printr-o noapte, Gheorghe avîndu-și ziua în 8 ianuarie. Le va fi admis popa, părinților, ca ultimul lor copil să poarte numele tatălui, n-a admis însă abatere de la uz, tot Eustratie l-a botezat, ceea ce dovedește că Gh. Lazăr s-a născut în 9, nu în 8 ianuarie.

Acceptînd anul natal indicat de actele lui școlare, tragem concluzia că Gh. Lazăr s-a născut la 9 ianuarie 1782.

VIII. INCHEIERE

N-a trăit deci 44 ani, ci 41 și 9 luni și o săptămîină. Meritul său pentru ceea ce a realizat nu scade prin aceasta, ci crește, dacă a realizat în viață mai scurtă.

Meritul operei sale l-a exprimat cel mai nimerit elevul său Roseti. A trăit viață pămîntească tragică și scurtă, îndurînd nedreptățile oficialităților bisericești egoiste și a împărăției habsburgice asupritoare. Dascălia lui Lazăr la Sf. Sava a avut tot scurtă durată. Lazăr a scris foarte puțin pe hîrie; însă a scris în inimi, a format ucenici, a sădit concepții noi, a insuflat spirit nou, a dat idealuri și exemplu de jertfire pentru ele.

Roadă activității lui Lazăr a resimțit-o întregul popor român și l-a cinstit ca pe binefăcătorul său. Iar instinctul poporului nu greșește; vox populi vox Dei, sau cum spunea Diehl: Tradiția e mai sigură decît documentul scris.

Valoarea operei lui Lazăr crește în măsura în care progresismul său dă roade tot mai minunate.²³ Aceasta ne obligă să-i cunoaștem viața și activitatea și justifică prezentul studiu.

ȘT. LUPȘA

²² În 4 aug. 1961 i-am cerut urmașului său de azi, P. Sf. Macarie, copia cărții de botez și a certificatului de școală elementară ale lui Lazăr.

²³ Progresismul lui Lazăr e înfățișat în lumina de azi de G. Macovescu: Gh. Lazăr, Buc. 1954; de Min. Învățămîntului: Din Istoria Pedagogiei românești, 1957, și de alte publicații noi.

O ANIVERSARE PATRISTICĂ: 1.300 DE ANI DE LA MOARTEA SFÎNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL

Se împlinesc anul acesta, în 13 august, 1.300 de ani de la moartea martirică a Sfîntului Maxim Mărturisitorul (662—1962), unul din cei mai mari și profunzi teologi pe care i-a avut Biserica Ortodoxă, care a apărut și mărturisit învățătura cea dreaptă a Bisericii dreptmăritoare — despre cele două lucrări și voințe în Hristos — nu numai cu știința, zelul și curajul său neînfricat, ci și cu propriul său sînge, tăindu-i-se, pentru aceasta, limba și mîna dreaptă din rădăcină și exilat fiind apoi, pe viață, în Lazica, pentru a nu mai putea răspîndi astfel, prin viu grai și prin scris, învățătura cea dreaptă.

Cu prilejul acestei aniversări am considerat de bine să traducem în romînește o scurtă dar admirabilă epistolă a Sfîntului Maxim Mărturisitorul către Ioan Cubicularul,¹ pentru frumusețea, adîncimea și actualitatea ei, ale cărui gînduri, consacrate de Biserica Ortodoxă la Sinodul VI Ecumenic (680—681) — cu ocazia condamnării ereziei monotelite — continuă să fie și astăzi un permanent îmbold pentru noi, creștinii, de a înfăptui în viața noastră personală și întreolaltă, modelul de viețuire divin-uman desăvîrșit al Mîntuitorului Hristos.

Ceea ce e interesant de remarcat, de la început, e că Sfîntul Maxim Mărturisitorul în corespondența sa cu Ioan Cubicularul în special și în alte opere ale sale după izbucnirea ereziei monotelite, nu face altceva decît să tragă, în mod extraordinar de pregnant, consecințele morale ce decurg din dogma hristologică despre cele două voințe în Hristos, pentru viața noastră, atît pe plan moral, cît și pe plan comunitar. Căci dacă Mîntuitorul Hris-

1 Ioan Cubicularul era o personalitate distinsă atît prin virtutea cît și prin evlavlia sa, așa după cum reiese și din această epistolă, avînd funcția de administrator al odăilor de dormit la curtea imperială și prieten intim al Sf. Maxim Mărturisitorul.

tos, ca om, avea o voință naturală omenească spre cele conforme naturii, ce era actualizată și condusă de persoana Sa dumnezeiască numai spre bine și cele de folos și conforme naturii Sale omenești, El nu avea, însă, o voință omenească ipostatică sau gnostică, dibuitoare și instabilă, ce se poartă încoace și încolo, deci și spre cele contrare naturii după gnome sau părerea sa irațional-arbitrară. Ci dimpotrivă, prin întruparea și jertfa Sa mîntuitoare, Mîntuitorul a consolidat în sine însăși și în bine natura omenească, ce era dezbinată în ea însăși și se purta încoace și încolo „din pricina mișcării instabile a gnomei fiecăruia”² și ne-a restaurat ființa noastră întreagă, ca să nu mai avem o voință gnostică ce se împotrivesc rațiunii firii, ci precum toți avem o singură natură omenească și aceeași voință naturală spre bine, tot așa să avem toți întreolaltă o singură gnome sau voință personală unanimă spre bine și cele conforme naturii, prin trăirea iubirii desăvîrșite a tuturor oamenilor întreolaltă. Căci dacă iubirea trupească de sine (*φιλαυτία*), ca maică și început al tuturor patimilor, determină spiritul nostru să se decidă și conducă într-un mod arbitrar și contrar rațiunii firii, după plăcerea și părerea proprie fiecăruia, sfîșiiind unitatea naturii umane, atît a insului cu sine însuși, cît și a tuturor inșilor umani întreolaltă, în atîtea păreri și fantezii, iubirea desăvîrșită (*ἀγάπη*) determină pe gnome să se conformeze și modeleze numai după rațiunea firii, reunind, în felul acesta, pe toți inșii umani dezbinați după gnome, într-o singură unitate simfonică de gîndire și voință. „Pentru că nimic nu adună împreună așa de mult ca iubirea pe cei împrăstiați și crează în ei o singură gnome în care domnește simfonia, a cărei caracteristică este frumusețea cinstirii deopotrivă”³ a tuturor fără deosebire. În consecință, numai așa vom putea dovedi că sîntem creștini adevărați și fii autentici ai Bisericii dreptmăritoare a lui Hristos, dacă ne vom alătura și noi, cu toate puterile, corului nesfîrșit al sfinților și tuturor celorlora, care „rîvneau, în mod înțelept, de a uni frînturile naturii prin modul de comportare al iubirii întreolaltă și de a conlucra cu Harul lui Dumnezeu prin iubire, la identitatea după gnome a celorlalți oameni, atît cît le sta în putință, nefăcînd nici un caz

2 Sf. Maxim Mărt. *Κεφάλαια διάφορα Θεολογικά τε καὶ οἰκονομικά καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας* Cent. I, 47, Migne PG. 90, col. 1196 C. Asupra învățăturii diotelite a Sf. Maxim Mărturisitorul, vezi mai pe larg studiul nostru: „*Probleme dogmatice în dialogul Sfîntului Maxim Mărturisitorul cu Pyrrhus*”, în: „Ortodoxia”, 1960, nr. 3, p. 352—373.

3 Idem, ibidem, Cent. II, 72, col. 1248 A.

de cele de pe pământ, ca adevărați colaboratori ai lui Dumnezeu prin fapte bune”.⁴

Mai cu seamă astăzi, cînd domnesc încă în sînul omenirii atîtea neînțelegeri și divergențe de păreri cu privire la formele de orînduire social-economice, cu privire la credință și religie și chiar în sînul creștinismului însuși, etc., și se depun de asemenea toate eforturile în vederea apropierii și destinderii, ca omenirea întreagă să poată ajunge la o înțelegere pașnică asupra celor mai arzătoare probleme actuale: pacea adevărată și trainică între toate popoarele lumii, dezarmarea generală și totală, lichidarea oricăror rămășițe ale războiului și colaborarea strînsă a tuturor pentru construirea unei vieți mai bune și fericite, datori sîntem cu toții — pentru că aceasta o cere nu numai rațiunea firii noastre, ci și rațiunea existenței noastre creștine, legea iubirii creștine — de a ne alătura, fără precupețire, forțelor crescînde ale păcii din întreaga lume și de a depune toate eforturile pînă ce va domni pe întreg pămîntul un singur gînd și o singură voință unanimă a tuturor oamenilor: pacea, buna înțelegere și colaborarea strînsă între toate popoarele lumii, spre binele și fericirea tuturor.

EPISTOLA A II-A A SFÎNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL CĂTRE IOAN CUBICULARUL⁵

„Primind cinstitele tale scrisori în dragostea Domnului, trimise împreună cu binecuvîntări prea evlavioșilor monahi ai Sfintei mănăstiri a Sfîntului și Slăvitului martir Gheorghe, am mulțumit Domnului pentru această ardoare a ta în tot ceea ce este bun, căci dezlegînd, prin rîvnă, legăturile acelor ce constrîng la sărăcie, te-ai eliberat tu însuși de legăturile păcatului și intenționînd de a hrăni trupurile, ai hrănit sufletul tău cu harul dumnezeiesc și mi-ai dat și mie prilej să culeg fructul contemplației adevărate. Căci concentrîndu-mă în mine însumi, am cunoscut pentru ce Dumnezeu a stabilit ca lege că trebuie să miluim pe toți oamenii și de a fi miluiți pur și simplu unii de alții. Căci cel ce voiește să se unească întreolaltă cu tine, cu natura și cu gnome, împingînd spre aceasta tot ceea ce este cu adevărat omenesc, acela cu iubire de oameni lucrează să rodească pentru noi poruncile mîntuitoare. Dar iubirea trupească de sine (*φιλαυτία*) și simțirea oamenilor, fie respingînd, fie înșelînd pe oameni întreolaltă și legea, sfîșie natura una în multe părți, introducînd insensibilitatea ce domnește acum asupra ei și înarmează natura însăși contra ei însăși prin gnome. De aceea, tot cel care, cu gîndul înțelept și noblețea cumpătării, a putut să suprimă această inegalitate (anomalie) a naturii, s-a miluit pe sine însuși înaintea celorlalți, creînd pe gnome conform naturii și apropiindu-se

4 Idem, Πρὸς αὐτὸν Ἰωάννην κουβικουλάριον, Migne, P.G. 91, col. 409 C.

5 Traducere din grecește după Migne, P.G. 91, col. 408 C.—412 C.

de Dumnezeu, potrivit gnomei prin natură și arătat în sine însuși care e modul rațiunii după chip și cum Dumnezeu a creat, cum se cuvine, de la început, natura noastră, asemănare și icoană clară a bunătății Sale; identică cu ea însăși în toate, fără luptă, pașnică, netulburată, unită strâns cu Dumnezeu și cu ea însăși prin iubire, după care ne atașăm tare și cu ardore de Dumnezeu și unii de alții cu simpatie. Însă iubirea miluiește și pe cei care trebuie să fie miluiți, dar nu numai le vine într-ajutor acelor, ci și îi învață cum Dumnezeu, care este ascuns, se arată prin cei vrednici, ca și aceștia să se poată împărtăși, cu ușurință, de acum, de această iubire de oameni a aproapei față de cei compătimiti, ca de un dar al lui Dumnezeu. Iar dacă cineva avînd puterea să facă aceasta, însă disprețuiește pe oamenii nevoiași, respingînd pe de o parte, de la sine însuși, pe aceștia, iar pe de altă parte, respingîndu-se pe sine însuși de la Dumnezeu, va constata pe drept că a ignorat natura prin gnome, sau mai degrabă că a corupt bunurile inerente naturii prin gnome.

Toți aceștia, pe de o parte, cîți au preferat gnostic cruzimea (τὸ ἀπηνές) în locul iubirii de oameni și pentru puțini bani au judecat fără valoare pe cei înrudiți și de același neam și prin pasiunea de bani au închis accesurile lui Dumnezeu la ei înșiși și suferind chiar ei de milă din partea lor înșiși, prin decăderea din stările cele mai bune; iar pe de altă parte, toți aceia (dintii), rîvneau, în mod înțelept, de a uni frînturile naturii, prin modul de comportare al iubirii întregalită și de a conlucra cu harul lui Dumnezeu prin iubire, la identitatea celorlalți oameni prin gnome, atît cît le sta în putință, (τὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὁσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τὴν γνώμην ταυτοῦτα) ne făcînd nici un caz de toate cele de pe pămînt, ca adevărați colaboratori ai lui Dumnezeu prin fapte bune. Aceasta făcînd tu, ai arătat, acum și înainte, prea iubitule, cu toate: cu rațiunea, cu modul de comportare și cu mîna dreaptă împărtășitoare, împărtășind cu rîvnă tuturor din cele inerente trupului și sufletului și ai arătat în tine gnome fiind identică cu natura, dominată fiind numai de natură (καὶ ταυτὸν οὖσαν δεικνόντες ἐφ' ἑαυτοῦς τῇ φύσει τὴν γνώμην, καθ' ἓν μόνον πλεονεκτοῦ μένην ὑπὸ τῆς φύσεως), ca una care a luat de aici semințele celor ce vor fi sau mai degrabă le-a luat mai dinainte de la Dumnezeu, din care sînt și puterile sau facultățile naturale ale bunurilor.

Așadar, adăpat în chip minunat de Dumnezeu prin multe rîuri ale harurilor, ai revărsat din belșug mila iubirii de oameni împreună cu toți ceilalți bărbați preaevlavioși pomeniți mai sus, sprijinind îndată pe cel slab, clătinat de nevoia firii și vindecînd, atît cît e cu putință și îngăduit, ocară celor doborîți de sărăcie. Să nu încetezi, deci, de a face bine celui lipsit, ca să ai prin golire sațietatea care nu se micșorează niciodată. Iar în bucuria sufletului dovedind credința, nădejdea și iubirea față de Dumnezeu, cum zice și cuvîntul dumnezeiesc: „Rupeți lanțurile fărădelegii, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărîmați jugul lor” (Isaia 58, 6); ceea ce însemnează că trebuie să se dea cele de trebuință și nu de a reflecta atîta de ce și pentru ce (ὅπερ ἐστὶ περιττὸν δεῖν διδόναι καὶ μὴ διασκέπτεσθαι). Căci, în general, căința ce urmează din nesăvîrșirea niciunei fapte e într-adevăr un lucru mult mai greu. Deoarece noi știm cu toții că din pricina nevredniciei (mărginirii) noastre, de fînte care lucrează sau sufăr ceva, nu știm încă nici unul, în mod exact, care anume fapte trebuie fă-

cute: a face bine celor ce sînt în putere, sau a' fi bun cu cei lipsiți; deoarece acestea aparțin timpului viitor, în care se vor cunoaște care și cîte sînt ale noastre sau în ce mod se vor întîmpla. Căci așa a fost binevoit de Dumnezeu, în înțelepciunea Lui, de a fi ascuns, în viața aceasta prezentă, adîncul judecăților Lui. Și aceasta a cunoscut-o înțeleptul proverb (Ecleziastul 11, 1) care îndeamnă de a arunca, fără să ne mai gîndim atîta, pîinea în apă, nu ca una care trebuie să fie scoasă sau ca una care se pierde, ci ca una care o va întîlni, după aceea, cu rod mai mare, aceia care, din pricina binelui săvîrșit, au dobîndit în simplitatea inimii împărtășirea de la Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, care a primit în El însuși toate cîte se întîmplă din partea noastră unii altora. Căci dacă a primit să pătimească pentru noi, ca iubitori de oameni, ce nu face El, binevoitor, celor care imită iubirea Sa de oameni față de noi?"

IOAN I. ICA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ADEVĂRUL MATERNITĂȚII DIVINE EXPRIMAT ÎN REPRESENTĂRILE ICONOGRAFICE ALE CIMITIRELOR VECHI CREȘTINE

Singurele monumente de artă creștină din primele veacuri sînt cimitirele subterane, cunoscute sub numele de catacombe, de aceea și singurele reprezentări picturale ale Maicii Domnului care ni s-au păstrat din veacurile I—IV se află tot în catacombe. Caracterul picturii creștine din primele veacuri rămîne cel simbolic sau alegoric. Pentru noi, importanța picturilor din catacombe este deosebit de mare, deoarece ele ne oferă oglinda fidelă a vieții religioase și a cultului creștin din primele trei veacuri. Valoarea istorică și documentară a acestor icoane este de netăgăduit.

Reprezentările iconografice din cimitirele subterane s-au născut din obiceiul foarte vechi și mult răspîndit în lumea greco-romană de a împodobi mormintele cu picturi. Cei vechi căutau ca prin aceste picturi să creieze celor morți un fel de locuință, întrucîtva asemănătoare cu cea din lumea de aici, pe care au părăsit-o. Pictura creștină imită într-o măsură oarecare felul de a împodobi locuințele vremii și păstrează elemente decorative pămîntene pînă către mijlocul sec. II cînd încep să apară scene biblice din V. T. și din N. T., prin care sînt redată ideile fundamentale ale religiei creștine: viața de dincolo de mormînt, mîntuirea prin Iisus Hristos și învierea din morți.

În pictura cimitirelor subterane creștine — pictură fără perspectivă, dar atrăgătoare prin cuprinsul ei — aflăm „sufletul religiei celei noi, cu toate că nu găsim acea corelație absolută între idee și formă”.¹ Trebuie să ținem seama că arta creștină din primele veacuri nu se impune atît prin tehnica unei picturi superioare sau prin calități artistice alese, ci mai degrabă prin conținutul și ideile pe care vrea să le exprime. „Scopul artei creștine primitive n-a fost acela de a reda o imagine completă de

1 Al. Naum, *Istoria Artei*, București, p. 47.

simțire creștinească, fiindcă artistul creștin nici n-a căutat să creeze forme exterioare complete care să fie potrivite cu imaginea de simțire creștinească pe care trebuia s-o exprime”.²

În epoca despre care vorbim învățătura de credință referitoare la Maica Domnului nu era încă definită. Cu toate acestea, putem afirma că exista totuși un cult al Maicii Domnului, fiind că reprezentările iconografice vechi ale Sf. Fecioare trebuie să-și aibă începutul în cultul Maicii Domnului, care a început deodată cu apariția creștinismului. Nu ne putem imagina ca cei dinții creștini, care s-au manifestat cu atîta cucernicie în cinstirea martirilor, să nu fi cuprins în cultul lor și pînă la Maica Domnului chiar de la începutul vieții creștine. Sînt atîtea monumente creștine care dovedesc că creștinii celor dinții veacuri — ca și cei din veacurile următoare — s-au întrecut în a aduce laude, în a venera și cinsti pe Sf. Fecioară Maria ca pe Maica lui Dumnezeu, pe care apoi, pentru desăvîrșirea cultului și pentru a o avea vie în suflete, au reprezentat-o în diferite tipuri în frescele catacombelor.

Cu toate că arta înțeleasă ca expresie a vieții a fost totdeauna considerată ca o interpretare firească a gândirii omenești și cu toate că după afirmațiile prof. Al. Naum: „Cel dinții izvor de inspirație, aproape singurul, este fantezia și produsul artistic neatîrnat de spiritul creștin”,³ trebuie să admitem totuși că în reprezentările iconografice ale Maicii Domnului din catacombe găsim un ecou adînc și simțit al credinței celei vii, credință ce se va statornici definitiv la Sinodul Ecumenic din Efes (431). Cu cît acest ecou este mai vechi și mai simțit, cu atît și mărturia tradiției bisericești în mărturisirea credinței cu privire la Maica Domnului este mai prețioasă. În reprezentările Maicii Domnului și în imaginile mariane, așa cum le putem cunoaște din picturile cimitirelor vechi creștine, găsim un mod de exprimare mai mult decît elementar, o naivitate copilărească de linii, și — am putea zice — o neîndemînare artistică. Gîndirea acestor pictori anonimi se strecoară într-o atitudine de nevinovăție creștinească în reprezentarea unor scene iconografice foarte adeseori fără tehnică și fără stil, mînați fiind numai de îndrăzneala de a exprima simțămintele credinței creștinești.

În ce privește izvoarele de inspirație ale acestor reprezentări iconografice din cimitirele vechi creștine, chiar dacă am ad-

2 Ibid., p. 51.

3 Op. cit., p. 53.

mite unele scrieri apocrife (ca „Protoevangheliul lui Iacob”, care datează din veacul II și care cuprinde istoria nașterii și vieții Sf. Fecioare Maria pînă la fuga în Egipt; sau Evanghelia „Pseudo-Matei”, pe care, către mijlocul veacului III, a cunoscut-o pictorul care a reprezentat scena închinării magilor în Catacomba Sf. Petru și Marcellin), totuși trebuie să admitem că Sf. Scriptură va fi constituit singurul izvor autentic de inspirație în frescele catacombelor chiar înainte de Constantin cel Mare.⁴

Nu cunoaștem chipul Maicii Domnului și nici nu ni s-a păstrat un portret autentic al Sf. Fecioare Maria. Fer. Augustin zice: „Nici chipul Fecioarei Maria nu-l cunoaștem” (de Trin. VIII). Din însemnările scurte pe care le avem despre ea, mai ales în scrierile unor Sf. Părinți și scriitori bisericești, înțelegem că a fost o femeie care a trăit o viață atît de smerită încît n-a atras atenția nimănui asupra ei. Viața ei de adîncă intimitate cu Dumnezeu o făcea să nu țină seama de faptele și întîmplările zilnice. Dar alătura de aceste însemnări scurte pe care ni le dau Sf. Părinți despre înfățișarea Maicii Domnului, în Sf. Scriptură avem texte foarte limpezi din care putem desprinde învățătura credinței noastre ortodoxe referitoare la Maica Domnului: theotochia Maicii Domnului sau maternitatea divină a Sf. Fecioare Maria. Noul Testament ne oferă destule momente din care putem desprinde calitatea de mamă a Maicii Domnului. Nici unul, însă, din momentele prin care putem cunoaște legătura strînsă care era între Maria și Fiul ei, Iisus, și în care ea s-a manifestat ca o adevărată mamă, nu este mai caracteristic decît acela în care poartă în brațele ei sfinte pe Fiul. Aceasta a trebuit să se întîmple de repetate ori în viața lui Iisus, ca și în viața oricărui copil. Iisus a avut lipsă de brațele Mariei. Brațele ei i-au fost de atîtea ori leagăn, în care Sf. Fecioară îl adormea, cîntîndu-i. Credem că atunci cînd Sf. Fecioară Maria ținea pe Iisus în brațe ea trăia clipe de o nespusă bucurie și fericire, bucurie pe care numai adevăratele mame o trăiesc și o simt. Atunci ochii ei se opreau asupra copilului și-n dragostea ei cea mare inimile lor se topeau într-o mare adîncă de iubire. Adevăratele mame nu se cunosc decît atunci cînd își poartă în brațe copiii și nici nu găsești o icoană mai potrivită care să reprezinte caracterul de mamă al unei femei decît acela în care e reprezentată cu copilul în brațe, sau în poală, sau cu el pe genunchi.⁵

4 D. H. Leclercq, *Manuel d'Archéologie chrétienne*, t. I, Paris, 1907, p. 194.

5 Unele sarcofagii din sec. 4 și 5 ne înfățișează pe Sf. Fecioară în scena închinării magilor lîngă ieslea în care stă culcat pruncul Iisus înfășat în scutece.

Chiar din motivul acesta, în reprezentările iconografice creștine ale cimitirelor subterane, cea mai des întâlnită și cea mai iubită imagine — alătura de cea a Păstorului celui bun — este reprezentarea Maicii Domnului în calitatea ei de mamă a lui Dumnezeu. Pe Sf. Fecioară o întâlnim adeseori în frescele cubiculelor (camere funerare sau capele în care se îngropau membrii unei familii) și pe pereții ambulacrelor (galeriile catacombelor), în sculpturile sarcofagiilor ca și pe anumite sticle împodobite cu figuri în aur, care s-au aflat în cimitirele vechi creștine. În cele mai multe din aceste reprezentări, Sf. Fecioară apare de obicei sub chipul unei femei șezând pe tron cu pruncul Iisus în brațe, sau în poală, sau pe genunchi. Este îmbrăcată de obicei în dalmatică împodobită cu dungi purpurii, cu văl pe cap, după modelul de îmbrăcăminte iudaic. Arareori are și încălțăminte în picioare.

În afară de aceste reprezentări, pe Maica Domnului o mai aflăm zugrăvită sub formă de orantă (rugătoare), stând în picioare, cu brațele întinse și căutând spre cer, ca de exemplu în cel mai vechi cubicul din cripta Lucinei în Catacomba Sf. Callist, ca și în Coemeterium Majus.

Nu e cu putință să arătăm aci toate imaginile Maicii Domnului aflate în cimitirele subterane creștine. Ne vom mărgini a prezenta câteva din cele mai vechi și mai caracteristice, din care să putem desprinde adevărul credinței noastre ortodoxe despre theotokia Maicii Domnului. Totodată vom înțelege și cinstirea pe care creștinătatea a adus-o Maicii Domnului într-un timp apropiat de veacul apostolesc.

Cea mai veche reprezentare iconografică a Maicii Domnului a fost descoperită în cimitirul Priscilla, de pe via Salaria, pe bolta unei camere sepulcrale, în partea mai veche a cimitirului. Se crede că ar data din prima jumătate a secolului II.⁶ Maica Domnului este reprezentată aici alăptându-și Fiul. Este îmbrăcată într-o tunică cu mâneci scurte, cu numeroase pliuri, cu brațele aproape dezvelite; peste tunică poartă o manta. Capul îi este pe jumătate acoperit cu un văl scurt și transparent, după modelul

Alătura stau un bou și un asin. Vezi o asemenea scenă pe un sarcofag din Lateran, reprodusă la F. Vigouroux: *Dictionnaire de la Bible*, t. IV, p. I-a, fig. 172. Reprezentări asemănătoare mai cuprind și fig. 34 și 146.

6 Cf. D. H. Leclercq, *La vie chrétienne primitive*, Paris, 1928, p. 79. Cimitirul Priscilla este unul dintre cele mai vechi cimitire ale Romei. Din cauza multelor și variatelor reprezentări iconografice mariane pe care le cuprinde a fost numit cimitirul Mariei sau Catacomba Mariei. Cf. J. B. Terrien, *La Mère de Dieu et la Mère des hommes*, p. II, tom. 2, Paris, 1927, p. 423.

de a se înveli al mireselor, al logodnicelor sau al fecioarelor sfințite Domnului. În față se arată un bărbat în picioare, îmbrăcat cu o manta, sau palium, care-i lasă descoperit brațul și umărul drept. În stînga ține un sul de pergament, iar cu mîna dreaptă arată spre o stea care se află deasupra pruncului Iisus. În această reprezentare iconografică se reunesc proorociile lui Bileam (Num. 24, 19: „O stea va răsări din Iacob și un toiag se va ridica din Israil”) și aceea a lui Isaia, care face aluzie la conceperea și nașterea lui Emanuil de către o fecioară, care este Maica Domnului (Is. 7, 14: „Iată, Fecioara va zămisli și va naște fiu și-i va pune numele Emanuil”), precum și la lumina care se va ridica din Ierusalîm la nașterea lui Emanuil (Is. 60, 1: „Luminează-te, luminează-te Ierusalîme, căci a venit lumina ta și slava Domnului peste tine a răsărit”), în spre care se îndreaptă magii de la răsărit cu daruri (Is. 60, 6: „Caravane de cămile te vor năpădi, dromadere de Madian și Efa. Din Seba ele vor sosi grămadă, încărcate cu aur, tămîie și vestind cu bucurie faptele cele de slavă ale Domnului”).

Execuția și stilul acestei imagini sînt atît de clasice și de deosebite încît marele arheolog Giovanni Battista de Rossi nu a stat la îndoială să o dateze din epoca apostolică. El crede că această imagine ar fi luat ființă chiar sub ochii Apostolilor, sau cel puțin în cei dinții 150 de ani ai erei creștine.⁷ După Rossi,⁸ scena aceasta ar reprezenta pe Sf. Fecioară Maria și pe proorocul Isaia, acela care proorocește nașterea Mîntuitorului dintr-o fecioară, răsăritul stelei tainice care avea să alunge întunecimile lumii păgîne. Nici o altă imagine din vechea artă creștină nu se poate compara cu aceasta. Prin stil și execuție, prin puritatea desenului, prin nobleța și grația răspîndită figurilor e neîntrecută.⁹ Această frescă poate fi considerată pe bună dreptate o capodoperă a picturilor din catacombe, căci în execuția cea fină, în expresiunea caracteristică ce răsare din capul înclinat, din surîsu-î de mamă al Sf. Fecioare, din atitudinea cu care-și strînge pruncul la sîn ca să-l alăpteze, din plinătatea formelor, se vede înrudirea cu operele artei moderne, și așa după cum afirmă prof. Al. Naum,¹⁰ „de la ea au pornit madonele lui Giotto și Fra

⁷ J. B. Terrien, op. cit., p. 425.

⁸ Imagini scelte de la B. Vergine nelle catacombe romane, p. 15.

⁹ Vezi Hytrek, Marienbilder, art. în Kraus, Realencyklopädie der Christlichen Altertümer, vol. II, Freiburg Br., 1886, p. 362 și 363. Vezi și Terrien, op. cit., p. 425.

¹⁰ Op. cit., p. 67.

Beato Angelico, ale lui Rafael și Titiano, ale lui Murillo, ale lui Carlo Dolci și Sassoferrato; farmecul ei poetic s-a revărsat nu numai în cântecul trubadurilor, în divinele invocațiuni ale lui Dante și Petrarca, dar și în Stabatmater al lui Rossini, în Ave Maria a lui Mercadante sau Gounod". Această reprezentare a Maicii Domnului în iconografia catacombelor e unică. Nici o icoană dintre cele care reprezintă pe Maica Domnului în arta veche creștină nu exprimă mai clar adevărul maternității divine ca aceasta.¹¹

Intr-o formă deosebită, dar cu același înțeles, o avem înfățișată pe Maica Domnului pe poarta bisericii Sf. Sabina din Roma: o stea care lucește deasupra unei femei care se roagă și care se află între Sf. Apostoli Petru și Pavel. Femeia reprezentată este Sf. Fecioară Maria. Sf. Apostoli Petru și Pavel sînt reprezentați în acest caz ca mărturiile cele mai autorizate ale nașterii lui Dumnezeu.¹²

În același cimitir al Priscillei se află o imagine a Bunei-Vestiri. Arhanghelul binevestește. Sf. Fecioară Maria se află șezînd pe un scaun. El e reprezentat în picioare, sub forma unui tînăr fără aripi. Imaginea o reprezintă pe Sf. Fecioară Maria în momentul Bunei-Vestiri.¹³ O reprezentare asemănătoare cu aceasta se mai găsește în cimitirul Sf. Petru și Marcellin.

O a treia reprezentare a Maicii Domnului o avem tot în cimitirul Priscilla, în încăperea numită „Capela graeca” (o adevărată biserică cimiterială; are forma unei basilici cu o singură navă). Maica Domnului e reprezentată aci șezînd pe un tron și ținînd pe genunchi pe Iisus copil; din partea stîngă se apropie cei trei magi oferind daruri pruncului Iisus. Această reprezentare datează din a doua jumătate a secolului III.¹⁴

Tot în cimitirul Priscilla mai avem o altă reprezentare a Maicii Domnului, de o concepție nouă și puțin obișnuită. Icoana înfățișează un grup de trei persoane. O persoană e reprezentată în chip de orantă (rugătoare) și e îmbrăcată în palium și cu vâl,

11 Imaginea e reprodușă în F. Vigouroux, op. cit., t. I, fig. 102. De observat că pruncul Iisus e reprezentat în această imagine gol, fără a fi înfășat în scutece. Evreii nu admiteau ca un copil să fie lipsit de lîngărie necesară. Lipsa de îmbrăcăminte o considerau ca un semn de blestem pentru cel nou născut.

12 Aceeași reprezentare o întîlnim într-o formă mai deosebită într-o frescă din catacomba Sf. Callist, cu deosebire că nu apare steaua și că în spatele Maicii Domnului, și a pruncului Iisus, se vede imaginea unui oraș — probabil Betleemul. O pictură asemănătoare se mai află și în cimitirul Ostrian din sec. IV.

13 Imaginea în F. Vigouroux, op. cit., fig. 165.

14 Scena cu reprezentarea magilor o întîlnim mai mult ca de 10 ori în catacombe.

brațele înălțate pentru rugăciune. Mai avem în această scenă un copil, ca de 10 ani, din care nu se mai păstrează decît o parte din tunică și picioarele. Grupul acesta pare să reprezinte o familie puțin obișnuită, întrucît un bărbat, care e reprezentat tot acolo, arată cu brațul către acel grup. După Rossi¹⁵ acel bărbat care arată cu brațul nu e altul decît proorocul Isaia, iar cei către care arată sînt: Iisus, Maria și Iosif (Sfînta Familie). Sf. Fecioară și în această scenă e reprezentată ca Mamă a lui Dumnezeu.

În cimitirul Domitilla o regiune întreagă poartă numele de „regiunea Maicii Domnului și a Apostolilor mari”, după scenele picturale în care este reprezentată Maica Domnului și Apostolii. O frescă din această catacombă înfățișează pe Maica Domnului, Theotocos, șezînd pe o catedră și ținînd pe genunchi pe Iisus copil. Ea e îmbrăcată în dalmatică, de-a lungul căreia trec două dungi purpurii. De-o parte și de alta a Maicii Domnului se află magii, care sînt în număr de patru, cîte doi de fiecare latură și care aduc darurile lor pruncului Iisus. Ei sînt îmbrăcați după moda orientală.¹⁶ Capul Maicii Domnului e acoperit cu un vâl. Pruncul Iisus poartă o tunică cu patru dungi purpurii, cusute două sus și două pe umeri. Mînețile înguste sînt de-asemenea înflorate cu două benzi purpurii.

Tot ca Theotocos e reprezentată Maica Domnului pe o frescă din cimitirul Sf. Petru și Marcellin de pe via Labicana, pe un arcosolium (un mormînt format dintr-o adîncitură în zidul camerei funerare, în partea de jos a peretelui, în care se află corpul mortului, și dintr-o arcadă de zid în semicerc deasupra acelei adîncituri). Maica Domnului e reprezentată cu pruncul Iisus în poală, șezînd pe o catedră, avînd la dreapta și la stînga cîte un mag aducînd daruri pruncului Iisus. O deosebire în reprezentarea Maicii Domnului față de reprezentările de pînă acum e faptul că n-are vâl pe cap. În reprezentările de pînă acum Maica Domnului a apărut cu vâl pe cap. Lipsa vâlului — după Rossi¹⁷ — s-ar interpreta ca o dovadă foarte puternică a fecioriei Maicii Domnului, deoarece în antichitatea iudaică și în cea creștină numai fecioarelor li se îngăduia să se arate în public fără vâl. După ce se căsătoreau sau deveneau fecioare închinete Domnului, își puneau vâlul. Această imagine datează din a doua jumătate a sec. III. O reprezentare asemănătoare se află și în cimitirul Sf. Callist.

15 Kraus, op. cit., p. 363.

16 Ibid., p. 363. In Dictionnaire de la Bible, t. IV, p. I, fig. 171.

17 Op. cit., p. 363. Reproducerea acestei imagini în Dictionnaire de la Bible, t. IV, p. I, fig. 170.

Și aici Maica Domnului e îmbrăcată într-o tunică și e așezată pe o catedră. Tunica e împodobită cu două benzi purpurii, capul îi e învelit cu un văl. Ea ține pe pruncul Iisus în brațe. În fața ei stau trei magi, oferind daruri pruncului Iisus. Ei sînt îmbrăcați după moda orientală, cu căciuli frigiene.

O particularitate deosebită în iconografia veche creștină o prezintă celebra frescă descoperită de P. Marki,¹⁸ într-un arcosolium din cimitirul Ostrian. Aici Sf. Fecioară e reprezentată numai pe jumătate, ca orantă (rugătoare), cu brațele ridicate. Pe cap îi coboară un văl larg, gîtul îi e împodobit cu un șirag larg de perle. Deasupra tunicii poartă o haină largă, care coboară simetric peste brațe; în fața pieptului e reprezentat pruncul Iisus. De ambele părți ale capului se văd două monograme ale lui Hristos. Această imagine datează de pe timpul lui Constantin cel Mare. În ea trebuie să vedem un început de artă bizantină. O reprezentare asemănătoare cu aceasta mai întîlnim și în (cimitirul) bazilica subterană a Sf. Clement din Roma.

*

Am prezentat pe scurt cele mai de seamă reprezentări iconografice ale Maicii Domnului din cimitirele vechi creștine, din care se poate desprinde adevărul maternității divine a Maicii Domnului. Sf. Fecioară Maria, în toate aceste reprezentări — dintre care unele datează din prima jumătate a secolului II — este înfățișată cu pruncul Iisus în brațe. Prin aceste reprezentări, decoratorii catacombelor au aflat adevăratul tip iconografic al Maicii Domnului, adevărata icoană care va rămîne neschimbată și care va caracteriza pe mama lui Iisus, deosebind-o de toate celelalte femei și mame. Sf. Fecioară Maria își va purta fiul mereu la sîn (în brațe), sau pe genunchi, cîtă vreme celelalte mame vor fi reprezentate ținîndu-și fiii alături de ele.

Fresca din Catacomba Priscillei merită o deosebită atenție, întrucît acest gen de creație va fi continuat de arta veacurilor viitoare, constituind un bogat izvor de inspirație. În această frescă, Fecioara Maria este reprezentată ca o nobilă matroană. Îmbrăcămintea bogată pe care o poartă dovedește că e vorba de un personaj cinstit și venerat. Maica Domnului apare în toate reprezentările așezată la un loc de cinste. Nu este un personaj secundar. De cele mai multe ori o aflăm șezînd plină de majes-

¹⁸ Kraus, op. cit., p. 364. Imaginea e reprodusă în F. Vigouroux, op. cit., t. IV, p. I, fig. 220.

tate pe un scaun asemănător acelorale episcopilor, simbol al puterii și demnității sale de Mamă a lui Dumnezeu. Rareori are o atitudine mai puțin solemnă. Cu capul mereu acoperit pe jumătate de un văl transparent, ea ține pe pruncul Iisus în brațe sau pe genunchi. Prin aceasta „tipul a fost realizat, arta creștină își justifică odată mai mult existența sa printr-o concepție nouă”.¹⁹

Aceste fresce ale catacombelor nu sînt numai niște reprezentări istorice sau niște icoane comemorative ale istorisirii evanghelice, executate cu unicul scop de a împodobi mormintele, adică să fie folosite ca decor. Din cunoașterea lor putem înțelege că ele cuprind o semnificație creștină deosebit de adîncă. Ele sînt expresia cinstirii și dragostei pe care creștinătatea a arătat-o Maicii Domnului încă de la început. Ce înțeles ar fi putut avea acest fel de reprezentări, pe care le întîlnim atît de des pe pereții cimitirelor vechi creștine, dacă n-ar cuprinde și un sens mai înalt, o cinstire deosebită? Creștinii cei dintîi au reprezentat-o pe Sf. Fecioară ca pe Mama lui Dumnezeu. Maternitatea divină este titlul de glorie al Maicii Preacurate.

În felul acesta, mărturia pe care ne-o oferă iconografia creștină din primele veacuri confirmă în modul cel mai concludent argumentele scripturistice, ca și dovezile patristice ortodoxe, care temeinicesc învățătura Bisericii noastre referitoare la adevărul maternității divine a Sf. Fecioare Maria.

Adevărul maternității divine a Maicii Domnului stă la temelie credinței noastre ortodoxe, credință prin care vrem să ne cîștigăm pacea inimii aci pe pămînt și mîntuirea sufletelor noastre în lumea de dincolo.

Pr. Dr. ALEXANDRU MOISIU

Conferențiar la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

¹⁹ Leclercq, Manuel..., t. II, p. 172—173.

PRINCIPII MORALE ANTICOLONIALISTE

După cel de al doilea război mondial imperiile coloniale s-au destrămat, popoarele subjugate din Asia, Africa, America Latină cucerindu-și prin luptă libertatea și independența. Puține mai sînt popoarele care zac încă sub robie colonială. Eliberarea lor însă nu poate fi întîrziată mult timp. În acest uriaș proces istoric, care cheamă la viață aproape trei sferturi din omenire — pînă mai ieri ținută în înapoiere economică și culturală — forțele progresiste, în frunte cu Uniunea Sovietică, au fost și sînt alături de popoarele ce luptă pentru libertate și împotriva imperialismului, care vor să întoarcă istoria înapoi și să-și salveze privilegiile, fie prin menținerea coloniilor, fie prin acordarea unei independențe formale, în care popoarele rămîn sub dominația economică a statelor colonialiste.

Biserica Ortodoxă și mulți creștini din Apus și din fostele colonii s-au pronunțat împotriva colonialismului și au sprijinit lupta pentru eliberarea popoarelor și pentru consolidarea independenței lor. Atitudinea aceasta se temeinicește pe anumite principii morale creștine, care obligă pe orice adevărat ucenic al lui Hristos să condamne colonialismul și să fie alături de popoare, în lupta lor pentru libertate.

Dintre aceste principii amintim aici îndeosebi principiile egalității și frățietății oamenilor și popoarelor. Insistăm asupra lor — cu argumentație biblică — pentru că cei ce susțin colonialismul se bazează, între altele, pe concepții rasiale, după care albi europeni ar fi de rasă superioară, iar negrii, asiaticii, „indienii” americani ar aparține unor rase inferioare, incapabile să se conducă singure. Între unii și ceilalți ar exista nu egalitate, ci inegalitate de la natură.

Creștinismul, dimpotrivă, apărut într-o societate în care se făcea distincție între stăpîn și sclav, elin și barbar, aduce ideea egalității și frățietății tuturor oamenilor peste toate deosebirile existente atunci.

1-2/1962
185-22

Dacă „elinul” privea cu dispreț spre „barbar” și căuta să-l subjuge, să-l reducă la starea de sclavie, dacă „stăpînul” avea putere de viață și de moarte asupra sclavilor săi, pe care însuși marele filozof Aristotel îi socotea destinați prin natura lor să fie sclavi, creștinismul proclama dimpotrivă că „barbarul” și „sclavul” nu sînt prin natură deosebiți de „elin” sau de stăpîn, ci după natură ei sînt oameni, ca și elinul, ca și stăpînul. În felul acesta se nimicește concepția că ar exista deosebiri de natură între oameni, că ar exista oameni care prin natura lor sînt superiori, sînt chemați a fi stăpîni, și oameni care prin natura lor sînt inferiori, sînt chemați a fi sclavi. După natură, oamenii sînt egali. Toți sînt oameni, toți au aceleași capacități psiho-fizice, aceleași calități spirituale, toți sînt chemați, năzuiesc și pot să ajungă la o viață omenească superioară.

Pe ce întemeiază creștinismul egalitatea tuturor oamenilor? Pe argumente rațional-istorice și pe argumente specific creștine. Argumentul rațional-istoric constă în originea comună a oamenilor și în unitatea lor psiho-fizică. După credința creștină, neamul omenesc derivă dintr-o singură pereche de oameni: Adam și Eva. Comparînd neamul omenesc cu un copac, dacă sămînța din care a crescut copacul a fost nobilă, tot copacul este nobil. Dacă toți oamenii au vlăstărit și vlăstăresc din Adam, toți sînt după natură oameni, toți sînt frați. Omenirea e o mare familie, un copac uriaș, răsărit din același strămoș. Conforme naturii omului sînt, deci, egalitatea și frățietatea. Inegalitatea robiei sub toate formele este împotriva naturii omului. Rasele sînt probabil rezultatul anumitor condiții geografice naturale, ele nu distrug însă unitatea de natură (de ființă) a neamului omenesc, căci deosebirile rasiale nu sînt de esență, nu privesc principalele particularități, care sînt specifice omului, ci particularitățile neesențiale, corporal-exterioare. De aceea rasismul — discriminarea rasială — e contra naturii, e contra umanității. În consecință — și colonialismul, care susține superioritatea „albilor” față de cei „de culoare”.

Există o unitate biologică și spirituală între oameni, indiferent de apartenența lor la o rasă sau alta, la un popor sau altul. Ne oprim întîi la unitatea biologică a omenirii. Neamul omenesc avînd același părinte (Înț. Solomon 10, 1; Mal. 2, 10) este „făcut dintr-un sînge”. Dumnezeu — zice Sf. Ap. Pavel către atenienii mîndri de civilizația lor — „a făcut dintr-un singur sînge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată suprafața pămîntului”

(F. Ap. 17, 26). Deci, din punct de vedere biologic, „elinul” nu e mai presus decît „barbarul”, ci toți sînt oameni, toți sînt egali, toți au dreptul să locuiască pe pămînt și să se bucure de roadele pămîntului. E parcă aici un răspuns, dat odată pentru totdeauna, tuturor rasiștilor, care pun bază pe „sîngele” nobil al raselor superioare, și colonialismului, care vorbește despre inferioritatea popoarelor de culoare. Nu există sînge nobil și sînge de sclav, ci „dintr-un singur sînge” e făcut tot omul. Unitatea biologică a neamului omenesc înlătură discriminările rasiale și temeinicește egalitatea tuturor oamenilor, de toate rasele, de pe foată suprafața pămîntului și din tot decursul istoriei, cîți au fost, sînt și vor fi trăitori pe pămînt.

La unitatea biologică creștinismul adaugă unitatea spirituală, pe care pune un accent deosebit. Valoarea omului stă în primul rînd în sufletul lui. Viața spirituală este ceea ce îl distinge în chip esențial de animal: socialul, rațiunea, voința, sentimentele superioare, imaginația, munca, religia, morala, simțul frumosului, etc., sînt specific umane; prin ele și în ele omul se arată om și se dezvoltă ca om spre o existență desăvîrșită, progresează. Intrucît primul om, Adam, este unitate psiho-fizică, suflet și trup, și ceilalți oameni, urmași ai lui, sînt la fel. Oamenilor li s-a dat misiunea de a stăpîni pămîntul — nu unuia, sau unora, ci tuturor — și deci de a beneficia de roadele muncii lor după dreptate. Și dintru început oamenii, ca ființe rațional-sociale, au făurit o viață socială întrupînd diferite valori spirituale (economice, religioase, morale, estetice, etc.). Unitatea sufletului, a rațiunii, s-a arătat în unitatea limbii și a muncii, a țelului: primii oameni au vorbit o singură limbă, au muncit împreună, înțelegîndu-se frățește (Gen. 9, 9). Ei au avut aceleași credințe, percepte morale, ocupații, opere artistice, ș. a. Fărămițarea și războirea le-au adus patimile și diferitele condiții de existență, orînduirile nedrepte, care au făcut ca omul să nu mai vadă în celălalt un frate, ci un dușman și care au împărțit pe oameni în stăpîni și sclavi, în popoare „superioare” și „inferioare”. Referindu-se la religie Sf. Ap. Pavel accentuiază că Dumnezeu a făcut „dintr-un sînge tot neamul omenesc ca să caute pe Domnul”, în care „viem, ne mișcăm și sîntem”. În toate religiile pămîntului de pînă la venirea lui Hristos străbate căutarea „adevăratului Dumnezeu”, pe care chiar „necunoscîndu-l” îl cinsteau. Prin Iisus Hristos acest Dumnezeu s-a descoperit în mod desăvîrșit, spre mîntuirea tuturor celor ce cred în El. De aceea toți credin-

cioșii, din toate „neamurile”, sînt chemați la mîntuirea în Iisus Hristos. Căci „anii neștiinței (de dinainte) trecîndu-i cu vederea Dumnezeu, acum poruncește tuturor oamenilor de pretutindeni să se pocăiască”, să se întoarcă de la închinarea idolească la credința creștină (F. Ap. 17, 23. 26—30). Așadar, pe planul vieții religioase exista o unitate de aspirație spre adevăratul Dumnezeu, chiar dacă El e necunoscut — și o unitate de chemare la aceeași mîntuire în Iisus Hristos pentru credincioșii de pretutindeni, fără nici o deosebire.

Aceeași unitate o constată Sf. Apostol Pavel și pe plan moral. Evreii au primit de la Dumnezeu legea morală prin Moisi. Celelalte popoare (păgînii), care n-au această lege „din fire fac ale legii” căci „fapta legii (este) înscrisă în inimile lor” (Rom. 2, 14—15). Există, dar, o unitate morală între toate popoarele pămîntului, există porunci identice, indiferent de calea pe care a ajuns un popor sau altul la cunoașterea și postularea lor. Sînt poruncile conviețuirii umane, poruncile luptei pentru libertate și o viață mai bună a popoarelor. Neamul omenesc este una și în năzuințele lui morale și în setea lui după o moralitate superioară. Pe de altă parte, omul nu se judecă numai după cunoașterea legii morale, ci mai ales după viața lui morală. Degeaba se laudă iudeul cu legea dată de Dumnezeu, în care vede „dreptarul științei și adevărului”, dacă el calcă legea. Pe cînd omului dintre „neamuri” „dacă va păzi orînduirile legii”, netăierea-împrejur i „se va socoti ca tăiere-împrejur” și acesta va judeca pe iudeul călcător de lege. Apartenența la poporul iudeu și cunoașterea legii sînt simple forme fără valoare, dacă ești neîmplinitor al legii. Iar împlinirea legii „cea din fire” de către un „păgîn” îl pune pe acesta pe un plan superior, căci „tăierea-împrejur” nu este cea după literă, „cea arătată ... în trup”, ci „tăierea-împrejur este cea a inimii, în duh”, care „nu este de la oameni, ci de la Dumnezeu” (Rom. 2, 17—29). Deci, indiferent din ce „neam” este cineva, aprecierea lui morală se face după fapta lui, după virtutea lui. Binele îl pot realiza nu numai iudeii, care au legea lui Dumnezeu, ci și „păgînii”, care au legea înscrisă în firea omenescă, aceeași la toți oamenii. Cu toate deosebirile de concepții morale, cu toate nedesăvîrșirile morale existente în lume, Sf. Apostol Pavel vede pretutindeni un fond moral unitar, care zămislește dorința și lupta pentru o viață morală superioară, dorință realizabilă deplin în Iisus Hristos, care îi cheamă pe toți să se asemene cu El, să întrupeze în viața lor desăvîrșirea divină.

Privind peste cuceririle gândirii religioase și morale ale popoarelor pre-creștine, Sf. Iustin Martirul și Filozoful conchidea nu numai la unitatea neamului omenesc, a aspirațiilor lui superioare, ci și la o lucrare unitară peste veacuri în sânul popoarelor (neamurilor) a Logosului divin care a semănat prin marii filozofi, moraliști și prin întemeietori și reformatori de religii, sămînța adevărului și binelui ce a rodit variat, pregătind descoperirea religios-morală desăvîrșită în Iisus Hristos, Logosul divin întrupat. E acel „Logos spermatikos” care explică valorile pozitive existente în toate religiile, moralele și concepțiile pre-creștine, prin care sufletul popoarelor a fost pregătit pentru învățătura religios-morală creștină. E vorba, așadar, nu numai de unitate spirituală, bazată pe natura umană, aceeași în esență, pretutindeni și totdeauna, ci și de unitatea călăuzirii divine în spațiu și timp, în desfășurarea istoriei, care e un progres spre ținta unei desăvîrșiri finale.

Ne-am referit numai la aspectul religios și moral, pentru că acesta cădea în primul rînd în cîmpul de acțiune al creștinismului, dar — din punct de vedere creștin — unitatea spirituală a tuturor este postulată ca o realitate și un ideal în toate domeniile, fără a nega diversitatea națională și dezvoltarea istorică, prin care fondul bio-spiritual comun se nuanțează variat și se îmbogățește mereu.

Conchidem: **Argumentul rațional-istoric pornește de la unitatea spiritual-biologică a tuturor oamenilor de pe pămînt.**

Dacă toți oamenii au același „sînge”, aceeași structură spirituală și tind spre valori spirituale și le realizează căutînd desăvîrșirea și dacă toți sînt chemați la aceeași desăvîrșire, rezultă că toți oamenii sînt egali, toți sînt încununăți cu onoarea de a purta numele de „om” și toți au dreptul la o viață spirituală-biologică vrednică de această cinste. Deci, din punct de vedere al naturii psiho-fizice, oamenii sînt egali, sînt frați, descinzînd din aceeași pereche primordială, avînd aceleași nevoi și năzuințe și progresînd spre același ideal de viață umană superioară.

La argumentul rațional-istoric, creștinismul adaugă argumente specific creștine, mai strîns legate de revelația divină (căci și elementul rațional-istoric creștinii l-au luat tot din revelația divină, dar el poate fi cunoscut și fără revelația divină). „Vestea cea bună” pe care a adus-o Iisus Hristos în lume este că noi toți avem un Tată iubitor în ceruri. El este Tatăl nostru. Nu al unuia sau al cîtorva, ci al tuturor. Iar noi sîntem fiii Lui preaiubiți. Nu

numai unul sau câțiva, ci toți sîntem fiii Lui. El ne iubește pe toți, revărsînd darurile Lui „și peste cei buni și peste cei răi” și ne cheamă în brațele iubirii Lui părintești (Mt. 5, 45—48). El așa de mult a iubit pe om, încît pe singurul Său Fiu l-a dat ca tot cel ce crede într-însul să nu piară ci să aibă viață veșnică (In. 3, 16). Iisus Hristos, Fiul cel unul născut, s-a întrupat și a trăit între noi, ca unul dintre oameni, s-a apropiat cu iubire de toți cei apăsăți, umiliți, necăjiți, disprețuiți, i-a luminat, i-a mîngîiat, i-a prețuit ca pe niște frați iubiți și însăși viața Lui și-a jertfit-o pentru mîntuirea lor, dînd dovadă astfel de cea mai mare iubire posibilă față de om, iubirea jertfelnică pentru omul apăsător de atîtea robii și suferințe.

Aceasta a fost „vestea cea bună”, ce trebuia să răsunе pînă la marginile pămîntului: sîntem fiii unui Tată ceresc, care îmbrățișează cu iubirea Lui pe toți fiii Lui, buni sau răi; sîntem mîntuiți în Iisus Hristos, care viața Lui și-a jertfit-o pentru toți, pentru cei mulți și obidiți, disprețuiți și apăsăți. Toți sînt fii, toți au aceeași cinste, toți primesc același har, sînt chemați la aceeași mîntuire. Toți pîot spune cu îndrăzneală: Tată, Tatăl nostru al tuturor. Toți sîntem din „neamul lui Dumnezeu”, cum așa de frumos grăiește marele Apostol Pavel (F. Ap. 17, 28—29).

Fiind fii ai lui Dumnezeu, rezultă că toți sîntem și chip al lui Dumnezeu, în toți este chipul Tatălui celui veșnic și toți sîntem chemați să tindem și să ajungem la asemănarea cu Tatăl, la asemănarea cu Hristos, să fim desăvîrșiți precum și Tatăl nostru cel din ceruri desăvîrșit este. În fiecare om este pecetea chipului lui Dumnezeu și în fiecare om este posibilitatea și vrerea desăvîrșirii. Această desăvîrșire, această asemănare cu Dumnezeu se poate realiza într-un mod mai deplin în Iisus Hristos, de către cel ce crede în El.

Dacă din punct de vedere al naturii psiho-fizice oamenii sînt egali, și din punct de vedere al caracterului de fiu al lui Dumnezeu oamenii sînt egali. Sîntem fii ai lui Dumnezeu pentru că El ne-a creat după chipul Său. În Iisus Hristos se realizează pentru toți eliberarea din robia păcatului și posibilitatea de a deveni fii după har. În Iisus Hristos „nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți” (Gal. 3, 28). „Intr-un Duh ne-am botezat, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini” (I Cor. 12, 13). Mîntuitorul trimite pe apostolii Săi să propovăduiască Evanghelia la toate popoarele (Mt. 28, 19). Așa se naște Biserica lui Hristos, cu mădulare diferite ca rasă, popor,

etc., care însă toate una sînt, participă la același duh, trăiesc în același duh și au aceeași nădejde a fericirii veșnice. În fața lui Dumnezeu, în fața lui Iisus Hristos, în fața veșniciei, toți sînt egali, toți sînt frați.

Din ideea că avem același Tată, că sîntem fii ai lui Dumnezeu, rezultă nu numai egalitatea, ci și frățietatea dintre oameni. Fiii aceluiași Tată sînt frați. Relațiile lor trebuie să fie bazate pe iubirea frățească. Frații trebuie să se iubească unii pe alții și — din iubire — să nu-și facă nici un rău, ci să-și facă numai bine unul altuia. Iubirea lor unul față de altul trebuie să fie asemănătoare cu iubirea ce a arătat-o și o arată Tatăl față de toți oamenii, cu iubirea arătată de Iisus Hristos față de ucenicii Săi (Mt. 5, 45—48; In. 13, 33). Această iubire este universală, adică îmbrățișează pe tot omul, nu numai pe creștin, ci și pe necreștin, nu numai pe unul sau puțini, ci pe toți. Ea este dezinteresată și jertfelnică, adică nu caută folosul propriu, ci binele semenului. Ea e iubirea samarineanului care nu întreabă cine este omul „căzut între tîlhari”, ci îl ajută pentru că e om, pentru că are nevoie de ajutor. Acum „barbarul” devine frate cu „elinul”, sclavul e socotit „frate iubit” (Fil. 1, 16), fiecare om e primit ca om, ca chip al lui Dumnezeu, ca frate.

Aceasta este perspectiva pe care o deschide Iisus Hristos de pe „Muntele Fericirilor”, muntele iubirii universale și jertfelnice: un Tată în cer, care îmbrățișează în iubirea Lui pe toți oamenii, ca fii preaiubiți ai Săi; un părinte, un strămoș pe pămînt al întregului neam omenesc. Toți oamenii sînt egali, toate popoarele sînt egale. Toți constituie o mare familie a lui Dumnezeu, o mare familie umană, în care toți sînt frați și toate popoarele trăiesc în prietenie și pace și muncesc pentru ca prin stăpînirea pămîntului, prin progresele spiritual-materiale, să ctitorească pe pămînt o împărăție a iubirii, a dreptății, a frățietății, a păcii. E perspectiva luminoasă a popoarelor libere și egale, înfrățite în aceeași muncă, în același ideal al făuririi unei comunități desăvîrșite, al iubirii și păcii universale.

Acestea sînt imperativele moralei creștine. Așa a fost în Biserica creștină din primele veacuri: toți se simțeau frați, deși unii erau iudei, alții greci, unii romani, alții sirieni, unii traci, alții africani, etc. Evanghelia se propovăduia în limba celor ce o ascultau. Iubirea creștină nu se limita la cercul creștinilor, ci se revărsa și asupra celorlalți. Biserica Ortodoxă s-a păstrat pe calea aceasta pînă astăzi. Ea este organizată în Biserici naționale

autocefale, recunoscînd astfel egalitatea și libertatea popoarelor și promovînd iubirea dintre Bisericile surori și prietenia dintre popoare.

Cum apare colonialismul în fața acestor imperative morale? Ca fiind anficreștin și antiuman, întrucît calcă în picioare nu numai poruncile morale creștine ci și morala naturală, imperativele rațiunii umane. De aceea conștiința creștină nu poate sprijini colonialismul: ea obligă pe fiecare credincios să condamne sistemul colonialist și să conlucreze cu toate forțele care luptă pentru lichidarea lui și pentru libertatea popoarelor coloniale și dependente.

Pr. Dr. NICOLAE MLADIN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MOLITFELNICUL ORTODOX

— (STUDIU ISTORICO-LITURGIC CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA
MOLITFELNICULUI ROMÎNESC PÎNĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI XVIII) —

Molitfelnicul (Molitvenicul) sau Evhologiul este o carte bisericască ce cuprinde rînduiala Sfintelor Taine, diferite rugăciuni (molitfe), învățături canonice și îndrumări tipiconale, etc. El este mare sau mic, după cum cuprinde sau nu și Sfintele Liturghii.¹ Cuprinsul, în general, este nesistematizat, diferind atît ca formă de exprimare cît și ca număr de piese de la o ediție la alta.

În studiul de față vom încerca să urmărim evoluția cuprinsului Molitfelnicului romînesc pînă la sfîrșitul secolului XVIII. Lucrarea va fi o expunere critică a constatărilor făcute personal pe edițiile Molitfelnicului romînesc aflate în Biblioteca Academiei Republicii Populare Romîne din această perioadă.

Am adoptat următorul plan: în partea întâia vom face un scurt istoric al Molitfelnicului, iar în partea a doua vom prezenta fiecare ediție cercetată cu specificul ei, urmărind legăturile dintre diferitele ediții și evoluția cuprinsului. Lucrarea o vom încheia cu o serie de concluzii. În prezentarea edițiilor romînești am adoptat ordinea cronologică a apariției.

Pentru a justifica anumite lipsuri, trebuie să mărturisim că am întâmpinat și anumite greutăți. Pe lîngă timpul destul de îndelungat cerut de cercetarea diferitelor exemplare, nu totdeauna complete, s-a mai adăugat și lipsa unor studii de specialitate în această materie.² Țin să precizez că n-am cercetat decît edițiile existente în Biblioteca Academiei R.P.R., unde nu avem o colecție completă.

¹ Evhologiul grecesc cuprinde și Sfintele Liturghii. Vezi: Mitrofanovici, Liturgica, p. 242.

² Singura lucrare: D. Bejan, „Molitfelnicul“, mss. în Biblioteca Institutului Teologic din București, s-a pierdut. A se vedea: D. Bejan, Edițiile romînești ale Molitfelnicului, București, 1937, extras din rev. „B.O.R.“, 1936, X. Ca model de plan am folosit lucrarea, în manuscris în Biblioteca Institutului Teologic din București, a profesorului Ene Braniște, „Liturghierul“. Tot timpul am confruntat edițiile cercetate cu indicațiile din Bianu I., N; Hodoș, Bibliografia Romînească Veche.

I. ISTORICUL MOLITFELNICULUI

1. Despre existența cărților liturgice în primele veacuri creștine

Părerile cercetătorilor³ sînt împărțite în ce privește existența cărților liturgice în primele veacuri.

Unii⁴ neagă existența lor în baza afirmațiilor Sfîntului Vasile cel Mare;⁵ alții susțin existența cărților liturgice considerînd drept sursă comună „Didahiile” Sfinților Apostoli;⁶ iar alții⁷ susținînd existența găsesc sursa mult mai tîrziu în veacul 2 sau 3 sau chiar mai tîrziu.

Adevărul e că în primele veacuri rugăciunile erau un produs al piozității creștine, o creație a sentimentului religios. Erau improvizații pe marginea unei teme de credință. Cele mai frumoase se impuneau și se transmiteau oral sau erau chiar consemnate în scris, ca cele din Didahii (cap. IX—X).⁸

Primul document care ne dovedește existența cărților liturgice în primele veacuri e „Evhologhionul lui Serapion”, episcop de Thumis, din veacul IV, descoperit la Sf. Munte Athos în veacul XI.⁹ Acest Evhologhion are două părți. În prima parte cuprinde: liturghia de tip alexandrin (1, 19—30), anaforale (1—6) și preanaforale (19—30); a doua parte este o culegere de rugăciuni ca: binecuvîntarea apelor (7), rugăciunea pentru hirotonie (12—14), rugăciunea pentru înmormîntare (18), și rugăciunea pentru belșugul fructelor (23). În total cuprinde un număr de 30 piese, aranjate fără nici un fel de sistematizare. Autorul nu-l cunoaștem. Serapion face doar unele modificări pe un exemplar ce se folosea în vremea sa, și anume: a) — a adoptat textul anaforalei liturgice la cerințele vremii sale, cînd ortodocșii luptau cu arienii; b) — a modificat rugăciunea untdelemnului; și c) — în general a îmbogățit textul anumitor rugăciuni, care pentru a nu se confunda cu vechile rugăciuni le așează într-o grupă separată (XV—XVII) punînd în supratitlu numele său.

³ După: Ene M. Braniște, *Liturghierul, studiu istorico-liturgic* (teză), București, iunie, 1938.

⁴ Renodot, *Liturgiarum orientalium collectio*, Francofurti, 1847, t. I. p. IX.

⁵ Vasile cel Mare, *Despre Sfîntul Duh*, cap. 27, par. 66, cf. Tarnavski, în rev. „Candela”, an. XI (1892), nr. 2, p. 64. După această opinie în primele veacuri ar fi existat numai o tradiție orală.

⁶ Probst, *Die alttesten römische Sakramentarien und Ordines Münster*, 1892, p. 1—19; cf. H. Leclercq, art. *Livres Liturgiques*, în „D.A.L.”, col. 1883.

⁷ Dom Gueranger (sec. II sau III); Denchesm (sec. IV), citat la Cabrol F., *Le Livre de la Prière antique*, V, ed. Tours, 1910, p. 189; cf. Braniște E., o. c., p. 1.

⁸ Vezi amănunte la: Vintilescu P., *Incercări de istoria literaturii*, p. 23.

⁹ Vezi: Edițiile și cuprinsul la F. Cabrol, în art. *La messe dans la lit.*, în: D.T.C., col. 1351; și Braniște, o. c. Vezi și: Apostolina D., *Evhologhiul lui Serapion*, ep. de Thumis — studiu și traducere —, (teză), mss., București, 1936.

Evhologhionul lui Serapion este deci un Arhieratikon existent cu mult înainte de anul 300.¹⁰

Cel mai vechi document păstrat îl avem abia din veacul VIII, așa-numitul „Evhologhiul” din „Codicele Barberin”.¹¹ Unii cercetători cred că aparține sfârșitului veacului VIII sau chiar începutului celui următor.¹²

Cu acest codice-evhologiu încep o serie însemnată de manuscrise ce se păstrează pînă azi în diferite biblioteci din lume.¹³

Primele evologii s-au scris în limba greacă, limba sacră a cărților bisericești.

2. Molitfelnicul grecesc

Ca formă Molitfelnicul grecesc îl găsim, fie sub formă de manuscris, fie sub formă de carte tipărită, și anume:

a) — Ca manuscris Evhologhiul îl găsim sub forma de codice (carte), cu foi suprapuse. Cel mai vechi codice păstrat e cel Barberin din veacul VIII. Numărul lor crește în veacurile următoare. Codicii sînt scriși pe foi de pergament, pe membrană sau pe hîrtie, în unciale sau cu litere cursive, minuscule sau majuscule. Caracteristic din punct de vedere paleografic e faptul că prescurtează numele des folosite.¹⁴ Paginile sînt încadrate în chenare de linii simple.¹⁵

b) — Primele tipărituri apar la Veneția.

Ediția princeps (1526) de Veneția e un Evhologiu Mare ce cuprinde și liturghiile.

Edițiile de Roma reprezintă ritul grecilor uniți. Prima ediție de Roma (1754) are la bază ediția ortodoxă de Veneția (1727). A doua ediție de Roma (1872) e alcătuită în scop de propagandă după ediția venețiană a lui T. H. Demetrius din anul 1777 și reprezintă ediția cvasi-oficială la uniți.¹⁶

10 Apostolina D., o. c., p. 86, sq.

11 Codicele Barberin e și cel mai vechi codice evhologiu păstrat. Iacob Goar crede că a fost adus din răsărit la Sinodul din Florența, de un ierarh, care l-a donat mănăstirii Sfîntul Marcu din Florența. În secolul al XVII-lea se afla în Biblioteca cardinalului Barberinus, unde îl găsește Goar (1647), și de unde trece în Biblioteca Vaticanului, unde se găsește și azi. S-au mai susținut și alte păreri. Vezi: Bightman, o. c., p. LXXXIX, citat de Braniște.

12 Cercetătorii s-au oprit la anii 788—797 ținînd seama de nota de la pag. 333, în care sînt numele lui Constantin VI (779—797) și Teodota, împărați. Vezi: Bunsen, Swaison, Brigham, I. Goar, Eugberding, cf. Braniște E., o. c.

13 Vezi lista manuscriselor grecești la: Meester, Rituale Benedizionale Bizantino, p. IX, sq.

14 De exemplu: Ts (Teos) (Θς = Θεός)

15 Vezi amănunte paleografice la Braniște E., o. c., p. 40—48.

16 Idem, ibidem, p. 55.

Edițiile de Veneția se înmulțesc considerabil în veacurile XVI și XVII și se răspîndesc în întreg orientul ortodox.¹⁷

Pentru edițiile românești deosebită importanță prezintă ediția de Veneția a lui Nicolae Glichis, din 1691, care stă la baza traducerii în românește a Molitfelnicului.

Cuprinsul Evhologiilor se îmbogățește mereu iar tipicul tinde spre o oarecare precizare și uniformizare.

Edițiile ortodoxe de Veneția au fost cunoscute și de romîni.

În Biblioteca Academiei R.P.R. se păstrează o serie din aceste ediții, folosite pe teritoriul locuit de romîni, și anume: „Evhologhion sive rituale graecorum complectus ortus et ordines divinae liturgiae” editat cu note critice de Iacob Goar la Paris în 1647 și o seamă de ediții din anii: 1752, 1759, 1765, 1775, 1792, cu titlul în l. greacă, sub forma: „Εὐχολόγιον τὸ Μέγα” Ediția lui Nicolae Glichis din 1691 nu ni s-a păstrat.

II. MOLITFELNICUL ROMÎNESC

Poporul romîn, încreștinat în epoca sa de formare, a primit și slujbele bisericești în limba latină. Odată cu încreștinarea bulgarilor și dezvoltarea culturii slave, se impune și romînilor limba slavă ca limbă oficială de stat și de utilitate cultică.

Odată cu înființarea voivodatelor românești începe și procesul de afirmare a necesității introducerii limbii românești în Biserică și cancelariile domnești. Procesul a fost greu și de lungă durată. Abia pe vremea lui Matei Basarab și Vasile Lupu (veacul XVII) s-a reușit să se introducă limba romînă ca limbă oficială în slujba bisericească.¹⁸

Molitfelnicul și Liturghierul sînt cărțile care se leapădă mai greu de influența slavismului și grecismului. Încă la 1700 se mai tipăresc la noi Molitfelnice în limba slavă.

Molitfelnicul la romîni a cunoscut anumite stadii de dezvoltare, și anume:

1. Molitfelnicul în limba slavă la romîni

Cultura slavă devine un bun comun al întregului orient ortodox. Țările românești devin chiar centrul și focarul acestei culturi în veacul XVI, după ce turcii au pus stăpînire pe întreg sudul Dunării.

¹⁷ Idem, ibidem, p. 57: Tabla cronologică a edițiilor.

¹⁸ Vezi amănunte la Bianu I., Despre introducerea limbii romîne în biserica romînă, București, 1904.

Radu cel Mare, domnul Țării Românești aduce în țară pe ieromonahul Macarie de la Cetinie (Muntenegru) și reîncepe șirul tipăriturilor în limba slavă. Acum apar: Liturghierul slavon (1508), Evanghelia (1512) și Molitfelnicul (1545).

Molitfelnicul e tipărit de ieromonahul Moise la Tîrgoviște și cuprinde un număr de 30 de rugăciuni.¹⁹

Din edițiile Molitfelnicului slavon ni s-au păstrat următoarele: o ediție a lui Matei Basarab tipărită de Timotei Alexandrovici la Cîmpul-Lung (1635);²⁰ N. Iorga²¹ citează și o ediție în anul 1636; (e aici o eroare împrumutată de la Xenopol); o ediție din 1666 tipărită la Strețiu „Molitvenic sau Trebnic”, tradus din limba greacă și cea slavă;²² și o ediție din 1643 a lui Petru Movilă apărută la Kiev cu titlul „Molitvenic”.²³

Biblioteca Academiei R.P.R. păstrează și o serie de manuscrise ale Molitfelnicului slavon, și anume:

a) — Un manuscris înregistrat sub nr. 167, scris de Toader Dascăluș de Catafendești, și

b) — Un manuscris înregistrat sub nr. 275, în două limbi: românește de la filele 1—124 și slavonește de la filele 124—340. Manuscrisul e scris de mai multe mâini. Lipsește scoarța din față și câteva foi. Titlurile și diferitele însemnări sînt scrise cu cerneală roșie.

c) — Melchisedec descrie ca existînd un manuscris slav din 1688, scris de „Daniile mult păcătosul călugăr” pentru Serafim, episcopul Rădăuților. În acest manuscris unele rînduiri se deosebesc de cele de azi și anume: la cununie se citește Apostolul de la Corinteni nu de la Efeseni.

d) — Melchisedec mai descrie un manuscris ce începe cu rînduiala călugăriei, îngroparea călugărilor, etc., scris de monahul Theoctist. Manuscrisul se găsește în biblioteca mănăstirii Agapia și datează din veacul XVIII.²⁴

19 Iorga N., *Istoria literaturii religioase*, București, 1904. p. 62—63; vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., I, p. 27—28, și Odobescu, în rev. *Romania*, I, 820, p. 19; și Karataiev, *Opisanie*, nr. 25, p. 77.

20 Hodoș-Bianu, B.R.V., IV, 1635, p. 185. Dan Simionescu, *Inceputurile culturii*; N. Iorga, o. c., p. 139; Xenopol, *Istoria Romînilor*, IV, 636; P. P. Panaitescu, *L'influence de l'œuvre de Pierre Mogila, archeveque de Kiev, dans les Principauté roumaines*, p. 19 (192.b).

21 Iorga N., o. c., p. 139.

22 Biblioteca Academiei R.P.R., I, 185—315.

23 Idem. I, 84063.

24 Melchisedec, ep. Romanului: *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 84 mănăstiri și Biserici antice din Moldova*, București, 1889, p. 40—47.

2. Molitfelnicul slavo-romîn

Trecerea de la Molitfelnicul slavon la cel romînesc s-a făcut treptat. Forma de trecere este cea a edițiilor slavo-romîne. Pentru a nu știrbi autoritatea textului slujbele bisericești se păstrează în limba slavă, iar pentru ca preoții să știe cum să facă aceste slujbe s-a recurs la redarea tipicului, a titlurilor și a o serie de îndrumări practice în limba romînă. Acest compromis a fost impus de faptul că în această vreme puțini dintre preoții romîni mai știau și l. slavă.

În această formă apar edițiile din Buzău:

a) — **Molitfelnicul slavo-romîn de Buzău, 1699**,²⁵ tipărit sub îngrijirea episcopului Mitrofan de Buzău, pe vremea lui Constantin Basarab Voievod și a mitropolitului Kir Teodosie. Conține un număr de 51 piese. Cuprinsul e cel al edițiilor slave, în general. Conține însă și piese noi luate din Molitfelnicul Mare, ca: „Canon la ieșirea sufletului, urmarea îngropării, urmarea sfințirii apei de la Arătarea Domnului”. Și

b) — „**Molitfelnicul slavo-romîn de Buzău, 1701**” ca o re-tipărire a ediției anterioare, la care se fac și anumite modificări. De exemplu: la rînduiala logodnei se introduce o molitvă nouă, ceva mai lungă (f.k.z.v.); la punerea inelelor se dau explicații mai bogate. Începînd cu rînduiala cununiei cele două ediții sînt identice. Ediția ultimă are cu 2 pagini mai mult.

3. Molitfelnicul în limba romînă

Molitfelnicul în limba romînă apare ca o traducere, fie după edițiile grecești, fie după cele slave, și îl găsim fie sub forma de manuscris, fie sub forma de carte tipărită, și anume:

a) — **Manuscrise de Molitfelnice în limba romînă** ni s-au păstrat:

1. — M. Gaster²⁶ anunță ca existînd un manuscris înainte de 1630.

2. — „Molitfelnic”, între 1660—1675, păstrat în Biblioteca Academiei R.P.R.²⁷

3. — „Molitfelnic” în două limbi, romînește de la filele 1—124, și slavonește de la filele 124—340.²⁸

25 Hodoș-Bianu, B.R.V., I, 1699, p. 377.

26 Gaster M., *Crestomația romînă*, I, XLII și 83; cf. N. Drăgan: *Un fragment din cel mai vechi manuscris, Dacoromania*, II, p. 261.

27 Sbiera I., *Mișcări culturale*., p. 85; M. Gaster, o. c., I, p. 228—234.

28 Bibl. Ac. R.P.R., Mss. nr. 275 (sec. XII—XVI), vezi și Bianu I. *Catalogul manuscriselor romînești din Biblioteca Academiei*, t. I, București, 1907, p. 623.

Cercetînd manuscrisul am constatat următoarele:

— Pe fila 1 scrie: „Minte pementescă și slavă ce cu duhul blandetelor direașteți și blagosloviți iar nu blastamați ... blestemul aruncați pe diaconu Karelene...”.

— Pe fila 2 se arată originea cărții prin cuvintele: „scoasă de pe crama slovenească pre limba rumînească cum grăim”.

— Pe fila 340, v. se găsește următoarea însemnare: „Din colecția bibliotecii mele din Rotopînești, dezgropată de la Măn. Pangarîtu (1) 850. — N. Istrati”.²⁹

— 13 molitfe poartă titlul scris cu roșu, iar restul de molitfe n-au titlu și nu se mai folosește cerneală roșie. Titlurile sînt fie în ambele limbi, fie numai în una din limbi.

— Cu fila 84 începe alt scris, cu diferite feluri de cerneală neagră.

— Copertile sînt din lemn îmbrăcate în piele și prevăzute cu catarămi metalice. Pe copertă e scris în limba slavă: **СМННА А**

— Data scrierii nu se cunoaște.

4. — I. Bianu³⁰ indică ca existînd un manuscris după Molitfelnicul de înțeles al lui Dosofteiu din 1674, care cuprinde rugăciunile de dimineața și seara.

5. — „Molitfelnic” scris de Matei Bajidar (1686), și Mihai, popa din Cîineni (1734).³¹

b) — **Edițiile tipărite de Molitfelnic.**

Apariția edițiilor tipărite e strîns legată de centrele eparhiale și de existența tipografiilor. Edițiile apar sub directa supraveghere și autoritate a episcopului locului și cu aprobarea mitropolitului și a domnitorului, ale căror nume le găsim obișnuit menționate în foaia de titlu.

În perioada cercetată au apărut în diferitele centre, următoarele ediții: 6 la București, 7 la Rîmnic, 1 la Buzău, 10 la Iași, 4 la Blaj, 1 la Tîrgoviște, 1 la Brașov și 2 la Alba Iulia. Menționăm că din aceste 32 de ediții n-am avut posibilitatea să cercetăm decît un număr de 20 ediții, pe care le descriem mai jos:

Edițiile romînești cercetate prezintă anumite caracteristici paleografice și anume:

— Ca format sînt în cvart mic.

29 Cf. I. Bianu, o. c., p. 375.

30 Sbiera, o. c., p. 85—86; Cipariu, *Analectae*, p. 226 și XXXVI, F. F., și XXXVIII F. F., același: *Principia*, p. 102, T., și 188 T.; A. Pumnul, *Lepturariul romînesc*, Viena, 1862, t. III, p. 42; Melchisedec, *Cronica Hușilor*, Apendice, p. 86.

31 Bianu I., *Catalogul...* II, p. 179.

— Scrierea e cu litere cirilice, în cerneală neagră, cuprinsul și cu cerneală roșie tipicul.

— Numerotarea paginilor se face în dreapta sus, cu notație slavonă.

— În josul paginei e scris și primul cuvînt de pe pagina următoare.

— În text sînt o serie de cuvinte prescurtate.

— Titulatura e stereotipă. Titlul obișnuit e cel de „Evhologiu adică Molitvenic”, sau numai simplu „Molitvenic”. Pe pagina de titlu este trecut numele domnitorului, al mitropolitului, al episcopului, al ostenitorilor, ca și localitatea și anul tipăririi (de la zidirea lumii sau de la Hristos). Adeseori se găsesc indicații precise asupra corectorilor, diortisitorilor și tipografilor.

— Pe verso foi de titlu găsim obișnuit stema țării însoțită de stihurile politice închinat domnitorului. La edițiile de Rîmnic, din vremea ocupației austrieșilor stema e înlocuită cu o icoană.

— Obișnuit fiecare ediție începe cu un „cuvînt” de introducere adresat preoților din partea ierarhului locului.

— Urmează apoi „Pinaxa”, scara, catastihul sau însemnarea.

— Cele mai multe ediții sînt executate în condiții tehnice care denotă o mare măiestrie din partea editorilor. Unele ediții, ca cele de București sînt ornamentate foarte frumos, cu litere mari artistice și cu chenar pe fiecare pagină, iar titlurile sînt scrise cu cerneală roșie, foarte pronunțată. Edițiile de Iași sînt însă simple, pline de modestie și bun simț.

— Cărțile sînt îmbrăcate în scoarțe de lemn, acoperite cu piele și prevăzute cu încuietori sau cătărămi de metal. Se luau astfel toate măsurile pentru ca cărțile bisericești care se bucurau de mare cinste, să fie puse la adăpost de intemperiiile vremurilor.

Vom expune mai jos edițiile cercetate în ordinea apariției:

1. Tilcul Evangheliilor și Molitfelnicul românesc. Brașov, 1564

Primul Molitfelnic tipărit în limba română, cunoscut, este opera diaconului Coresi, din Brașov. Molitfelnicul apare împreună cu „Tilcul Evangheliilor”, ca o anexă a acesteia, în anul 1564. Cartea e tipărită la dorința lui Forro Miclăuș, și poartă titlul de „Molitvenic românesc”.

În „Polojenie” Coresi scrie următoarele: „romînește am scris acest Molitvenic, cum să înțăleagă și popa ce zice însuși și oamenii ce ascultă, că alte limbi înțeleg, și Dumnezeu așa au fost lăsat și Proorocilor și Apostolilor să grăiască în limba cum

înțăleg oamenii”. Incheie cu următoarele cuvinte: „Frații mei popi, cu bun înțeles și mare frică și cinste pomeniți numele Domnului, nu boscorodiți, că vă bate (pe) voi Domnul”.

Asupra originii acestei traduceri s-au emis o serie de păreri.³² Manuscrisul nu ni s-a păstrat. Din exemplarele tipărite s-au păstrat numai două.³³ Exemplarul păstrat în Biblioteca Academiei R.P.R. cuprinde (14 foi) următoarele piese: prefața (polojenia), trei rugăciuni, botezul, cununia și o parte din rînduiala cuminecturii.

Textul prezintă următoarele caractere specifice:

a) — Limba e specific sud-transilvăneană, cu abundențe de maghiarisme.³⁴

b) — Rînduiala botezului începe cu o predică.³⁵ După rugăciunea domnească găsim o altă predică.³⁶ Formula botezului e romano-catolică: „botezîndu-l zică așa: „Eu sluga lui Dumnezeu. Eu te botez pre tine în numele Tatălui și Fiului și Duhului Sfînt. Amin”.³⁷ Rînduiala se încheie cu rugăciunea: „Dumnezeul lui Avraam și a lui Iacov...”.

c) — Cina la cununie ce se zice jurămînt, e o rînduială păstrată pînă azi în tradiția romînilor din Transilvania, ce se săvîrșește de preotul paroh la încheierea actului „bunei învoiri”, înainte de încheierea căsătoriei religioase. După ce preotul pune tinerilor care vor să se căsătorească, o serie de întrebări, din care să se constate liberul consimțămînt, împreună mîinile tinerilor³⁸ și le ia următorul jurămînt: „Eu mierek (mire) jurumă astăzi înaintea lui Dumnezeu celui viu și înaintea bisericej sfîntă a lui, cum ciastă fată bună iau nevastă ... au jupîneasă ... emerekb (mireasă) iau ia mie pre căsătorie de veci”.³⁹ Punînd mîinile pe capetele viitorilor miri, preotul dă binecuvîntarea „în numele Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfînt” și rostește rugăciunea „Doamne Dumnezeu lui Avraam...”, după care rostește o predică în care arată importanța instituirii căsătoriei și dă tinerilor o serie de sfaturi practice. Predica se încheie cu o rugăciune.⁴⁰

32 Descriș de Hodoș-Bianu, B.R.V., I, 1564, p. 51, 516, 524. Diferitele păreri asupra originii, vezi la: Bianu I., Despre introducerea..., p. 11; Iorga N., o. c., p. 74; Drăgan N., Un fragment..., p. 266.

33 În Bibl. Ac. R.P.R. se află o fotocopie după exemplarul lui I. M. Moldovan, în 4 volume (1—482 pagini). Molitfelnicul este în volumul IV.

34 Folosește pe „i” în loc de „î” și pe „oy” în loc de „u”.

35 P. 458.

36 P. 460.

37 P. 461.

38 De aci s-a păstrat această rînduială și sub denumirea de „datul mîinii”.

39 P. 464—5.

40 P. 466—7.

Pe fila 473 este scris: „popa de va vrea poate cununile pune pe capetele lor cu cel brîu să încingă și să cînte: „Doamne, Doamne caută dein ceriu și vezi și socotește viia a ta, ce au dein tăiu căsătorib dereapta ta doamne”.

Rînduiala se încheie cu darea binecuvîntării și intonarea unei cîntări: „apoi popa zică un cîntec cu norodu de'npreună de în scriptura sfîntă”.⁴¹

d) — Rînduiala cuminecăturii începe cu o povață.⁴² Formula are următorul conținut: „spovedescu-mă ție Dumnezeuul meu ... că ești tu mie domn roditoriu”.⁴³

e) — Fila 477 după cuprins pare a fi o parte din „polojenie”. În ea găsim motivarea cuprinsului. Arată piesele (rugăciunile) ce alcătuiesc Molitfelnicul și motivează faptul neintroducerii rînduielilor următoare: „mirul, apa sfințită, lumânare”, care nu erau la sfinții părinți, și le socotește ca „alte adausături”. Filele 478—9 continuă textul „polojeniei” din pagina anterioară.

f) — Fila 480 cuprinde o rugăciune și nu are nici o legătură cu filele anterioare. Socotim că este așezată aci greșit.

g) — Fila 481 (poartă litera B) cuprinde: „rugăciunea de dimineața”; iar fila 482 (poartă litera T) cuprinde „rugăciunea de seara”. După cum arată paginația, aceste file, a doua și a treia din Molitfelnic trebuie să fi fost imediat după „polojenie”.

„Molitvenicul românesc” a lui Coresi a cuprins și „Liturgierul” (f. 478); a fost un „molitfelnic mare”, tradus fie din grecește, fie din slavonește. Traducerea a putut să fie făcută cu mult înainte de Coresi, la Brașov, în Maramureș sau în țările românești.⁴⁴ Documente sau indicații nu ni s-au păstrat.

2. Molitvenic de'nțeleș, Iași, 1681

Opera aceasta e lucrarea marelui ierarh Dosoftei, care traduce din grecește. Exemplarul păstrat în Biblioteca Academiei R.P.R. e defectuos și nu corespunde indicațiilor date de I. Bianu-N. Hodoș, și I. Sbiera.⁴⁵ Exemplarul cuprinde: cele 3 Liturghii

41 P. 473.

42 „Popa la biserică pururea să învețe pe oameni cum să nu aștepte cu ispovedania și cu cuminecătura la ciasul morții, cindu-și pierd și mintea și graiul ca atunci nu folosește nemica cuminecătura”, p. 474.

43 P. 476.

44 Vezi studiul: P. P. Panaitescu, Inceputurile scrisului în limba română, în: „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, 1960.

45 Hodoș-Bianu, B.R.V., I, 1681, 237 (72). Sbiera I., o. c., p. 86, consideră că acest Molitfelnic a cuprins și Liturgierul. Exemplarul din Biblioteca Academiei R.P.R. de sub nr. indicat de Hodoș-Bianu, nu corespunde nici descrierii lor, nici ediției cercetate de Sbiera I. Profesorul E. Branște consideră că acești cercetători dau

și 31 de rugăciuni din cuprinsul Molitfelnicului. E un Molitfelnic Mare sau sînt legate împreună un molitfelnic și un liturghier.

3. Molitvenic, Bălgrad (Alba Iulia), 1689⁴⁶

Izvodit din „slovenie pre limba rumânească” pe vremea lui Mihail Apafi, craiul Ardealului, cu blagoslovenia mitropolitului Varlaam. Traducător este popa Ioan Zoba din Vinț. Cuprinde 39 piese. Nu are nici o legătură cu edițiile anterioare. Limba e specifică și nu este tributară cu nimic cărților apărute mai înainte la Alba Iulia.

În introducerea popa Ioan Zoba din Vinț vorbind despre „destoinicia cărții” ne arată și cuprinsul în cuvintele: „săntu într'ânsa rînduiale sfînte și slijbe tocmite și rugăciuni de multe trebi”. „Toată-i întărită cu scriptură sfîntă și înfrîmșetată cu psalmi din Psaltirea lui Davidu, și dinu cărțile Evangheliștilor și ale Apostolilor”. „Cuprinde întru ia toată viața omului creștin, din ciasulu nașterii pînă la ciasul morții și pînă la îngropăciune”.

Cartea apare pentru a completa lipsa și nevoia preoției.

Pe ultima filă (f. 199) se găsesc două înștiințări.⁴⁷

Pentru a descoperi cu mai multă ușurință în edițiile ulterioare, care nu ne arată izvoarele, care sînt piesele împrumutate din edițiile slave, vom enumera din Molitvenicul de Bălgrad (1689) piesele care se găsesc numai în edițiile slave și nu le aflăm în cele grecești. Acestea sînt: Rugăciunea sfîntului botez pe scurt cum trebuie a boteza preotul (3);⁴⁸ Afeștania la arătarea Domnului (17); Rînduiala oscianiei la august (18); Rînduiala Panaghiei (21); Molitva la Crăciun fiilor de duhovnicie (22); Molitva la ziua Sf. Petru (26); Întrebarea Sf. Atanasie (31); Molitva celor ce intră în post (35); Molitva nevestei după nuntă (36); Rugăciunea la curățirea bisericii (38); și Molitva pe scurt a Sf. ape.

Ediția aceasta rămîne izolată de restul edițiilor. Greutățile vremii au rupt șirul tipăriturilor românești în Transilvania. Nevoile romînilor din Transilvania vor fi însă împlinite prin cărți tipărite în Moldova sau Țara Romînească.

impropriu numele de Molitvenic ediției găsite la mănăstirea Putna, care este un Liturghier, defectuos legat, care cuprinde și file din Molitfelnic. Cf. Branște E., o. c., p. 178 și p. 187.

⁴⁶ Hodoș-Bianu, B.R.V. I. 1689, 291 (87), dă bibliografia.

⁴⁷ P. 199.

⁴⁸ Numărul din () indică numărul de ordine din cuprins.

4. Molitvenic, Rîmnic, 1706⁴⁹

Se tipărește la Rîmnic pe vremea domnitorului Ioanu Constandin B. B. Voevod și a mitropolitului Chir Teodosie, „prin osteneala și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Chir Antim Ivireanul, episcopul Rîmnicului, de Mihai Iștvanovici ipodiaco-nul, tipograful”. Lucrarea e o traducere din l. greacă făcută de Antim Ivireanul.⁵⁰ Ediția păstrată poartă în „pinaxă” și indicarea cuprinsului Liturghierului, fără să cuprindă și această carte.⁵¹ Ediția cuprinde cele 39 piese specifice Molitfelnicului. Specific este și faptul că în această ediție sînt și 3 gravuri.⁵²

Ediția de Rîmnic (1706) prezintă o deosebită importanță pentru faptul că ea stă la baza tuturor edițiilor ulterioare romî-nești, care nu fac altceva decît să o reproducă și, în unele cazuri să îmbogățească doar cuprinsul cu anumite piese luate din edi-țiile slave, sau romînești, care urmează rînduiala slavă. Autori-tatea acestei ediții o impune marea figură a ierarhului tradu-cător: Antim Ivireanul.

Predoslovie indică izvorul prin cuvintele: „noi am urmat Molitvenicul grecesc care l-au tipărit Nicolae Glychi la anul 1629 și după cîte ne au fost putință și întru înțeles și întru rînduială am așezat pe alocurea și adaos în tălmăcire”. Că au respectat întru totul izvorul grecesc avem dovadă în aceeași predoslovie în care ne mărturisește că: „slujba la priceștania bolnavului noi n'am pus, precum vedem că se află în Molitvenicele slavonești, căci ca în izvoadele grecești nu se află această rînduială făcută osebi”.⁵³ Aci se referă sigur la edițiile slavo-romîne de Buzău (1699 și 1701), care au această rînduială.

Această ediție are un conținut mult mai bogat decît cele slave. Prin aceasta constituie baza tuturor edițiilor ulterioare.

Comparînd această ediție cu edițiile slavo-romîne de Buzău și ediția de Bălgărad (1689), care sînt după rînduiala slavă,

49 Hodoș-Bianu, B.R.VI, I, 1706, 541; IV, p. 220, dă bibliografia.

50 In predoslovie e scris: „încă și cu îndreptare cuvintelor de pe grece în limba noastră ai nevoitu, și ai făcut multă osteneală de ai așezatu, și încă cîte nu s-au aflatu mai de nainte scoase rumînește, de izvoavă le-ai tălmăcitu, și așa pre-cum se vede întocmită cum mai susu amu zisu, toată, cheltuiala puindu, poruncit-ai mie nevrednicul tău ucenic de amu tipăritu”.

51 Liturghierul a apărut ca o ediție specială.

52 Prima gravură semnată de Ioanikie reprezintă pe Hristos răstignit, cele-lalte două pe Sf. Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, semnate de Dimitrios, indi-cînd anul 1698 (vezi p. 438).

53 Vezi Hodoș-Bianu: B.R.V., IV, p. 220.

putem da mai jos șirul pieselor ce aparțin numai edițiilor grecești.⁵⁴ Acestea sînt: Canoanele Sf. Apostoli de poruncă pentru sf. botez (5); Molitva la tunderea părului (8); Capetele la a doua nuntă a lui Nichifor Patriarhul Țarigradului (11); Rînduiala osicaniei celei mari (15); Rînduiala la vasul cel spurcat (29); Rînduiala la graiul care se spurcă (30); Rînduiala cînd va să intre cineva în casă nouă (32); Rugăciune la ceia ce se căiesc adică de stricăciune (36); Rugăciune la toată neputința (37); Rînduiala care se face la holde, sau la via, sau la grădina cînd se întîmplă să strice gadinile sau jigodiile (40); Rugăciune la omul bolnav (ce nu poate dormi (41); Cuvînt de învățătură a lui Zla-taost la Joia Mare (42); Rugăciune adică blestemele Sf. Vasile cel Mare pentru cei ce se pătimesc de la diavol (46); Rugăciune la toată litia (48); Rugăciune la rană de moarte adică la vreme de ciumă și de foamete (52); Rugăciune la blagoslovenia cărnurilor (44); Rînduiala pentru cei ce se leapădă de credința cea adevărată și iară se întorc (54); și Rînduiala cum face preotul la patima bolii cruce cu sf. Copie (51).

În ce privește îndrumările tipiconale se pot bănuî anumite influențe slave. Acest lucru se poate constata de exemplu la rînduiala logodnei.⁵⁵ Antim Ivireanul a avut deci în vedere tradiția locală, pe care o respectă, pentru a fi cît mai util nevoilor preoțimii.

5. Molitvenic, Țîrgoviște, 1713⁵⁶

E o retipărire a ediției de Rîmnic (1706) a aceluiași Antim Ivireanul, acum mitropolit al Țării Romînești.

Se deosebește totuși de această primă ediție prin faptul că elimină din aceasta patru piese⁵⁷ și introduce alte cinci piese.⁵⁸ Ca număr de piese are cu una mai mult.

6. Molitvenic, București, 1729⁵⁹

Tipărit pe vremea lui Ioan Nicolae Alexandru Voevod, de Chir Daniil, mitropolitul Țării Romînești. Această ediție este o

⁵⁴ Vezi mai sus Molitvenic, Bălgărad. 1689, unde am expus piesele de origine slavă.

⁵⁵ Vezi ediția de Buzău (1701).

⁵⁶ Vezi Hodoș-Bianu, B.R.V., I, p. 555.

⁵⁷ Rugăciunea la blagoslovenia cărnurilor (44); Rugăciunea la blagoslovenia brînzei și a ouălor în luminata zi a Paștilor (45); Rugăciunea la blagoslovenia sălcilor în Duminica Floriilor (49); și Rugăciunea la gustarea struțului (50).

⁵⁸ Altă rugăciune la deschiderea bisericii (35); Rugăciune pentru casa ce se spurcă de Duhuri rele (45); Rînduiala cu rugăciune pentru cei ce se turbură de duhuri rele (46); Rugăciune la împăcarea celor învrăjbiți (58); și Rînduială la facerea de frați duhovnicești (59).

⁵⁹ Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, p. 36.

reeditare a ediției de Tîrgoviște (1713), cu care coincide în mare parte atît ca mod de aranjare pe pagină, cît și ca ordine a pieselor. Tipicul e identic. Are însă un cuprins mai bogat. Pînă la piesa 50-a cele două ediții sînt la fel. Ediția de București, după această piesă (Rugăciune la rana de moarte) mai adaugă un număr de 12 piese.⁶⁰ Parte din aceste piese noi se găsesc în ediția slavo-romînă de Buzău (1699), fapt ce ne face să credem că editorul a utilizat pe lîngă ediția anterioară, după rînduiala greacă și ediții după rînduiala slavă. Motiv al îmbogățirii cuprinsului edițiilor romînești după rînduiala greacă cu piese împrumutate din edițiile după rînduiala slavă putem socoti atît influența pietății slave asupra romînilor cît și nevoile practice legate de viața religios-morală a credincioșilor. Ediția aceasta este deci o ediție revizuită.⁶¹

7. Molitvenic, Rîmnic, 1730⁶²

Tipărit cu cheltuiala lui Chir Inochentie, de Ieremia Atanasievici. Pe verso foi de titlu se află o gravură, reprezentînd pe Sf. Nicolae. Pe foaia următoare se găsesc stihuri închinare acestui sfînt. Pe foaia a 3-a sînt stihurile închinare mitropolitului Belgradului și episcopului Rîmnicului. La sfîrșit reproduce înștiințarea după ediția de București (1729), la care mai adaugă următoarele: „și încă am mai adaosu de am pusu și alțe molitve trebuincioase care n-au fost într-acelu Molitvenic, precum la scară le vei afla”.

Explicația înlocuirii stemei țării cu icoana Sf. Nicolae, ca și existența stihurilor adresate mitropolitului Belgradului, ne-o dă împrejurările politice în care se afla atunci episcopia Rîmnicului. Oltenia trecînd, în urma tratatului de la Pasarovici, sub stăpînirea austriacă, episcopia de Rîmnic trece sub jurisdicția

60 Rînduiala ce se face cînd se va întîmpla foarte de grabă a da pricestanția celui bolnav (52); Pogrebania din sfînta și luminata zi a Paștelui și toată săptămîna pînă la Duminica Tomii (53); Molitva ce o citește arhiereul sau duhovnicul la toate păcatele (55); Rugăciunea la blagoslovirea colivei întru pomenirea tuturor sfinților; Rugăciunea la blagoslovirea sâlcii în Duminica Floriilor; Rugăciune la blagoslovirea cărnurilor în sfînta și marea zi a Paștelor; Rugăciunea la gustarea strugurilor; Rugăciunea celor ce va să se călătorească: Inceputul sinaxarului, adică a celor 12 luni; Molitva la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, la fiii cei duhovnicești; Molitva ce se citește în fieștecare post; și Molitva în luminata zi a învierii lui Hr., fiilor celor duhovnicești.

61 Nu am cercetat ediția de București (1722), lipsind din Biblioteca Academiei R.P.R. Nu excludem posibilitatea ca această ediție (1722) și nu cea cercetată de noi (1729) să fi fost revizuită.

62 Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, p. 36—41.

mitropolitului de Belgrad. E aici un tact politic al episcopului Inochentie.⁶³

Față de ediția de București (1729), pe care o urmează în cea mai mare măsură, diferă în ceea ce privește ordinea pieselor, deoarece introduce unele piese noi, luate probabil din ediția de Bălgrad (1689)⁶⁴ sau din alte ediții,⁶⁵ și elimină altele.⁶⁶ Urmare a acestui fapt această ediție cuprinde numai 69 piese față de cea de București, care are un număr de 72 piese.

8. Molitvenic, București, 1741

Tipărit după rînduiala grecească în zilele lui Mihai Racoviță Voevod și a mitropolitului Neofit, cu cheltuiala lui Kesarie al Palestinei Chir Anania, de popa Stoica Iacovici.

Această ediție e o retipărire a ediției de București (1729), din care elimină o singură piesă.⁶⁷

9. Molitvenic, Rîmnic, 1747⁶⁸

Tipărit sub domnia lui Constantin Nicolae Voevod și a mitropolitului Neofit, cu cheltuiala lui Kliment, episcopul Rîmnicului, de popa Mihai Ioanichievici.

Izvorul folosit ni-l indică nota de la sfîrșit prin cuvintele: „pentru prostimea preoților și mai lesnele lor, am urmat ustavul cel moschicesc, iar în tălmăcirea cuvintelor și așezarea vorbei românești am urmat tălmăcirea părintelui Damaschin, episcop și dascăl”.

De ediția anterioară (1630) se deosebește prin faptul că are stema Țării Românești și stihurile politice. Faptul se explică datorită noii situații politice. La 1738 turcii învingînd pe nemți readuc Oltenia în cadrul Țării Românești.⁶⁹

Ultima redactare e făcută de același Lavrentie, ieromonahul de la mănăstirea Horezu, bun cunoscător al limbii grecești.⁷⁰

63 Vezi și P. Dragomirescu, *Incerări literare*, p. 114—117.

64 Rugăciunea sfîntului botez pe scurt cum trebuie a boteza preotul pruncul pentru frica morții.

65 Rugăciunea la blagoslovirea brînzei și a ouălor în luminata zi a Paștilor.

66 Pogrebania din sfînta și luminata zi a Paștilor și ultimele piese de sub nr. 69—72.

67 Rînduiala ce se va întîmpla foarte de grabă a da pricestanie la cel bolnav. Vezi și descrierea ediției la Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1741, p. 55—56.

68 Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1747, p. 101.

69 Lesvioudax, *Istoria Bisericii*, p. 433; cf. P. Dragomirescu, *Incerări literare*, p. 11, nota 1.

70 Pentru Lavrentie Dimitrievici Ieromonah, vezi: I. Ionescu, *Contribuții la istoricul mănăstirii Hurez, Craiova, 1935*, p. 18, nota 92; și P. Dragomirescu, *Incer-*

Comparată, această ediție, cu edițiile anterioare se pot preciza următoarele: la început urmează ediția de București (1741), iar la sfârșit ediția de Râmnic (1730). Față de aceste ediții are însă un număr în plus de 3 piese.⁷¹ Din ediția anterioară de Râmnic (1730) ia piesa 63.⁷² Se elimină o singură piesă,⁷³ față de edițiile anterioare.

10. Molitvenic, Buzău, 1747⁷⁴

Tipărit sub domnia lui Nicolae Voevod și a mitropolitului Neofit, cu cheltuiala episcopului Buzăului Chir Metode, de tipograful Sandul Irimia. Urmează întocmai ediția de București (1741), din care elimină o piesă⁷⁵ și introduce una nouă,⁷⁶ rămânând cu același număr de 71 piese.

11. Molitvenic, Iași, 1749⁷⁷

Tipărit pe vremea domnitorului Grigorie Ghica Voevod și a mitropolitului Nechifor Peloponezianul de la Nafpai, de Ieremia Marco, tipograful.

Ca format, ca ordine a pieselor și cuprins urmează întocmai ediția de București (1741). La sfârșit găsim numele lui Sandu Zătaru și o „învățătură pentru ispovedanie”.

12. Molitvenic, Râmnic, 1758⁷⁸

Tipărit pe vremea domnitorului Constantin Nicolae Voevod și a lui Chir Grigorie, episcopul Râmnicului, de popa Constantin Atanasievici, tipograful Râmnicului.

Predoslovie nu are. În notița finală se spune: „Tipăritu-s-au acestu Molitvenic prin diorthosirea și prelucrarea și tălmăcirea lui Lavrentie Ieromonahul Dimitrie-vici”.

cări literare, p. 118. Influența lui se resimte prin păstrarea virgulei punctate în loc de semnul întrebării și al spiritului aspru sau dulce la vocalele începătoare.

71 Rugăcune la deslegarea de tot păcatul; ...toarei de Dumnezeu ce se citește la toată neputința (62); și Rînduiala de rugăciune care se face cînd se vor bolnăvi ori ce fel de dobitoc (69).

72 Rînduiala care se va face cînd se va întîmpla foarte de grabă a da preceștanie celui bolnav (63).

73 Rînduiala la facerea de frați duhovnicești.

74 Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1747, p. 100.

75 Rînduiala la frați duhovnicești.

76 Rugăciune la semănături.

77 Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1749, p. 109.

78 Idem, p. 142; și P. Dragomirescu, o. c., p. 118.

În virtutea unei tradiții urmează în tipărire ediția anterioară de Rîmnic (1747) cu unele modificări. Elimină 4 piese⁷⁹ și introduce alte 4, ce puteau fi luate din ediția anterioară de Buzău (1747)⁸⁰ sau de Iași (1749).⁸¹ Mai întâlnim în această ediție și 3 piese noi ce nu le-am întâlnit în nici una din edițiile anterioare, consultate de noi.⁸² Ca număr total conține 72 piese.

13. Molitvenic, București, 1764⁸³

Tipărit din porunca mitropolitului Grigorie luîndu-se ca bază Molitvenicul de Buzău (1701) și edițiile anterioare după rînduiala grecească a lui Glykes. În special urmează ediția de București (1741), din care elimină 2 piese⁸⁴ și adaugă alte două piese, una luată cu siguranță din ediția de Buzău (1747), singurul loc unde se găsește această piesă, și alta o introduce din nou. Are un număr total de 72 piese.

14. Molitvenic, Iași, 1764⁸⁵

Tipărit pe vremea lui Grigorie Alexandru Ghica Voevod și a mitropolitului Gavriil, de Grigorie Staicovici tipograful. Pe ultima pagină scrie: „și s-au diortosit de Evloghie Monahu. Iară așezătoriu slovelor, Damaschin Diacon, Tudurache”.

Față de edițiile anterioare această ediție e mult mai bogată ca cuprins. Ajunge pînă la numărul de 83 piese.

După piesele ce le conține deducem că editorii au ținut seama de edițiile reprezentative anterioare, ca cea de Rîmnic (1758), de Iași (1749), pe care o urmează întocmai ca ordine a pieselor. Probabil și pe cea de Iași (1754), necercetată de noi, și pe cea

79 Rînduiala la facerea rasoforului; Rugăciune pentru sufletul cel osîndit; Rugăciune la desfacerea de tot păcatul și ...toarei de Dumnezeu ce se citește la toată neputința.

80 Molitva moașei care apucă pruncul (2); Piesa e luată din ediția de Alba Iulia (1689), care e după rînduiala slavonă. Rînduiala la facerea de frați duhovnicești. (61). Piesa o găsim în ediția de Rîmnic (1747) și de Buzău (1747); Molitva la Nașterea lui Iisus Hristos, la fiii cei de ispovedanie (68); și Molitva la luminata zi a învierii lui Hr., fiilor celor de duhovnicie (69). Piesa o găsim în ediția de Iași (1749) și de Buzău (1747).

81 Vezi nota 80.

82 Învățătură pentru papistași și calvini (7); Învățătură pentru oscianie cum se face după Paști (17); și Rînduiala de rugăciune ce se cîntă la vreme de ploaie multă (50).

83 Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, p. 162; IV, 1764, p. 250.

84 Învățătura cum trebuie a cînta pogrebania în săptămîna cea luminată a Paștilor și Rînduiala Paraclisului.

Mai adaugă față de cea anterioară: Rugăciunea la semănături, pe care o ia din ediția de Buzău (1747), singura ediție în care se află, și introduce pentru prima dată: Rînduiala Parastasului (49).

85 Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1764, p. 162.

de București (1764). Față de ediția anterioară de Iași (1749) elimină 3 piese⁸⁶ și introduce un număr de 5 piese luate din edițiile anterioare de Rîmnic (1758)⁸⁷ sau de București (1764)⁸⁸ și un număr de 11 piese nou introduse.⁸⁹

Această ediție mult îndreptată și îmbogățită va constitui un nou punct de plecare pentru edițiile ulterioare.

15. Molitvenic, Rîmnic, 1768⁹⁰

Tipărit pe vremea lui Alexandru Scarlat Ghica Vodă, cu cheltuiala episcopului Partenie al Rîmnicului, de popa Gheorghe Atanasievici, tipograful Rîmnicului, și popa Constandin Mihailovici, tipograful Rîmnicului. La sfîrșit se arată că „s-au tipărit prin osteneala diortosirii celui mult păcătosu Ioannu Monahu de la Sf. Episcopie a Rîmnicului. Tipărirea a durat 4 luni (5 ianuarie la 10 mai).

Sub raportul cuprinsului se apropie de ediția de Iași (1764) și de cea anterioară de Rîmnic (1758). Are un număr total de 82 piese.

Această editie înglobează în întregime ediția anterioară de Rîmnic (1758),⁹¹ pe care o îmbogățește mult cu piese luate din ediția de Iași (1764),⁹² piese noi sau din alte ediții anterioare.⁹³

86 Invătătura cum trebuie a cînta pogrebania în săptămîna cea luminată a Paștilor; Rînduiala la facerea de frați duhovnicești; și Rînduiala Parastasului.

87 Rînduiala ce se va face cînd se va întîmpla foarte de grabă a da preces-tanie celui bolnav (53); Piesa se află în ediția de București (1764), și în ediția de Rîmnic (1758); Rugăciune la blagoslovirea brînzei și a ouălor în luminata zi a Paștilor (72); Molitva moașei care apucă pruncul (2); Piesa se află în ediția de București (1764) și de Rîmnic (1758); Rînduiala de rugăciune care se face cînd se vor bolnăvi ori ce fel de dobitoc (79). Piesa o găsim în ediția de Rîmnic (1758); Rînduiala Parastasului (51). Piesa o găsim numai în ediția de București (1764), lucru ce ne îndreptățește să credem că de aci a luat-o.

88 Vezi nota 87.

89 Rugăciune la toată spurcăciunea (37); Cuvînt de învățătură pentru preotul ce va să fie duhovnic (65); Invătătură pentru cei ce se ispovedesc (66); Invătătură pentru canoane (67); Rînduiala la sfințirea vaselor bisericești (76); Rînduiala la sfințirea icoanelor (77); Rînduiala la blagoslovenia vaselor nouă ale sfintei biserici (79); Rînduiala cum vom primi pe jidovii care se vor boteza (80); Inștiințare cum vom primi pe eretici (81); Rînduiala cum vom unge pe eretici (82); Rînduiala cum vom primi pe schismatici (83).

90 Vezi și Hodoș-Bîanu, B.R.V., II, 1768, p. 182.

91 Pînă la piesa 55: Rînduiala la preotul ce se ispitește în vis, respectă fidel cuprinsul și ordinea pieselor din ediția de Rîmnic (1758). Piesele 56 și 57 își schimbă locul între ele. În locul 58 introduce o piesă nouă: „Rugăciunea ce o citește arhierul sau duhovnicul de iertare la toate păcatele“. Piesa o găsim în ediția de Iași (1764). După această piesă reia ordinea din ediția anterioară de Rîmnic (1758) pînă la sfîrșitul acesteia, cu cîteva inversiuni de locuri între piese.

92 Molitva ce o citește arhierul sau duhovnicul la toate păcatele (58); Molitva ce se citește în fieșce post (71); Rînduiala la sfințirea vaselor bisericești (75); Rînduiala la sfințirea icoanelor (78); Rînduiala la blagoslovirea caselor nouă ale sfintei biserici (79); Rînduiala cum vom primi pe jidovii care vor să se boteze (80).

93 Piese noi: Rugăciune la blagoslovirea sfintelor procovețe (21); Rînduială

16. Molitvenic, Rîmnic, 1782⁹⁴

Tipărit sub Nicolae Constantin Caragea Voevod, cu blagoslovenia episcopului Rîmnicului Filaret, de Climent ieromonahul tipograf și popa Constantin tipograful Rîmnicului.

Ediția aceasta e o retipărire a ediției anterioare din care, probabil din motive tactice elimină ultima piesă.⁹⁵ Conține un număr total de 81 piese:

17. Molitvenic, Blaj, 1784⁹⁶

Titlul: „Evhologion adică Molitvenic, care cuprinde în sine rînduiala Bisericii răsăritului, ce se cuvine preoților a sluji în toată treaba norodului subț prea fericita împărăție a prea înălțatului Împărat al Romanilor, Marele princip, Ardealului, și cell: Iosif al II-lea, cu voia celor mai mari. Tipărit acum a doua oară într-acest chip în Blaj la anu de la Hristos 1784”. Cu tiparul Seminarului. Titlul e încadrat într-o gravură de lemn reprezentînd o cunună pe care se pot citi cuvintele: „myrul, Botezu, Răsărit (?), Bisericii, Tainele, Cumin., Pocăiah. (sic), Maslu, Hiroton., Cununia”. Pe fața opusă titlului se află o gravură reprezentînd pe Iisus Hristos. Pe verso foi de titlu se află stema Austriei și stihurile politice la stema împărătească.

Motivul celei de a doua ediții, care cuprinde „Tainele și rînduielele pravoslavniciei Bisericii noastre a Răsăritului” (p. 4) este lipsa acestei cărți, mult utilizate.

De remarcat este ideea conștiinței unității de credință la poporul român, și dorința de a reface aceasta. Autorul predosloviei recunoaște că vremurile în care trăiește sînt „vremi de împerechere și de învăluială la care păcatele noastre au dus pre neamul nostru”, și cere ajutorul lui Dumnezeu ca să dea „înțelepciune și cunoștință, ca precum unu Dumnezeu și-o limbă avem, așa un cugetu și o înțelegere întru frica lui Dumnezeu să avem”. Dorința de a reveni în sînul Bisericii mame a celor de la Blaj s-a împlinit abia în zilele noastre.

la blagoslovirea și sfințirea veșmintelor preotești (77); Invățătură cum se cade a primi pe eretici adică pe luterani și calvini (81); Invățătură cum va primi pe papistași (82).

94 Vezi și Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1782, p. 274; IV, p. 263.

95 Rînduiala cum să primim pe papistași.

96 Vezi Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1784, p. 290—2; IV, p. 264; Amănunte referitoare la limbă și cuprins vezi la: Stănescu E. Timpul și împrejurările în care s-au introdus în cultul fostei biserici greco-catolice anumite inovații, Sibiu, 1951 (mss); și la: Cîndea Sp., Limba... în rev. „Studii Teologice”, 1952.

Ediția de Blaj e curat ortodoxă. Expresiile inovatoare „Doamne îndură-te spre noi” și „Spiritul Sfânt” nu le întâlnim. Peste tot sînt folosite expresiile: „Doamne miluiește-ne” și „Duhul Sfânt”. Cultul e cel ortodox. Nu se observă nici o inovație. Cei de la Blaj n-au uitat încă condițiile de la 1701: „ca toată legea să rămîie pe loc”.⁹⁷

De remarcat e tendința de a înlocui cuvintele de origine slavă cu cuvinte de origine latină, sub influența școlii ardelene.⁹⁸

Ediția e deci curat ortodoxă, lipsită de ori ce fel de influență catolicizantă. Are un număr total de 78 piese.

Privită din punct de vedere al conținutului această ediție diferă de edițiile anterioare din țările românești. Piese, afară de 9 care sînt nou introduse, le găsim însă în aceste ediții. Acest fapt se datorește evoluției deosebite pe care au urmat-o edițiile transilvănene la baza cărora stau edițiile de Alba Iulia (1689) și cele slavo-romîne de Buzău (1699 și 1701). Nu e străin editorul nici de edițiile de Rîmnic (1782) și de București (1764).

Cu aceste ultime ediții are comun o serie de piese⁹⁹ iar cu alte ediții alte piese.¹⁰⁰ Are și un număr de 6 piese nemaîntîlnite la alte ediții anterioare, cerute probabil de tradiții locale.¹⁰¹

18. Molitvenic, Iași, 1785¹⁰²

Tipărit cu blagoslovenia mitropolitului Gavriil, sub domnia lui Alexandru Ioan Vodă, de popa Strilbițchi, eaxrh al mitropoliei Iași.

97 A se vedea: Stănescu E., o. c. și Cîndea Sp., o. c., care determină perioada și inovațiile introduse de greco-catolici.

98 Cuvintele: „molitvă” e înlocuit cu „rugăciune”; „blagoslovenie” cu „binecuvîntare”; „Ioan Zlataost” cu „Ioan Gură de Aur”, etc.

99 Rugăciunea sfintului botez pe scurt cum trebuie a boteza pruncul pentru treaba morții (9); Piesa o găsim în ediția de Bălgărad (1689) și de Rîmnic (1730). Aci urmează ediția de Bălgrad, lucru arătat din coincidența lipsei unor piese; Molitva pe scurt a sfintei ape (2); luată din ediția de Bălgrad; Molitva moașei care apucă pruncul (4); luată din ediția de Buzău (1699). Altă rugăciune pentru celelalte muieri ce stau într-ajutor (5); și Rînduiala chipului celui mare (33). Aceste piese se găsesc numai în această ediție și în ediția de Buzău (1699).

100 Piese aflate și în alte ediții anterioare sînt: „Rugăciunea la semănături (56); Această piesă o găsim numai în ediția de București (1764) și de Buzău (1747); Rînduiala de rugăciune care se face cînd se vor bolnăvi ori ce fel de dobitoc (75); Piesa se găsește și în ediția de Rîmnic (1768) și (1782), de Iași (1764); Rînduiala Parastasului (32). Piesa se găsește în ediția de Iași (1764) și de București (1764).

101 Tot în ziua întii mergînd preotul la casa unde a născut pruncul (3); Rînduiala cea mică la sfîntirea apei (18); Rînduiala pentru sfîntirea apei după Paști în săptămîna luminată (19); Rînduiala mare la Botezul Domnului Is. Hr. (20); Rugăciunea pentru cea ce pătîmește îndelung să moară (26); Rînduiala la ploaie multă (36); și Rugăciunea la primejdie de trăsnete și fulgere (37).

102 Vezi: Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1785, p. 307.

Din punct de vedere al cuprinsului această ediție urmează ediția anterioară de Iași (1764), cu unele modificări, în sensul că elimină 5 piese¹⁰³ fără să mai adauge altele. Are un număr total de 74 piese.

19. Molitvenic, Rîmnic, 1793

Tipărit pe vremea domnitorului Alexandru Constantin Voevod și a episcopului Nectarie al Rîmnicului, de Dimitrie Sin popa Mihai, tipograful Rîmnicului și de Gheorghe Sin popa Constan-din tipograful. La sfîrșitul arătării cuprinsului citim: „purtătorii de grije și cheltuitori la prefaceré typografiei și la typărirea acestii cărți fiind sfinția sa Chir Grigorie Ierodiaconu, Iconomul Sfintei Episcopii”.

Din punct de vedere al cuprinsului, atît ca ordine, cît și ca număr de piese urmează tradiția creată de edițiile anterioare de Rîmnic (1782 și 1768), care sînt identice. Are un număr total de 81 piese.

20. Molitvenic, București, 1794¹⁰⁴

Tipărit pe vremea lui Alexandru Constantin Muruz Voevod, cu binecuvîntarea mitropolitului Dositeiu, de Dimitrie Petrovici, tipograful Bucureștilor.

Din punct de vedere al cuprinsului această ediție e o reeditare a ediției anterioare de Rîmnic (1793).

Cu această ediție se încheie șirul edițiilor din veacul al XVIII-lea, și constituie ultima ediție cercetată.

C o n c l u z i i

În urma cercetărilor făcute putem trage următoarele concluzii:

1. — În veacul XVI în Biserica Ortodoxă Romînească se folosea Molitfelnicul în limba slavă, limba oficială în biserică și cancelarii. Întîlnim acum și primul molitfelnic romînesc, operă a îndrăznețului diacon Coresi, la Brașov (1564). De remarcat e faptul că diaconul Coresi nu traduce, ci tipărește un manuscris

¹⁰³ Rugăciunea la deslegarea de blestem; Molitva moașei care apucă pruncul; Cuvîntul de învățătură pentru preotul ce va să fie duhovnic; Această piesă se găsește numai în ediția de Iași (1749); Învățătură pentru canoane; Rînduiala cum vom primi pe iidovii care vor să se boteze.

¹⁰⁴ Vezi: Hodoș-Bianu, B.R.V., II, 1794, p. 366.

existent, fie tradus în Maramureș, fie în Brașov, în cadrul școlii din Schei.¹⁰⁵

2. — Veacul XVII este epoca de luptă pentru introducerea limbii poporului în biserică și cancelariile domnești. Apar acum două ediții românești reprezentative ale Molitfelnicului, una la Iași (1681) și alta la Bălgărad (1689), operă a ierarhilor Dosoftei și Varlaam. În Țara Românească apar edițiile de compromis, slavo-române de Buzău (1699 și 1701). Dosoftei traduce Molitfelnicul din grecește, iar celelalte ediții urmează rînduiala slavă.

3. — Veacul XVIII este epoca în care cartea românească se impune și devine o necesitate pentru dezvoltarea vieții culturale în general și a dezvoltării vieții bisericești în special. Numărul edițiilor românești de Molitfelnic crește considerabil, ajungînd la numărul de 24. Edițiile în limba slavă se păstrează însă în uzul bisericii, constituind de cele mai multe ori un îndreptar.

De remarcat, că edițiile românești ale Molitfelnicului în acest veac nu mai urmează rînduiala slavă, ci exclusiv pe cea a edițiilor grecești. Prototipul acestora e ediția lui Nicolae Glichis, din Venetia (1691), pe care o traduce Antim Ivireanu, și o tipărește la Rîmnice (1706).

Unele ediții, ca cele de Blaj, respectă rînduiala slavă.

În general se resimte o tendință de a îmbogăți cuprinsul Molitfelnicului cu piese luate din edițiile după rînduiala slavă, fapt ce denotă o puternică tradiție a utilizării acestor ediții. Spre sfîrșitul veacului se ajunge chiar la o formă, mai mult sau mai puțin, stabilă, în ce privește forma de redactare, și numărul de piese, ca și conținutul lor. Această formă de Molitfelnic se generalizează pe întreg teritoriul locuit de romîni și devine într-o oarecare măsură o formă semi-oficială.

4. — Izvoarele edițiilor românești sînt atît edițiile slave cît și cele grecești. Edițiile românești apar ca producții specifice, fără a rupe tradiția puternică venită pe cele două canale de influență: slavă și grecească.

5. — Molitfelnicul românesc este deci un molitfelnic ortodox, păstrat pe linia celei mai curate tradiții patristice.

6. — Traducerea Molitfelnicului, ca de altfel a tuturor cărților bisericești, în limba vorbită de poporul român, limba românească, se datorește anumitor cauze obiective, specifice stărilor social-politice și bisericești, ale feudalismului românesc. Pe primul

105 Vezi: P. P. Panaitescu, Inceputurile scrisului în limba română, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, 1960.

plan stă nevoia practică a preoților români de a înțelege ceea ce fac și cerința poporului român, în cadrul căruia și pe plan politic se afirmă o pătură românească — mica boierime —, de a avea slujbele bisericești în graiul său. Acțiunea aceasta este sprijinită și de autoritatea de stat și de cea episcopală, interesată a întări puterea centrală a statului și a Bisericii, suportul ideologic și moral al puterii politice. Se urmărea întărirea unității poporului în jurul unei puteri politice și bisericești centrale. Prin cărți românești unitare, cu circulație pe întreg teritoriul locuit de români, se ducea și o luptă de rezistență îndreptată împotriva atacurilor prozelitismului catolic și protestant, mai ales în Transilvania. Păstrarea tradiției curat ortodoxe a Molitfelnicului dovedește acest lucru.

IOAN FLOCA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

BRAȘOVUL, CEA MAI „MINUNATĂ CETATE” PENTRU ACTIVITATEA DIACONULUI CORESI

Nu știm dacă Șerban, fiul Diaconului Coresi, a fost pe deplin conștient de valoarea reală a Brașovului, când, într-un elan de sinceră și profundă admirație și cu o impresionantă inspirație, a formulat un mare adevăr, numind acest oraș, în epilogul Liturghierului slavon, tipărit în aceeași localitate la anul 1588, drept „minunata cetate a Brașovului”.

Intr-adevăr, Brașovul din acele vremuri a fost cea mai minunată cetate de pe întreg cuprinsul solului locuit de români. Condițiile care au contribuit la minunăția acestei cetăți și au făcut din Brașov un centru special, un oraș unic și cu totul deosebit pentru fecundarea culturii românești, pentru turnarea temeliei literaturii noastre culte și a limbii noastre literare, sînt multiple și variate. De aceea va trebui să arătăm, în cele ce urmează, rînd pe rînd aceste condiții, fără de care nu poate fi nici concepută și nici înțeleasă activitatea Diaconului Coresi.

1. POZIȚIA GEOGRAFICĂ A BRAȘOVULUI

Această „minunată cetate a Brașovului”, așezată în nemijlocita apropiere a punctului de întîlnire a celor trei mari provincii românești: Muntenia, Moldova și Ardealul, a devenit prin poziția sa geografică, încă din cele mai vechi timpuri, centrul cel mai important pentru schimburi de idei, schimburi de produse spirituale, schimburi de tot felul de mărfuri și încrucișare de curenți creatoare de epocă între cele trei provincii locuite de români. În același timp și prin aceeași poziție Brașovul a fost și, locul cel mai potrivit de refugiu și adăpost al domnitorilor și boierilor din Muntenia și Moldova în cele mai grele clipe din viața lor. Prin trecătorile Carpaților și datorită marelui prestigiu cultural, artistic, politic, industrial, comercial și economic al Brașovului,

circulau neconținut, trecînd dintr-o parte în cealaltă a munților oameni reprezentînd toate clasele sociale din acele vremuri, circulau toate produsele gîndirii și simțirii poporului nostru, ca și toate bunurile de consum ale epocii. Brașovul era cel mai mare centru de atracție, în care se concentrau și din care se răspîndeau apoi toate aceste bunuri spirituale și materiale.

Vechile noastre manuscrise bisericești, traduse undeva prin Maramureș sau prin nordul Ardealului, de către preoți și călugări anonimi, porneau pe căi lungi spre vestitele tîrguri ale Brașovului. Aici ajungeau în mîinile intelectualilor romîni, care le „îndreptau” neconținut din punct de vedere al limbii, le multiplicau prin copiere și le răspîndeau apoi prin Muntenia și Moldova ca pe o prețioasă hrană sufletească a neamului nostru.

Din Muntenia și Moldova veneau în Ardeal, tot prin mijlocirea Brașovului, la început manuscrise și cărți slavone și grecești, iar mai tîrziu cărți romînești, spre satisfacerea trebuințelor sufletești ale credincioșilor ortodocși din cuprinsul Ardealului.

Domnitori și boieri, în neconținută fugă din pricina urgiei turcești, se adăposteau vremelnice la Brașov, de unde păstrau legături neîntrerupte cu cei rămași, să înfrunte asprimea cutropitorilor. Prin aceste legături se făcea un neconținut schimb de idei, de planuri și aspirații între romînii de dincolo și cei de dincoace de Carpați. Domnitorii și boierii, adăpostiți vremelnice la Brașov, făceau aici cunoștințe și legau prietenii cu cei ce se frămîntau, se zbuciumau și își riscau adeseori libertatea și uneori chiar viața spre a fi într-o formă oarecare folositori și izbăvitori ai mult încercatului nostru popor. După ce zărilor se înseninau și domnitorii și boierii se întorceau la rosturile lor, ei nu uitau de cei ce le-au făcut bine, de cei ce i-au ajutat în vremuri grele și păstrau cu ei legătură vie, răsplătind uneori credincioșia cu mărinimie și binele cu bine.

Cetatea Brașovului, cu însemnătatea sa politică, cu forța sa culturală, cu faima sa de mare centru comercial, atrăgea la tîrgurile Brașovului o imensă lume de negustori din toate țările apropiate și îndepărtate. La rîndul lor negustorii romîni din Brașov străbăteau depărtările, mergînd în orient pînă la Constantinopol și în apus pînă la marile tîrguri ale orașului Lipsa.

„Cetatea Brașovului — care grație reformei și umanismului avea în a doua jumătate a sec. XVI un aspect atît de impresionant, — îi fascina și îi stimula pe isteții și ambițioșii romîni din cartierul Schei, prin viața sa palpitantă, prin puternica

sa organizație, prin bogăția sa, prin clădirile sale și prin instituțiile sale culturale”.¹ Aceeași fascinare și aceeași stimulare a exercitat Brașovul și asupra isteților, ambițioșilor și strădalnicilor români din toate provinciile locuite de români.

Brașovul, unde s-au „îndreptat” primele manuscrise românești, „Brașovul, unde s-au tipărit primele cărți românești cu concursul preoților localnici, și unde s-au făcut poate și primele traduceri românești, — a fost leagănul atîtor inițiative și opere de ordin cultural și literar. La Brașov s-a scris prima cronică românească (cronica lui popa Vasilie), s-a întocmit primul calendar românesc (prin dascălul Petru Șoanul), s-a scris prima gramatică românească (prin dascălul Dimitrie Eustatievici), s-a publicat prima revistă și primul ziar politic românesc al Ardealului și s-au înregistrat atîtea alte fapte cărturărești, care reprezintă o neîntreruptă tradiție culturală de sute de ani. Brașovul a fost pe vremuri o adevărată citadelă a Ortodoxiei românești în fața încercărilor de atragere ale catolicismului sau ale protestantismului. Brașovul a fost punctul de contact unde s-au întîlnit în toate vremurile aspirațiile țărilor române cu ale Ardealului. În Brașovul, care a văzut oștirile biruitoare ale lui Petru Rareș, Mihai Viteazul și Radu Șerban, și care cunoscuse binefacerile ocrotitoare ale lui Neagoe Basarab, ale lui Aron Vodă și ale altor voievozi, s-a plămădit în taina tăcută a inimilor, timp de sute de ani, idealul acelei unități naționale, care trebuia să vină odată”.²

„Brașovul își păstrează rolul de centru comercial al celor trei țări; unde se întîlneau negustorii și-și vindeau produsele. De aceea, geograful și diplomatul transilvan Gheorghe Reichersdorffer putea scrie, pe la 1550, în lucrarea sa „Chorographia Transsylvaniae” că tîrgul de la Brașov spre care se îndeaptă țăranii de pe ogoare în fiecare săptămînă, este atît de vestit, încît îl poți socoti un adevărat iarmaroc, din pricina lucrurilor și mărfurilor multe, expuse spre vînzare. Pe drept cuvînt, este emporiul (emporium) părților învecinate și de asemenea un loc de refacere comun al tuturor bunurilor; se adună aici români, secui, armeni, greci... Spre Brașov se îndreaptă toate popoarele vecine ca la un magazin comun de mărfuri. Aici se află totdeauna turci, greci, moldoveni, munteni, secui și alte neamuri”.³

¹ Nicolae Sulică, Cea mai veche școală românească din cuprinsul Romîniei. București, p. 30.

² Idem, p. 31—32.

³ Din istoria Transilvaniei. Editura Academiei Republicii Populare Romîne. Vol. I, ed. II, p. 189.

2. ROLUL BISERICII SF. NICOLAE DIN SCHEII BRAȘOVULUI

Un important focar de închegare sufletească a tuturor românilor și o mare vatră de lumină ortodoxă a fost și biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. Pe de o parte această biserică a reușit să solidarizeze în jurul ei întreagă suflarea românească din acele vremuri, iar pe de altă parte preoții ei cărturari au adus o contribuție însemnată la patrimoniul culturii și al limbii noastre literare.

a) Zidirea și continua înfrumusețare a acestei biserici s-a făcut din mărinimia, din contribuția și jertfele ortodocșilor români. Faptul acesta a făcut din biserica Sf. Nicolae un simbol al unității tuturor românilor, un punct de mare atracție sufletească și o expresie a celor mai sfinte și mai nobile năzuințe ale drept-credincioșilor creștini din Ardeal, Muntenia și Moldova.

Inceputul acestei biserici a fost modest, a fost în forma umilă a unei bisericuțe de lemn, deci întru toate asemenea oricărei alte bisericuțe ortodoxe române din acele vremuri din Ardeal. Chiar și această bisericuță de lemn, a avut drept ctitor, alături de bunii credincioși din Brașov și pe milostivul voievod al Țării Românești, Vlad Călugărul.⁴ Bisericuța aceasta a dăinuit cam o sută de ani.

Popa Petru cel Bătrîn a inițiat la anul 1495 clădirea unei biserici de piatră. La această inițiativă s-au alăturat cu contribuția lor credincioșii din Brașov „bătrâni și tineri, bogați și săraci, mici și mari, și au isprăvit sfântul oltar și hramul și clopotnița cea veche”.⁵ Tot la stăruințele acestui preot a ajutat zidirea acestei biserici voievodul Vlad Călugărul, care domnea în Țara Românească la această dată. Se știe că acest voievod „fusesse pribeag odinioară în Brașov. Dumnezeu îi scăpase viața din mîna ucigașilor, și el, evlaviosul călugăr sau popă românesc, cum îi zicea odată un dușman, va fi mulțumit astfel...”⁶ ajutînd nu numai la întreținerea vechei bisericuțe de lemn, dar și la zidirea bisericii de piatră din Brașov.⁷

4 Candid C. Muslea, *Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului*. Brașov, p. 58.

5 Candid C. Muslea, *op. cit.*, p. 53—54.

6 Nicolae Iorga, *Brașovul și românii*. București 1905, p. 313. Uimitor și neexplicabil este însă faptul că nici o urmă n-a rămas despre ajutorul dat bisericii de acest Domn (1482—1496). În monografia istorică a lui Alexandru Lapedatu (*Convorbiri Literare*, 1937, p. 68) nu se spune decît că „...a înzestrat o sumă de mănăstiri și biserici din țară și de la Sfîntul Munte cu proprietăți și venituri în bani...” și că „a zidit Glavaciocul și schitul Babile...”.

7 Candid C. Muslea, *op. cit.*, p. 58.

Ceva mai târziu popa Petru cel Bătrîn „s-a dus, însoțit de mai mulți parohieni, la Neagoe Voievod, rugându-l să le stea în ajutor întru împlinirea dorinței lor. Cucernicul voievod le-a și ascultat rugămintea, a intervenit în acest scop, în scris, la Magistratul brașovean și a trimis daruri bogate și mulți meșteri și lucrători și s-au apucat foarte de grabă la zidirea după izvodul ce au trimis Măria Sa, însă nu au putut săvârși, căci cu grabă la 1521 au murit acest milostiv Domn, și au rămas oltarul, tinda și clopotnița neisprăvite...”, cum spune cronica, care pare cea mai demnă de crezare”.⁸

Datorită acestor realități și a celor ce au mai urmat, marele mitropolit Nicolae Bălan a putut spune cu adevărat: „La clădirea bisericii de piatră din Brașov întâlnim „dania marelui **Voievod Neagoe Basarab**, ctitorul de la Curtea de Argeș, făcînd din această biserică un punct de întâlnire și un centru de solidarizare al romînilor. Dar ea n-a putut fi terminată atunci. La îndemnul preoților Ene și Mihai, **Voievodul Petru Cercel** continuă lucrarea, zidește un nou altar, horele și tinda pentru femei. Se adaugă ca ajutor ce desăvârșea concentrarea frățească a tuturor romînilor în jurul acestei biserici, daniile **Voievodului Aron Vodă al Moldovei**, care termină opera, înzestrînd biserica cu odoare și cu pictură. Alte daruri i-au venit apoi de la **Mihai Viteazul**, de la fiul său **Petrașcu** și de la alți voievozi.

Dar era voia lui Dumnezeu ca semnificația acestei biserici să se lărgască și din simbol al frăției romînești să devină un simbol al solidarității ecumenice ortodoxe. Intr-adevăr, protopopul Eustatie Grid călătorind între anii 1743—1744 la Moscova, pentru a cere scut de la împărăteasa **Elisabeta Petrovna** pe seama romînilor ortodocși din Ardeal, persecutați de împărăția austriacă pentru credința lor, aduce de la Augusta fiică a lui Petru cel Mare pe lîngă cele trei rînduri de odăjdii — numite pînă azi împărătești — și pe lîngă alte daruri și suma de 13.000 florini, cu care biserica ce se învechise a fost reparată la 1751, adăugîndu-i-se turnul din față cu orologiul. Protopopul Eustatie Grid ducîndu-se la Moscova continua o tradiție ilustrată de marele mitropolit ortodox al Ardealului, **Sava Brancovici-Brîncoveanu** și de mai mulți brașoveni înaintași, care își dădeau seama că ortodoxia ardeleană, în mediul de calvini și de catolici, avea nevoie pentru a se menține de sprijinul puternicei împărății de la răsărit. Și de fapt ajutorul ce l-a dat atunci Rusia a folosit într-o măsură însemnată ortodoxiei romînești în Ardeal”.

⁸ Candid C. Mușlea, op. cit., p. 59.

b) Biserica Sf. Nicolae din Braşov este renumită în al doilea rând prin preoţii ei cărturari, care apar în documente „nimbaţi de un înalt prestigiu” încă din secolul XV. Aşa este b. o. cazul preotului **Costea**, mort la 2 octombrie 1477, al cărui mormânt a fost descoperit în biserica Sf. Nicolae din Braşov, cu prilejul marilor reparaţii din anii trecuţi. Este de-a dreptul impresionantă preţuirea şi căldura care se degajează din cuvintele Voievodului Laiotă Basarab, adresate saşilor din Braşov, despre acest preot. Valoarea, autoritatea şi prestigiul acestui preot se desprind lămurit din aceste cuvinte ale Voievodului şi anume: „Vă dau de ştire despre popa Costea că e omul nostru şi mi-a slujit domniei mele; astfel doresc să-l pui la biserică lângă domnia mea ca să-l miluesc, fiindcă este omul nostru şi mi-a slujit domniei mele de multă vreme. Deci vă rog ca pe nişte buni prieteni ai mei să-l petreceţi frumos şi cu cinste, ca pe un om bun după voia noastră”⁹ Increderea şi autoritatea de care se bucura preotul Costea nu numai în faţa voievodului dar şi în faţa turcilor, reiese şi mai clar din cuvintele vornicului Dragomir al lui Manea, care în scrisoarea sa adresată în 1474 marelui judeţ şi celor 12 pîrgari ai cetăţii Braşovului, le recomandă ca în toate chestiunile, care îi privesc, — problema principală fiind, să fie impresionaţi şi turcii — să apeleze în prima linie la concursul preotului din Schei, care era Costea, pentru că nimeni dintre saşi nu e în stare să le reprezinte interesele cu atîta demnitate şi efect.¹⁰

Al doilea preot din Braşov, renumit prin vrednicia lui, este popa **Coman**, pe care Vlad Vodă Călugărul îl chema peste munţi ca şi pe un oarecare Radu din Schei, scriind între anii 1482 şi 1496 judeţului şi celor 12 pîrgari din Braşov următoarele: „...Şi mă rog şi cer de la domnia voastră, ca de la nişte prieteni ai mei, pentru popa Coman şi pentru Radul, care voiesc să vie în ţara domniei mele, să nu le faceţi greutăţi, ci să-i lăsaţi în pace, pentru voia mea ... căci cînd eram în nevoie, mult bine am văzut de la ei, de aceea vreau să le fac şi eu bine. Vă rog şi vă cer: lăsaţi-i să vie în pace”.¹¹ Cei doi domnitori au cerut saşilor din Braşov să lase pe aceşti preoţi să meargă şi să se stabilească la Tîrgo-

⁹ I. Bogdan, Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în sec. XV şi XVI. Bucureşti 1902, nr. 97, p. 123.

¹⁰ Nicolae Sulică, „Minunata cetate a Braşovului”. Braşov 1943, p. 5.

¹¹ I. Bogdan, op. cit., nr. 173, p. 207—208. G. Tocilescu, In 534 documente slavo-romîne, nr. 179, p. 171—172, spune: „...Astfel să nu-i străgăniţi, ci să-i lăsaţi în pace pentru voia mea ... căci cînd am fost în nevoia mea, mult bine am văzut de la ei”.

viște, pe deoparte ca să le răsplătească vrednicia, devotamentul și priceperea lor, iar pe de altă parte ca să-i utilizeze cu rezultate și mai bune, pentru nevoile lor diplomatice, fie ca pisari, fie ca agenți diplomatici în relațiile lor cu străinătatea. E ușor de înțeles, că pentru astfel de misiuni nu puteau să fie întrebuințați decît oameni culți, oameni stilați, oameni cunoscători ai unor limbi străine. Destoinicia celor doi preoți, atît de elogiați, „era de ordin practic, dar și cărturăresc și se datora în prima linie culturai lor alese și iscusinței lor de meșteri învățați ai limbii slavone și romîne”.¹²

Al treilea preot renumit al Brașovului a fost popa **Petru cel Bătrîn**. Știm despre el că a făcut primii pași pentru zidirea bisericii de piatră, că a fost în fruntea mai multor delegații la domnitorii din Țara Romînească, spre a cere ajutor pentru înălțarea acestei biserici. Cronicarii spun despre el că a fost **un om vestit și îndrăzneț...**, **un preot foarte vrednic și plin de îndrăzneală**,¹³ că a păstorit pînă la moarte, fiind îngropat în biserică. El a avut un fiu, Bratu, care preoțindu-se, a fost cerut de către romîinii din Rășinari ca preot, unde a slujit și el pînă la moarte.

„Se vede că preotul **Bratu** era om învățat pentru acele vremuri, căci cei ce-l ceruseră veniseră cu „cărți de la domnii din Sibiu”, către domnii Sfatului din Brașov, din ceea ce rezultă că nu atît rășinării aveau nevoie de el — preoți romîni erau doar destui și în părțile acelea! — cît mai ales sașii din Sibiu. Intr-adevăr, date fiind numeroasele relații economice ale acestora cu Domnii romîni, cei dinții duceau lipsa unui cunoscător atît al limbii romînești și săsești, cît și al celei slavonești, limba diplomatică în acele timpuri. Și dacă acest popa Bratu redacta încă la 30 nov. 1495, scrisorile romînești și slavonești ale sașilor sibieni și le servea ca tălmăciu,¹⁴ trebuie să presupunem că nici popa Costea și Coman nu au fost întîii preoți ai bisericii Scheilor, ci înaintea lor au mai fost și alții. Altcum popa Bratu nu avea de unde să-și cîștige într-un timp atît de scurt cunoștințele necesare slujbei sale de tălmăciu și de „scriitor la cetate” — cum se spunea pe atunci — afară doar dacă înaintașii săi nu ar fi adus astfel de cunoștințe din patria veche”.¹⁵

„Nu este (deci) o simplă coincidență că cel mai vechi cărturar, despre care știm precis din documente, că redacta scrisori

12 Nicolae Sulică, „Minunata cetate a Brașovului”, p. 6.

13 Candid C. Mușlea, op. cit., p. 59.

14 Magistratul primăriei.

15 Candid C. Mușlea, op. cit., p. 53.

românești, a fost tocmai popa Bratu, menționat în această calitate, în socotelile Sibiului, la data de 30 noiembrie 1495".¹⁶

Reiese din toate acestea că biserica Sf. Nicolae din Brașov, cu preoții ei cărturari, alcătua o pepinieră, o adevărată școală pentru educarea și formarea intelectuală a viitorilor preoți ai Brașovului și ai altor centre culturale din Ardeal.

După moartea popii Petru cel Bătrîn brașovenii au cerut înapoi pe popa Bratu din Rășinari. Sașii din Sibiu, neputându-se dispensa de serviciile acestuia, nu l-au lăsat să plece. Ei au trimis însă la Brașov pe fiul acestuia, pe popa **P e t r u**. Despre acest preot, nepot al popii Petru cel Bătrîn, A. A. Mureșianu scrie: „Știm mai multe și din vechile registre de socotele ale orașului Brașov... El cunoștea bine în vorbă și în scris vechia limbă slavonă ... căci el îndeplinește în decurs de mai mulți ani serviciul de scriitor și tălmăciu sau interpret pentru actele românești la Magistratul Brașovului, pentru care osteneală el primește o leafă de 8—12 florini anual, fără de diferite alte solii și misiuni în țările românești, care erau deosebit și foarte bine plătite”.¹⁷ În anul 1541 acest „popa Petru” s-a pristăvit și s-a îngropat cu cinste în tinda bisericii, în locul lui a rămas popa Toma, fiu-său”.¹⁸

Despre preotul **T o m a** „știm că a fost copil de casă la curtea Banului Craiovei și, după moartea tatălui său, preot și logofăt la Magistrat, primind aceeași leafă ca și tatăl său, pe lângă care i se mai adăugau câteodată și doi florini pentru o haină de serviciu. Și pe el îl întâlnim în mai multe solii trimis la Domnii români, de ex. în 1542 (dec. 21) la Petru Rareș, în 1545 (iulie 27) și 1548 (sept. 12) la Mircea Ciobanul, iar în 1555 (mai 26) și 1557 (dec. 3) la Petrașcu”.¹⁹ Nicolae Iorga spune despre el următoarele: „Era întrebuințat și el de sași pentru adunare de știri. În vederea acestui lucru el primea de la Sfat leafă de 12 fl. pe an și o haină de cinste, în valoare de alți doi. Era un om cunoscut dincoace, și vedem că Mircea Ciobanul îl cere odată, la 1548”.²⁰ Numele popii Toma este amintit ultima dată în registrele orașului la 12 sept. 1548.²¹

16 Nicolae Sulică, *Minunata cetate a Brașovului*, p. 7.

17 A. A. Mureșianu, *Clădirea școlii românești din Brașov de către popa Mihai în anul 1597*, p. 208—209.

18 Candid C. Mușlea, *op. cit.*, p. 64.

19 A. A. Mureșianu, *op. cit.*, p. 211.

20 N. Iorga, *Brașovul și românii*, *op. cit.*, p. 313. La 27 iulie 1545 el era trimis, cu Savu Furcă, la Mircea Vodă.

21 Candid C. Mușlea, *op. cit.*, p. 66.

Impreună cu popa Toma a preoțit în Brașov și popa **Dobre**, despre care cronica spune că a fost „om învățat”. Știm despre acest preot că a fost și el „logofăt la cetate, și că a fost trimis și el în 1554, ca sol la Petrașcu cel Bun, iar în 1555 și 1558 la Alexandru Lăpușneanu, apoi că, pe lângă altele, a dăruit și el bisericii un „molitvelnic gros”.²² Popa Dobre s-a pristăvit la anul 1572, dec. 13.

După moartea preotului Dobre a urmat preotul **Vasilie**. El însă n-a păstorit mult, poate un an sau doi și, „ajungînd mai mare, a adus și pe popa **Iane**”.²³ Impreună cu popa Iane păstora acum la Brașov și popa **Voicul**. Cronica scrisă de preotul Nicolae Grid la anul 1814, spune: „La 1578 ... s-a rînduit întîiași dată Popa Enea protopop Brașovului și scriitor la cetate. În zilele acestuia (1580) s-a făcut tipografie în Brașov, și multe cărți rumînești și sîrbești s-au tipărit”.²⁴ Popa Voicul a fost în multe solii, uneori singur, alteori cu Iane, cînd în Moldova, cînd la Mitropolitul Eftimie în Tîrgoviște.²⁵ El a murit la anul 1578.

Înainte de moartea popii Voicul „a venit și **Miha** sin²⁶ popei Dobre din țara sîrbească de la învățătură, deci n-a încăput la besearecă, căci n-a vrut să facă gîlceavă între oameni și între preoți, ce au așteptat vreamă de la Dumnezeu. Și au venit Scheaii de la Rîjnov și l-au poftit la Sfat și la preoții de aici, de l-au trimis în țara muntenească de l-au preoțit, și a fost preot la Rîjnov un an și cîteva săptămîni”.²⁷

„Acest tînar, cu învățătură mai înaltă decît antecesorii săi — cîștigată la Ipec, în Serbia — văzînd că locul tatălui său este ocupat de popa Voicul și de Iane, n-a pregetat deci să se ducă în altă parte, numai să nu producă tulburări și neînțelegeri în comunitate”.²⁸

„Murind popa Voicul, a rămas popa Iane protopop, și la cetate scriitor și a adus lîngă sine și pe popa **Miha**”.²⁹

Acești doi preoți — Iane și Mihai — s-au impus într-un mod cu totul deosebit, atît în fața contemporanilor cît și în fața posterității, prin munca lor stăruitoare, prin priceperea și zelul lor

22 Candid C. Mușlea, op. cit., p. 64, nota 4.

23 Unii îl numesc Ioannes I, alții Enea, Ianea, iar N. Iorga îl numește Iani, socotindu-l grec de origine.

24 Ioan Mușlea, Însemnările popii Nicolae Grid despre Scheii de altădată și biserica lor, în rev. Țara Bîrsei, III (1933), p. 343—344.

25 Candid C. Mușlea, op. cit., p. 71.

26 Fiu.

27 Candid C. Mușlea, op. cit., p. 71.

28 Idem, ibidem.

29 Idem, p. 31—33.

sfânt; prin cultura lor aleasă și prin dragostea lor nemărginită față de limba și cultura noastră românească. Ei sînt amintiți în predoslovia „Evangheliei cu învățătură” (1581) ca unii care au realizat această lucrare. Preotul Mihai mai este și adevăratul traducător al Cazaniei de la Orăștie, din 1581.³⁰ În epilogul Liturghierului slavonesc, (1588) al lui Șerban, fiul diaconului Coresi, se spune, salvonește: „...Și sfîrșitu-s-au ... în minunata cetate a Brașovului. Eu păcătosul Serban ... isprăvitorul pop(a) Mihai din aceeași cetate brașovenească”.³¹

Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, cu preoții ei cărturari, cu preoții ei sirguincioși și conștiincioși a devenit atelierul în care s-au plămădit, s-au turnat și s-au modelat temeliile literaturii noastre culte și locul în care s-a cizelat, s-a cristalizat, după modelul celui mai curat și mai frumos grai românesc (cel din Țara Românească) limba noastră literară. Aici, prin iscusința, prin îndrăzneala și stăruința preoților cărturari s-au realizat lucruri mărețe. „Indrăzneța idee de a tălmăci românește textele bisericești nu a fost o sugestie a protestantismului, ci făcea parte dintr-o tradiție locală mai veche a Brașovului românesc”.³² A fost ideea și în același timp realizarea preoților bisericii Sf. Nicolae din Brașov. Acești preoți sînt creatorii celor două condiții esențiale, fără de care opera lui Coresi ar fi fost imposibilă și anume:

„a) Pregătirea printr-o operație lentă și sistematică de continuă transformare și primenire, a celui număr de traduceri românești, care aveau să intre în tipăriturile coresiene.

b) Incheierea acelei limbi românești, care, adoptată și perfecționată de Coresi și colaboratorii săi, a devenit temelia limbii noastre de astăzi și în legătură cu aceasta: fixarea, printr-o îndelungată deprindere și experiență a celui sistem ortografic, care apare destul de consecvent și unitar în tipăriturile coresiene, fapt care nu poate fi opera improvizată a unui singur om, ne preocupat pînă atunci de problema de limbă și ortografie românească”.³³

30 N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688*. București, 1904, p. 92—93. „El (Iane) nu avea vreo învățătură deosebită. Cărturarul era Mihai. Lui i se datorește prin urmare ... traducerea Cazaniei din 1581”.

31 A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților românești*, I, 1508—1647. București 1938, p. 63.

32 Nicolae Sulică, *Preoții de la biserica Sf. Nicolae din Brașov ca precursori ai lui Coresi și ctitori ai limbii noastre literare*. Rev. Athenaeum. București 1939, p. 33.

33 Idem. p. 34.

Aceiași preoți au tradus din limba slavonă în limba română, pentru uzul sașilor din Brașov, notele scrise ale domnitorilor din Muntenia și Moldova, adresate brașovenilor. Tot ei au alcătuit apoi cele dintâi scrisori românești, trimise ca răspuns aceluiași domnitori. Roadele binefăcătoare ale acestei munci străuitoare s-au revărsat din plin nu numai asupra Brașovului, nu numai asupra Țării Bîrsei, ci asupra întregului teritoriu, asupra tuturor provinciilor locuite de români.

Prin această neîntreruptă activitate cărturărească, preoții bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului au fost adevărații precursori ai strădălnicului și priceputului Diacon Coresi. Ei au pregătit terenul, ei au creat condițiile și au făcut posibilă marea realizare românească pe teren cultural și lingvistic din secolul XVI.

3. ȘCOALA ROMÎNEASCĂ DIN BRAȘOV

Din inițiativa bisericii Sf. Nicolae din Brașov și în imediata ei vecinătate a luat ființă școala pentru luminarea românilor din Brașov, din Țara Bîrsei, din întreg Ardealul și chiar din Muntenia și Moldova. Vechimea acestei școli se pierde în negura vremii, fiind strîns legată de începuturile bisericii Sf. Nicolae din sec. XIII—XIV. Ea a luat ființă sub aripile ocrotitoare ale acestei biserici și a rămas sub scutul ei secole de-a rîndul.

Intr-o cerere a obștei românești din Brașov, adresată guvernului transilvănean și alta generalului Buccov, la 1761, se afirmă în modul cel mai categoric, că școala de pe lîngă biserica Sf. Nicolae a luat ființă în anul 1495, deodată cu biserica cea nouă de piatră.³⁴ Începuturile ei sînt însă cu siguranță mult mai vechi. „Fondarea ei, atît de timpurie și ascensiunea ei atît de rapidă, se datorește condițiilor speciale, în care s-a încheat și a evoluat vechea populație din cartierul romînesc al Brașovului. Prin vechimea și numărul lor, prin legăturile lor permanente cu cele două principate românești, în special cu Țara Romînească, și prin contactul lor direct cu înfloritoarea viață economică și culturală a Brașovului săsesc, — romînii brașoveni erau predestinați să joace un rol excepțional în evoluția culturală a neamului nostru”.³⁵ Deci ei nu puteau să rămîină fără o școală, alături de bi-

³⁴ A. Bîrseanu, *Istoria școalelor centrale romîne gr.-orientale din Brașov*, 1902, p. 4 și anexa VIII. A. A. Mureșianu, *Clădirea școlii romînești din Brașov de către popa Mihai în anul 1597*, în *Anuarul IV al Institutului de istorie națională*. Cluj 1927, p. 218.

³⁵ N. Sulică, *Cea mai veche școală romînească...*, op. cit., p. 3.

serica lor. „Intr-o încăpere din preajma acestei biserici, sau chiar în biserică, se adunau puținii elevi, ce i-a putut avea la început această școală, memită să dea cunoștințele cele mai elementare copiilor mai răsăriți și mai destoinici ai localnicilor”.³⁶ În începuturile ei, această școală avea ca limbă de predare limba slavonă.

Programul școlii, din faza primă a ființării sale, n-a putut să fie altul decât cel existent în școlile slavonești din preajma mănăstirilor mai importante din cele două țări românești. Desigur, în prima linie se învățau elementele scrisului și cititului și apoi principalele rugăciuni și cântări bisericești. Acest curs elementar, un fel de curs primar, „îl urmau mai ales localnicii, dintre care se recrutau micii comercianți și curierii, la care, conform socotelilor Brașovului, sașii brașoveni apelau atât de des pentru corespondența și legăturile lor comerciale și politice, cu cele două principate românești. Acest curs pregătit pentru nevoile vieții zilnice era frecventat nu numai de copiii și adolescenții cei inteligenți, ci și de oamenii mari, chiar însurați, precum rezultă din cele spuse de călugărul iezuit Francisc Fasching în opera sa *Nova Dacia*, publicată la Cluj, în 1743 (p. 76), pentru că această situație, remarcată de el la 1743 ca un fenomen, care trecea în domeniul rarităților,³⁷ reproducea desigur o tradiție și o datină, care se practica de sute de ani în școala de la Brașov”.³⁸

Pe lângă cursul primar școala aceasta avea și un curs superior, pe care îl urmau cântăreții de biserică și viitorii clerici. La această școală veneau tineri din Țara Bîrsei, din părțile mai apropiate ale Brașovului și uneori din întreg Ardealul.

În cursul superior al școlii se învățau, pe lângă anumite cunoștințe teologice, cântări bisericești și tipic, și limba slavonă. Se știe că preoții români din Brașov erau întrebuințați și ca „scriitori la oraș”, adică tâlmaci sau traducători și corespondenți în legăturile politice și comerciale cu cele două țări românești. Ei erau apoi trimiși în toate misiunile politice mai importante la curțile voievozilor români și chiar la Constantinopol.

36 Idem, p. 6.

37 *Tertium (suburbium) demum variis nationibus repletur, Valachicum audit. In hoc Valachis elegans, graeci ritus odium eminent, a Valachiae Principibus olim exstructum. Ludum quoque litterarium hic Valachi aperiant, quo nihil orbe nostro rarius, quia hic tantum. Didascalorum labor in eo totus versatur, ut legere ac scribere suam parvulorum Remp (publicam), in quax barbatii etiam ac uxorati sunt condocerant. Eorum litterae Graeco-Aegyptiis characteribus conformantur, quibus Illyrii etiam utuntur. Summa perdiscendae doctrinae cantu absolvitur, qui magna ex parte Gregorianum ac Hebraeum tonum imitatur.*

38 Nicolae Sulică, *Cea mai veche școală românească...*, op. cit., p. 8.

De aceea, ei trebuiau să cunoască temeinic limba slavonă, limba oficială a curților și a cancelariilor din vremea aceea.

Tinerii care nu se mulțumeau cu cunoștințele câștigate în cursul superior de la Brașov, continuau studiile în alte centre mai mari ale culturii slavone, cum a fost cazul învățatului protopop Mihai, despre care știm că și-a completat studiile în țara sârbească, probabil la Ipec.

Dacă școala de pe lângă biserica Sf. Nicolae din Brașov nu-și poate revendica onoarea de a fi fost cea dintâi școală slavonă, frecventată de români, are totuși înalta satisfacție de a fi fost cea mai veche, deci cea dintâi școală cu limba de predare română. Această școală a deschis integral porțile pe seama limbii noastre materne încă din anul 1559.

Protopopului Mihai îi revine meritul deosebit de a fi zidit la anul 1597 școala de piatră, frumoasă și spațioasă, cea mai frumoasă școală românească din vremea aceea.

Școala românească din Brașov a avut o serie întreagă de „grămăticii”, de dascăli, care s-au impus în chip strălucit prin preocupările lor intelectuale. Din șirul mare al acestor renumiți dascăli subliniem aici câteva figuri, care au lăsat o puternică dâră de lumină în urma lor:

Radu, este menționat, alături de popa Coman, în primii ani de domnie ai lui Vlad Călugărul (1481—1484), ca unul din intimii voievodului, care îl ajutase la vreme de mare nevoie. Acest dascăl a fost în vremea aceea, în Brașov, al doilea cărturar român și om de mare autoritate, alături de popa Coman. Pentru aceste merite domnitorul Vlad Călugărul l-a prețuit în chip deosebit.

Gheorghe Grămăticul este al doilea dascăl român din Brașov, menționat în chip elogios în documentele vremii pentru vrednicia lui. El este amintit, pentru serviciile lui înțelepte, în socotelile Brașovului între anii 1484—1492.

La anul 1509 se vorbește în documentele orașului, despre „grămăticii din Brașov”, deci erau cel puțin doi, care îndeplineau pe lângă slujba de dascăli și pe aceea de cântăreți bisericești.

Dascălul Stoican a fost întrebuințat în diferite misiuni diplomatice și este elogios apreciat la anul 1530, „pentru serviciile, pe care le făcea cetății Brașovului și întregii provincii” a Țării Bîrsei, ca translator și corespondent pentru limba slavonă și română.

„Contemporan cu el este **Stoica Dobromir**, celălalt cărturar mirean cunoscut prin importante misiuni, pe care le-a avut la curtea lui Petru Rareș și tot atât de elogios apreciat ca și Stoican”.³⁹

Dascălul Dobre, menționat la anul 1554 ca director (scholasticus) a fost „om învățat” și o frumoasă figură de cărturar român. El a ajuns apoi preot în Brașov.

Dascălul Oprea, ginerele popii Dobre și cumnatul proto-popului Mihai, a fost un intelectual de rasă, cunoscător al limbii slavone, latine și române. El a transcris la 1570 octoihul românesc și a compus epilogul acestui octoih. Cuprinsul acestui epilog vădește cultura umanistă a acestui dascăl și concepția lui înaltă despre cultură. Iată b. o. ce spune el: „...Că cine învățăturiei să-lășiu rădică, sieși rădică sălașiu în cerure prea luminat și întru oameni pomeană mai îndelungată și mai tare de (cît) fierul și aramea, care furul nu va fura, nice vîntul va strica, nice apa va neca, ce oamenilor putiare dăruiaște, dereptce că învățătura putiare iaste nemincinoasă și despunitoare spată...”. Deci cultura este bogăția cea mai mare și puterea cea mai nebiruită.

În actul de danie de la 28 noiembrie 1594 al lui Aron Vodă se vorbește de cei patru „poslușnici” (slujitori) ai bisericii din Brașov. Aceștia erau dascălii-cîntăreți, care serveau deopotrivă la școală și la biserică. Doi din ei, Sava și Vasile, sînt menționați în hrisovul din 28 septembrie 1602, prin care Petrașcu Vodă, fiul lui Mihai Viteazul, mama sa Doamna Stanca și sora sa Domnița Florica, dăruiau bisericii Sf. Nicolae moșia Micșenești.

Dascălii școlii românești din Brașov au fost, alături de preoții bisericii Sf. Nicolae, lucrători harnici, înțelepți și pricepuți în ogorul culturii noastre românești. Ca luminători ai generațiilor tinere în cadrul școlii, ca delegați ai orașului în diferite misiuni diplomatice, ca traducători sau tîlmaci, ca corespondenți ai cetății și ca transcriitori ai diferitelor manuscrise acești dascăli au ajutat nașterea și închegarea culturii noastre naționale, au ajutat începuturile literaturii noastre culte și cristalizarea limbii noastre literare. Ei, prin munca lor neobosită au ajutat, în măsură mare, să se creeze la Brașov climatul prielnic unei activități culturale, literare și lingvistice cu totul deosebite. De aceea, ei sînt alături de preoții cărturari ai bisericii Sf. Nicolae, precursorii Diaconului Coresi și ai întregii lui activități din Brașovul secolului XVI.

39 Nicolae Sulică, *Minunata cetate a Brașovului*, op. cit., p. 16.

„Preoții și dascălii de la Brașov, vechii scriitori ai cetății Brașovului, sînt deschizători de drum, sînt primii cărturari, care au așezat temeliile limbii noastre literare, cultivînd-o în mod sistematic și profesional.

Dacă n-ar fi existat munca de pregătire a cărturarilor brașoveni, n-ar fi fost posibilă nici opera culturală, cu urmări atît de hotărîtoare pentru noi, a Diaconului Coresi.

Fără munca pregătitoare a preoților și dascălilor de la Brașov toată literatura noastră cultă, răspîndită prin tipar în secolul XVI, s-ar fi limitat poate numai la micul catehism luteran, tipărit la Sibiu în 1544 și ciclul primelor tipărituri liturgice romînești s-ar fi amînat cu aproape 100 ani, pînă în secolul XVII, cînd s-au reînceput încercările de convertire la reformă a Bisericii ortodoxe din aceste părți.

În aceste condiții înjghebarea și apoi răspîndirea literaturii noastre culte bisericești, cu o sută de ani mai devreme, este în prima linie meritul preoților și dascălilor de la Biserica Sf. Nicolae din Brașov”.⁴⁰

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

4. REFORMA LUI LUTHER

Un alt factor care a făcut din Brașovul secolului XVI un mare centru de cultură și a contribuit la creșterea numărului cărților sfinte, traduse în limba romînă, a fost reforma lui Luther. Se știe că centrul cel mai important din Ardeal, unde această reformă s-a manifestat mai puternic, a fost Brașovul. În fruntea acestei mișcări a stat Honterus, fiu al Brașovului.

Ioan Honterus s-a născut la anul 1498 în Brașov. După terminarea școalelor din Brașov, el și-a continuat studiile la Cracovia, Viena, Wittemberg și Basel. Întors la anul 1533 în țară, cu o largă cultură umanistă și cu un înflăcărat zel pentru reformă, a început o activitate sistematică pentru trecerea sașilor din Brașov și Țara Bîrsei la luteranism. La 1542 a publicat în limba latină și germană cartea reformațiunii, cu titlul: „*Reformatio ecclesiae Coronensis ac totius Barcensis provinciae*”.⁴¹ Ideile principale ale doctrinei celei noi sînt:

1. Propovăduirea Evangheliei și săvîrșirea cultului divin în limba națională a fiecărui popor.

⁴⁰ Idem, p. 24—25.

⁴¹ „Reformațiunea bisericii din Brașov și din toată Țara Bîrsei”.

2. Căsătorirea preoților.

3. Reformarea cultului, potrivit învățăturilor luterane.

4. Abandonarea unor obiceiuri „superstițioase și a abuzurilor săvârșite de preoți cu taina pocăinții și cu afuriseniile”.

La 1544 Honterus este ales preot la Brașov și acțiunea lui devine de acum înainte și mai sistematică. Sub acțiunea lui Honterus sașii au trecut în masă la luteranism.

Spre a da o mai mare extensiune ideilor reformei, Honterus, care studiasse la Basel și arta tiparului, întemeiază la Brașov o tipografie, alimentată cu hîrtie de către fabrica prietenilor săi Johann Fuchs și Hannes Benkner, juzi ai Brașovului.

La 1558 sașii au hotărît să atragă la reformă și pe românii din Brașov și Țara Bîrsei.⁴² La 1559 ei au publicat în romînește, la Brașov, un scurt catehism cu conținut luteran, sub titlul: „**Intrebare creștinească**”. Ei au depus multe eforturi pentru trecerea romînilor la luteranism, dar strădaniile lor au rămas fără nici un rezultat. Romînii au refuzat în mod sistematic să-și părăsească credința.

Au încercat apoi și ungurii ca să propage calvinismul printre romînii din Ardeal. Ei au pus predicator romîn la Brașov, au pus chiar vlădici ortodocși, calvinizanți, au favorizat tipărirea în romînește a unor cărți de cult cu conținut calvinizant, etc., dar cu toate acestea n-au reușit să determine pe romînii ortodocși să treacă la altă confesiune.

Ideile reformației, interesele mai mult comerciale ale sașilor, legate de tipografia și fabrica lor de hîrtie, și probabil unele interese politice ale claselor stăpînitoare, au produs mari frămîntări în secolul XVI în Ardeal și în special în Brașov. E firesc că această acțiune a dus la o luptă de idei care a creat epocă în viața culturală și religioasă a timpului. Romînii din Ardeal au acceptat din ideile reformației numai ceea ce nu constituia o periclitare a credinței ortodoxe. Ei au acceptat ideea organizării în limba romînă a învățămîntului școlar propriu și a cultului divin, au acceptat înmulțirea traducerilor textelor religioase în limba romînă și tipărirea acestor manuscrise romînești.

Situația geografică a cetății Brașovului, situația economică, culturală și comercială a acestui oraș, rolul bisericii Sf. Nicolae

⁴² M. Fuchs scrie în cronică sa: „1559, Mars 12 Johann Benckner cum reliquis Senatoribus reformavit Ecclesiam Valachorum et praecepta Catecheseos illis discenda proposuit”. A se vedea și C. C. Mușlea, op. cit., p. 66—67.

din Schei, ca factor de închegare sufletească a tuturor românilor, rolul preoților și al dascălilor cărturari din Brașov și reforma religioasă, inițiată de Honterus, au făcut din acest oraș centrul cel mai minunat pentru desfășurarea unei activități culturale românești, unice în vremea aceea. Fără aceste condiții favorabile, fără mediul și factorii prielnici, ar fi fost imposibilă activitatea Diaconului Coresi, ar fi fost imposibilă tipărirea atîtor cărți românești, în secolul XVI, ar fi fost imposibilă introducerea limbii române în școala și în Biserica ortodoxă a românilor din Ardeal. Toate aceste lucruri, cu urmări atît de favorabile pentru progresul culturii, pentru dezvoltarea literaturii și pentru desăvîrșirea limbii noastre literare s-au putut face numai datorită mediului prielnic și condițiilor excepțional de favorabile din Brașovul secolului XVI.

Pr. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

LITURGHIA GREACA ORIENTALA ȘI MISA LATINA

— NOTE COMPARATIVE —

În paginile de mai jos voi încerca să pun față către față Liturghia greacă orientală a Sf. Ioan Gură de Aur, care se practică mai mult în Biserica Ortodoxă, și misa ordinară a Bisericii Romano Catolice.

În această prezentare comparativă nu vor intra considerațiuni de ordin istoric sau din alt domeniu de cercetare, ci mă voi mărgini de-a lua în mână Liturghierul răsăritean și cartea de slujbă latină privind paralel cele două texte. În felul acesta voi căuta să stabilesc o paralelă în linii mari a celor două oficii liturgice. Voi lăsa la o parte Proskomidia, al cărei echivalent în Misa latină este așa-zisa praeparatio calicis (pregătirea potirului) et hostiae (și a ostiei). În Răsărit, Proskomidia este un act liturgic în întregul înțeles al cuvântului, considerată fiind ca o primă parte a Liturghiei.

După pregătire, preotul rom.-catolic se duce la altar, purtând cu sine potirul și ostia. Cel ortodox, se duce numai și tămâiază altarul, iar elementele euharistice le lasă în pröskomidiar, unde ele au fost pregătite.

De o parte și de alta începe slujba: Liturghia ortodoxă bizantină, prin preamărirea împărăției Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh; Misa romano catolică, în numele celor trei persoane ale Sfintei Treimi. Atît în Misă cît și în Liturghie, corul (strana) cuprinde un loc însemnat.

Vom urmări în continuare, paralel, desfășurarea Liturghiei și a Misei, așezînd textele pe două coloane, deosebind în fiecare din cele două oficii o primă și o a doua parte: I. Liturghia și Misa catehumenilor și II. Slujirea propriu zisă a Euharistiei.

1. LITURGHIA

MISA

„Binecuvîntată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh” După această formulă de binecuvîntare preotul ortodox zice ectenia mare, în care se roagă pentru pacea de sus, pentru mîntuirea sufletelor, pentru pacea lumii, pentru bunăstarea sfîn-

„În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh”. După acest început preotul rom.-catolic recită un psalm împreună cu credincioșii; un verset preotul, celălalt credinciosul. Acest fel de

telor lui Dumnezeu biserici, pentru unirea credincioșilor, pentru cler și popor, pentru bună-liniștea văzduhului, pentru îmbelșugarea roadelor pământului, pentru cei bolnavi, pentru cei ce călătoresc, solicitând apărarea credincioșilor cu harul de sus. La fiecare din ectenii corul (strana) răspunde: Doamne miluiește. Se invocă apoi Prea Sfânta, Curata, Preabinecuvîtata, Mărita Stăpîna noastră de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria și toți sfinții, îndemnîndu-se credincioșii ca toată viața lor să și-o dea lui Hristos. Preotul încheie cu o preamărire a Tatălui, a Fiului și a Sfîntului Duh. Gorul repetă preamărirea și cîntă: „Bunecuvintează suflete al meu pe Domnul...” (Psalm 103).

O nouă ectenie (mică) după care corul cîntă „Unule născut”, troparul întrupării Mîntuitorului. O a treia ectenie, după care corul cîntă Fericitirile. Se deschid ușile altarului, preotul ia Evanghelia și face Vohodul, ieșirea solemnă: credincioșii se apleacă, iar din fața ușilor împărătești preotul rostește cu glas înalt: „Înțelepciune, drēpti”. Corul răspunde: „Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos”. Preotul rostește apoi ecfonisul: „Că sfînt e Dumnezeuul nostru...”, după care corul cîntă cîntarea întreit sfîntă: „Sfînte Dumnezeule, Sfînte Tare, Sfînte fără de moarte, miluiește-ne pre noi”.

Urmează citirea Apostolului, care se încheie cu Aliluia, apoi citirea Evangheliei, urmată de mărire ție, Doamne.

După acestea, în Liturghia ortodoxă se pune ectenia stăruitoare, cu întreitele răspunsuri de: „Doamne miluiește”; îndată apoi ectenia pentru morți, cu veșnica pomenire. Urmează ectenia celor chemați, a catehumenilor. Preotul îi îndeamnă să se roage și ei lui Dumnezeu și îndeamnă pe credincioși să se roage pentru cei chemați, ca Domnul să-i miluiască, să le descopere Evanghelia dreptății, să-i împreune cu Sf. Lui Biserică.

Apoi adresîndu-se din nou catehumenilor, preotul le poruncește să iasă din Biserică: „Cei chemați ieșiți”. Cu aceasta se încheie ceea ce în Răsărit se numește „Liturghia celor chemați”.

a recita alternativ cu asistența rugăciunile este specific slujbelor din apus. Urmează mărturisirea publică a preotului; acesta și recunoaște păcatele înaintea Sfintei Fecioare, a tuturor Sfinților și înaintea credincioșilor; își lovește pieptul căinându-se cu vorbele: „Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa”. (Vina mea, vina mea, vina mea cea mare). Roagă pe Sfînta Fecioară, pe toți Sfinții și pe credincioși să se roage lui Dumnezeu pentru preot și, la rîndul lor, se mărturisesc păcătoși. Preotul invocă fiarul lui Dumnezeu peste ei și se roagă pentru iertarea păcatelor credincioșilor.

În taină se roagă pentru sine, ca Dumnezeu să-l ierte, încît să poată aduce Sf. Jertfă cu vrednicie. Într-o a doua rugăciune stăruie pentru iertarea sa, pomenind vrednicia Sfîntului ale cărui moaște sînt în altarul pe care slujește și pentru toți sfinții. Urmează o serie de *Kύρια ἐλέησον* (Doamne miluiește), apoi gloria în excelsis Deo (Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu). Doxologia. Urmează citirea Apostolului, cu Aliluia, apoi citirea Evangheliei cu Gloria tibi Domine, la sfîrșit. (Mărire ție Doamne).

II. Preotul ortodox mulțumește lui Dumnezeu de harul acordat credincioșilor, de a putea lua parte și de astădată la Sfânta Jertfă; se roagă pentru propriile sale păcate și pentru ale credincioșilor, se mai roagă pentru curățirea sufletului și a trupului de întinăciunea simțurilor, ca nevino-vați să ne înfățișăm înaintea sfântului Jertfelnic.

Urmează cântarea heruvimicească, a puterilor îngerești, care cu taină slujesc împreună cu preotul și cu credincioșii, cântând întreit sf. cântare Împăratului tuturor și Dumnezeu nevăzut înconjurat de cetele îngerești. În timpul cântării preotul ortodox se roagă în taină cu puternica rugăciune: „Nimenia din cei legați cu poftele și plăcerile trupesti nu este vrednic să vie și să slujească ție împărate al mării...”. Cere ca Dumnezeu să-i curățească sufletul și inima de cugete viclene, să-l îndestuleze cu puterea Sf. Duh, ca îmbrăcat cu hațul preoției să poată aduce Sf. Jertfă.

Tămiază altarul și biserica. Apoi luînd din Proskomidie Sf. Daruri, face ieșirea mare. La mijlocul Bisericii se oprește și se roagă pentru întreg neamul creștinesc și de Hristos iubitor, pentru cler, pentru Patrie, pentru cei vii și pentru cei morți. Intră în altar pe ușile împărătești și așează Sf. Daruri pe altar. Urmează o nouă ectenie pentru cinstitele daruri ce sînt puse înaintea, pentru Biserică, pentru credincioși, apoi șase cereri în care se pomenește de repetate ori pacea lumii. După Ectonis preotul binecuvintează pe credincioși cu vorbele: „Pace tuturor”. Apoi îndeamnă pe asistenți la iubire reciprocă, ca să poată mărturisi cu toții: „Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită”. Urmează rostirea Crezului, după care se intră în miezul propriu-zis al Liturghiei. Preotul ortodox rostește cu glas înalt: „Să stăm bine. să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfânta Jertfă cu pace a o aduce”. Corul răspunde: „Mila păcii, jertfa laudei”. Cu crucea în mînă, preotul, din ușile împărătești, binecuvintează poporul: „Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dra-

În Mîsa latină, după citirea Evangheliei, se trece la Simbolul credinței: Credo. Rugăciunea stăruitoare, cea pentru cei chemați și Heruvicul, lipsesc.

După rostirea Crezului, preotul rom.-catolic închină ostia lui Dumnezeu, pentru păcatele poporului și ale sale, roagă pe Iisus de a învrednici pe credincioși la Dumnezeirea Sa prin această jertfă. Cere binecuvîntarea lui Iisus pentru jertfă, se roagă apoi cu psalmul 140: „Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămîia înaintea ta...”.

Iși spală apoi mîinile întru nevinovăție (Ps. 25). Urmează o rugăciune către Sf. Treime, ca să fie primită jertfa întru pomenirea Patimilor și Învierii lui Hristos, în cinstea Sf. Fecioare Maria și a tuturor Sfinților. Îndeamnă și pe credincioși să se roage ca această jertfă să fie primită de Dumnezeu „Dominus vobiscum” (Domnul cu voi, adică „pace tuturor”, zice preotul; corul răspunde: „Și cu Duhul Tău”. „Sus să avem inimile”. Răspuns: Le avem către Domnul. Preotul: „Gratias agamus Domino deo nostro”. (Să mulțumim Domnului Dumnezeuului nostru). Corul răspunde: Cu vrednicie și cu dreptate este...

Însuși preotul psalmodiază mărturisind că este cu vrednicie a mulțumi lui Dumnezeu, prin Iisus, prin care strălucirea Tatălui este preamărită de îngeri, stăpînirile se închină, puterile se cutremură, Serafimii prăznuiesc și cîntă și împreună cu ei

gostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh, să fie cu voi cu toți" (II Cor. 13, 12). Corul răspunde: „Și cu Duhul Tău”. Preotul reia: „Sus să avem inimile”, iar corul: „Le avem către Domnul”. Preotul continuă: „Să mulțumim Domnului”; în textul original: *Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*. De aici denumirea Jertfei Euharistice. Preotul se roagă în taină și aduce mulțumiri pentru facerile de bine ale lui Dumnezeu, pentru slujba pe care e învrednicit s-o săvârșească, fiind preferat față de îngerii din ceruri în această lucrare.

Împreună cu cetele îngerești, toată Biserica proslăvește pe Dumnezeu: *Ἄγιος, ἅγιος ἅγιος Κύριος Σαβαώθ*

„Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot” (Isaia 6, 3). În timpul cântării, preotul se roagă în taină, preamărind iconomia divină în vederea răscumpărării neamului omenesc; apoi cu glas înalt rostește cuvintele Mîntuitorului de la Cina cea de Taină:

„Luați mîncăți, acesta este trupul meu care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor” (Mt. 26, 26); apoi arătînd spre potir:

„Beți dintru acesta toți, acesta este sîngele Meu al Legii celei nouă, carele pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor” (Mt. 26, 27).

Corul răspunde de fiecare dată, Amin. În taină preotul se roagă: „Aducîndu-ne aminte de această poruncă mîntuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi, de cruce, de groapă, de Învierea cea de a treia zi, de suirea la ceruri, de șederea de-a dreapta, de a doua mărita, și iarăși venire”.

Apoi luînd discul și Potirul cu Sfintele Daruri le înalță deasupra Altarului, oferindu-le în chip de jertfă și pătruns de evlavie, de credință și cutremurat de sfîntenția momentului rostește cuvintele: „Ale Tale (daruri) dintru ale tale, ție aducem de toate și pentru toate”.

Corul răspunde: „Pe Tine te lăudăm, pe tine bine te cuvîntăm, Ție îți mulțumim, Doamne și ne rugăm Ție, Dumnezeului nostru”.

cîntăm și noi: „Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth”. (Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul Savaot). Urmează cîteva rugăciuni pentru binecuvîntarea darurilor aduse, pentru Biserică, pentru papă și pentru toți credincioșii. Se pomenește Sf. Fecioară și toți sfinții, ca: pentru meritele lor, Dumnezeu să binevoiască a primi darurile și pe noi a ne socoti printre aleșii săi.

Și apoi, evocînd scena de la Cina cea de Taină, preotul asemenea lui Hristos, rostește: „Accipite et manducate ex hoc omnes, hoc est enim, corpus meum”. (Primiți și mîncăți din acesta toți, acesta este trupul meu). Iar asupra potirului: „Accipite et bibite ex eo omnes, hic est enim calix sanguinis mei, novi et aeterni testamenti: misterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum”. (Primiți și beți din acesta toți, acesta este potirul sîngelui meu, al noului și veșnicului testament: Taina credinței, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor). În ritul rom.-catolic momentul suprem al slujbei este aici, căci prin cuvintele lui Hristos rostite la Cina cea de Taină, speciile de pîine și vin se prefac. Preotul adoră și arată că adu-

În taină, ruga preotului continuă: „Încă aducem Ție această slujbă cuvîntătoare și fără de sînge și cerem și ne rugăm și ne cucerim: trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri puse înainte”. Apoi, înălțînd mîinile spre cer, preotul rostește de trei ori: „Doamne, Căla ce ai trimis pe Sfîntul Tău Duh în ceasul al treilea Apostolilor Tăi, pe acela, Bunule, nu-l lua de la noi, ci ne înnoiește pe noi care ne rugăm Ție”. Este o rîugăciune stăruitoare de curățire, întreruptă cu vorbele psalmistului: inimă curată zidește întru mine Dumnezeu ... nu mă lepăda pe mine de la fața ta și Duhul tău cel sfînt nu-l lua de la mine. Apoi: „Încă aducem Ție această slujbă cuvîntătoare și fără de sînge și cerem și ne rugăm și ne cucerim: Trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri puse înainte”. Pregătit în acest fel, slujitorul sfîntit rostește formula de consacrare asupra darurilor speciile de pîine și vin: „Și fă, adică, pîinea aceasta, cînstit trupul Hristosului Tău. Iar ce este în potirul acesta, cînstit sîngele Hristosului Tău.

Prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt”. Se răspunde cu „Amin” îndoit și întreit.

Este momentul culminant al Liturghiei răsăritene. Spre deosebire de ritul rom.-catolic, prefacerea darurilor are loc acum, în acest moment, cînd preotul rostește formula, iar poporul se roagă: „Ție îți mulțumim Doamne”, „și ne rugăm Ție Dumnezeului nostru”.

Partea aceasta a Liturghiei, în care se rostesc formulele pentru prefacerea Sf. daruri prin chemarea Sf. Duh, a primit denumirea greacă de Epicleză: *Επίκλησις τοῦ Πνεύματος ἁγίου* (Chemarea Sfîntului Duh).

În Misa latină lipsește.

Dar să urmărim desfășurarea în continuare: Preotul cade în genunchi, închinîndu-se; apoi se roagă ca aceste sfînte daruri să fie celor ce se împărtășesc cu ele spre trezirea sufletului, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sf. Duh ... nu spre judecată sau spre osîndă. Ruga se încheie cu aducerea acestei slujbe spirituale pentru cei răposați în Ortodoxie: Apostoli, E-

cîndu-ne aminte de patima și învierea lui Iisus și de mărta înălțare noi aducem mării Tale: „De tuis donis ac datis”. (Ale tale dintru ale tale).

Aceste daruri sînt pîinea sfîntă a vieții veșnice și potirul mîntuirii neîncetate. Preotul se roagă în continuare: primește Doamne aceste daruri precum ai primit jertfa lui Avel, a lui Avraam și aceea pe care Ți-a adus-o marele preot Melchisedec.

vangheliști, Mucenici, Sfinți, dar mai ales pentru Sf. Fecioară Maria. Corul răspunde și cântă Axionul.

Se pomeniște ierarhul locului și toți și toate. Urmează eclenia pentru cinstitele daruri ce s-au adus și s-au sfințit, cerându-se de la Dumnezeu mila de sus și darul Sfântului Duh. Se repetă cererile pentru înger păzitor vieții noastre, pentru pacea sufletelor noastre și pacea lumii, pentru sfârșit creștinesc vieții noastre, apoi învrednicirea noastră ca fără de osîndă să cutezăm a chema pe Dumnezeu cel ceresc Tată:

Urmează Tatăl nostru (rostit sau cântat).

Biblioteca Mitropoliei Ardealului

Urmează câteva rugăciuni în vederea împărtășirii, apoi preotul ridicînd agnețul de pe disc rostește: *τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις* (Sfintele — daruri se dau — celor sfinți, credincioșilor). Corul răspunde, mărturisind pe Iisus Hristos, unul Sfînt și unul Domn. Preotul frînge Sf. Trup și se pregătește pentru Împărtășanie. Apoi, cu potirul, din ușile împărătești, cheamă pe credincioși: „Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”. Corul răspunde: „Bine este cuvîntat cel ce vine în numele Domnului”. Se face împărtășirea. Apoi preotul, cu potirul, zice: „Mîntuiește, Dumnezeule, poporul Tău și binecuvîntează moștenirea Ta”.

Fie ca cei ce se vor cumineca, cu aceste daruri, să se bucure de har și de binecuvîntare cerească. Se face apoi pomenire de cei morți (în credință), de Apostoli și de mucenici. Se cheamă numele lui Iisus Hristos, prin care toate lucrurile s-au făcut bune, și prin care ne binecuvîntăm, viem și ne sfințim. Prin același Iisus Hristos, cu El și în El, este slava lui Dumnezeu-Tatăl, Ațotputernicul, în unitatea Sfîntului Duh: Per omnia saecula saeculorum (peste toate veacurile veacurilor). Urmează fraza: „Preceptis salutari-bus moniti et divina Institutione formati audemus dicere: (Lămurii fiind de mîntuitoarele învățături și îndrumați de așezămîntul sfînt îndrăznim a zice): Pater noster (Tatăl nostru). Obişnuit se cântă. Slobozeste-ne — zice preotul mai departe — de toate relele prin mijlocirea Sf. Fecioare, a Apostolilor, a Sfinților și a lui Iisus, apoi referitor la jertfă, frîngînd ostia, zice: această comixtiune și sfințire a trupului și sîngelui lui Iisus, să fie pentru cei care se împărtășesc spre viață veșnică.

Urmează cîntarea: Agnus Dei (Mielul lui Dumnezeu). Preotul se pregătește pentru Împărtășanie rugînd pe Dumnezeu să nu privească la păcatele sale, ci să-l elibereze de orice rău prin Prea Sfîntul Trup și Sînge al lui Hristos.

Trupul Tău, Iisuse, pe care-l primesc, fără a fi vrednic, să nu fie mie spre osîndă. Apoi cu umilînță mărturisește: Doamne sînt nevrednic de a Te primi, poruncește cu vorba numai și sufletul meu va fi vindecat. Se împărtășește preotul și apoi cre-

După Sf. Impărtășanie credincioșii, plini de bucurie, cîntă: „Văzut-am lumina cea adevărată, primit-am Duhul cel ceresc, aflat-am credința cea adevărată, nedespărțitei Treimi închinîndu-ne, că aceea ne-a mîntuit pe noi”.

Urmează o ectenie mică în care preotul chiamă pe credincioși să aducă mulțumire lui Dumnezeu pentru că i-a învrednicit de sfintele, nemuritoarele, preacuratele, cereștile și de viață făcătoarele Taine. Incredințînd pe toți lui Hristos, care este sfîntirea noastră, slujitorul zice: „Cu pace să ieșim”, adică slujba s-a sfîrșit, să ieșim în pace.

Se citește rugăciunea amvonului, de binecuvîntare, iar credincioșii cîntă de trei ori: „Fie numele Domnului binecuvîntat de acum și pînă în veac”.

În încheiere, preotul dă slavă lui Dumnezeu, cere pentru credincioși ocrotirea Sfintei Fecioare și a tuturor sfinților și Liturghia se sfîrșește.

dincioșii. Urmează o rugăciune de mulțumire pentru Sf. daruri care au sfîntit pe credincioși; aceștia sînt recomandați cu căldură lui Dumnezeu spre ocrotire.

Preotul se mai roagă Sf. Treimi cerînd să privească Sf. Jertfă adusă spre folosul preotului și a credincioșilor prin Iisus Hristos Domnul.

Întorcîndu-se spre credincioși îi binecuvîntează: Benedicat vos omnipotens Deus, Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Amen. (Să binecuvînteze pe voi Atotputernicul Dumnezeu — Tatăl, Fiul și Sf. Duh. Amin).

Apoi cu pace îi concediază rostind:

Ite, missa est. Duceți-vă, slujba (Liturghia) s-a sfîrșit, adică s-a îndeplinit.

După expunerea paralelă — firește, cu o seamă de lipsuri — a desfășurării Liturghiei orientale și a Misei romane, aș dori să dau cîteva indicații în ceea ce privește apropierea, afinitatea, înrudirea acestor două oficii liturgice. Voi arăta mai întîi faptele, elementele comune ale celor două slujbe, apoi voi căuta să precizez cîteva elemente deosebitoare pe care le au Liturghia și Misa.

A) Putem deosebi în Liturghia greacă și în Misa latină două părți: partea întîia, care se sfîrșește în misă după Crez, în Liturghie, după Evanghelie, cînd catehumenii sînt chemați direct să iasă din biserică.

Partea a doua și esențială a Misei începe cu prezentarea darurilor: la momentul „Sursum corda”, sus să avem inimile. În Liturghie, partea II începe după ieșirea celor chemați, cînd preotul zice: „Cîți sîntem credincioși cu pace Domnului să ne rugăm”.

a) Elemente comune în partea primă a celor două slujbe liturgice enumerăm pe acestea: ecteniile (litaniile) cu Doamne miluiește, Apostolul, Evanghelia cu aceleași forme de introducere și încheiere. Gloria in excelsis Deo, Mărire întru cei de sus, Doxologia Mare, cu toate acestea, în Răsărit, nu este încadrată în Liturghie, dar o precede. În timpul cîntării Doxologiei mari, preotul tămîiază biserica și apoi sfîrșindu-se cîntarea, dă bine-

cuvîntarea pentru Liturghie. Tot notă comună e rostirea Crezului, dar în Liturghie e cuprins în partea II a slujbei.

b) Părți proprii ale Misei în partea întâi sînt: Mărturisirea preotului și a credincioșilor. Dobîndești impresia că partea primă a Misei nu este altceva decît o pregătire în vederea Sf. Euharistii, prin recitare de psalm, mărturisirea păcatelor, aducerea de laude și mulțumiri lui Dumnezeu, cetanii din Apostol și Evanghelie și o mărturisire deslușită de credință. Vedem aici două elemente: o moștenire veche de la Sinagogă (citirea psalmilor și a proorocilor), apoi rugăciuni personale adăugate mai târziu.

Liturghia orientală prezintă un aspect cu totul deosebit. În partea ei primă ea învață pe credincioși, îndrumă și inițiază în lăinele credinței pe cei care vor să îmbrățișeze noua religie. După ce arată celor chemați, în ecteniile de la început, cum trebuie să se roage pentru mîntuirea sufletelor, pentru pacea lumii, pentru unirea tuturor în credință, atențiunea lor este îndreptată spre Hristos, căruia trebuie să ne dăruim pe noi și toată viața noastră. — Hristos a fost vestit de prooroci. Este simbolizat acest lucru prin cîntarea: Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul.

Apoi în imnul întrupării: Unule născut, se arată pe scurt întreaga istorie a lui Hristos și mîntuirea lucrată de El, Cuvîntul lui Dumnezeu, care pentru mîntuirea noastră s-a coborît din ceruri, s-a născut din Fecioara Maria, s-a răstignit pentru noi, dar cu moartea Sa a zdrobit moartea, a înviat a treia zi, fiind Dumnezeu, Unul din Sfînta Treime. În fine, iată pe Hristos însuși: Vohodul cu Evanghelia îl simbolizează. În „Fericiri”, El predică vestea cea bună săracilor, dreptatea celor însetați de ea, pacea celor care o așteaptă și se pregătesc pentru ea.

Înainte de Hristos, Înțelepciunea lui Dumnezeu, Fiul cel Unul născut al Tatălui: „Veniți să ne închinăm și să cădem înaintea Lui cel ce a înviat din morți”. După ce a fost astfel înfățișat, Liturghia pune apoi înaintea credincioșilor și chemaților învățătura lui Hristos, doctrina mîntuitoare: Apostolul și Evanghelia. Aceasta ajunge catehumenilor, celor chemați. Ei au făcut cunoștința lui Hristos prin vestirea proorocilor și prin chiar predicarea Evangheliei. A-l vedea și a-l primi în realitate în taina Sf. Euharistii, care urmează a fi pregătită de acum înainte, a sta de față înaintea sfîntului Trup și Sînge al Mîntuitorului, fără a fi îmbrăcați în cămașa albă a Botezului, aceștia nu sînt vrednici; deci, dar, ei trebuie să asculte îndemnul preotului, să iasă din biserică.

B) În ce privește partea II, elementele comune Liturghiei și Misei ar fi acestea:

a) Mai întâi, factorul central care reprezintă inima, esența, miezul Liturghiei și al Misei: Sf. Euharistie, prefacerea (transubstanțierea) pâinii și a vinului, daruri aduse pe altar, în Trupul și Sângele Mântuitorului nostru Iisus Hristos. În Misă, ca și în Liturghie, se crede și se mărturisește puternic această taină, acest mister. Se dă aceeași închinare Trupului și Sângei lui Hristos. Și se așteaptă aceleași haruri de mântuire din împărtășirea cu aceste Sfinte Taine, adică tămăduirea sufletului și a trupului, iertarea păcatelor și viața veșnică, nemurirea împreună cu Hristos și cu Sfinții Lui. În afară de acest fapt, foarte important și covârșitor, avem rugăciunea și cântările care pregătesc, însoțesc și înconunează acest moment. Acestea sînt aproape identice în Liturghie și în Misă.

De la: Darul Domnului Iisus Hristos, în Misă, *Dominus vobiscum*, apoi: Sus să avem inimile, *Sursum corda*, și pînă după cuvintele de la Cina cea de Taină, momentul în care preotul înalță darurile de pe altar: Ale tale dintru ale Tale, — *De tuis donis ac datis*, — paralelismul este uimitor, este aceeași slujbă liturgică plină de taină. Nota comună se întărește prin rostirea rugăciunii domnești: Tatăl nostru, în ambele. Mai sînt de subliniat, atît în Liturghie cît și în Misă, rugăciunile care se fac întru mijlocirea în favoarea credincioșilor a Sfinților, a Proorocilor, Apostolilor, Mucenicilor, dar mai ales mijlocirea Sf. Fecioare Maria, Maica lui Dumnezeu; aceasta mai deosebit în Liturghia orientală. Sf. Fecioară e numită *Παναγία*, Prea Sfînta, Curată, Binecuvîntată, Slăvită, mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii.

b) Ca parte proprie cităm în Liturghia greacă Epicleza, rugăciunea specială de chemare a Duhului Sfînt, prin care se petrece prefacerea speciilor de pîine și vin în cinstitul Trup și Sf. Sânge al Mântuitorului Iisus Hristos. În Liturghie, aici la Epicleză, este punctul culminant al slujbei. Aici se petrece taina cea mare.

În Misa latină prefacerea are loc în momentul cînd preotul rostește cuvintele: *Hoc este enim corpus meum ... etc.*

Pomenesc momentul deosebitor, fără de a discuta această problemă.

Ca parte proprie Misei latine mai putem menționa cîntarea „Agnus dei”. Aceasta, însă, ni se pare a fi luată din Doxologie,

Gloria in excelsis Deo și prin aceasta nu este străină Liturghiei. Mai observ că Misa latină cuprinde unele rugăciuni care amintesc Liturghia darurilor înainte sfințite și chiar pe a Sf. Vasile cel Mare.

Din cele arătate trag concluziile de mai jos:

Cele două Liturghii, răsăriteană și apuseană, sînt surori bune. Au aceeași temă și urmăresc același obiectiv, aceeași țintă. Că momentul prefacerii e mai curînd în Misă și ceva mai întîrziat în Liturghie, că apusenii folosesc ca specie ostia în locul pîinii dospite, aceste deosebiri nu schimbă nimic din temeiul celor două slujbe și din sfințenia lor.

Dimensiunile Liturghiei răsăritene sînt mai vaste, mai largi, respirația liturgică e mai adîncă. Ea este mai bogată în rugăciuni, mai desăvîrșită și mai bine încheată ca alcătuire, iar ca acțiune mai vie, mai apropiată de sufletul credincioșilor. Acestora le și este acordată o parte mult mai mare de participare, decît în Misa latină.

Dar, cum am arătat mai sus, temeiul în care se mișcă cele două slujiri este același, încît prin aceasta ele se află strîns înrudite, mai ales în partea a doua.

Data fiind dezvoltarea mai largă a Liturghiei grecești și faptul că în Misa latină se află elemente din toate cele trei liturghii orientale care se practică în Răsărit, aș înclina să afirm că Misa latină își are începutul în Liturghia răsăriteană. Inrudirea atît de apropiată — și mai ales în elementele esențiale — denotă că ele au mînecat din același izvor mai vechi, izvor de care Misa latină s-a îndepărtat tot mai mult, în timp ce Liturghia orientală a continuat să rămîină aproape de sursă, alimentîndu-se din apele ei originare, proaspete, limpezi și nealterate.

Prot. stavr. GHEORGHE SECAȘ

REVISTA PATRIARHIEI MOSCOVEI (Nrii: 5, 6, 7, 8, 9 din 1961).

P. Fer. Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, I. P. Sf. Piti-
rim, Mitropolitul Krutițelor și al Kolomnei, I. P. Sf. Boris al Hersonului
și Odesei, I. P. Sf. Pimen, Arhiepiscop de Tula și Belevsk, fiecare în parte,
trimit din partea Bisericii Ortodoxe Ruse felicitări cordiale Domnului N. S.
Hrușciiov, Președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, cu oca-
zia evenimentului fără precedent din istoria omenirii, când primul om, com-
patriot rus, Iurii A. Gagarin, cucerind cosmosul, a arătat lumii întregi mă-
rețele succese ale științei sovietice. Insufleteți de această biruință, scriu te-
legramele, dorim din tot sufletul succes patriei noastre scumpe, Dvoastră
personal, activiștilor științei și primului om-erou, ale căror succese au trecut
departe peste granițele țării noastre.

DI. N. D. Uspenski, profesor la Academia Teologică din Leningrad,
în articolul său: „În numele unirii și al păcii”, descrie Locurile Sfinte din
zilele noastre, prezentînd și planșe frumoase. În pelerinajul său, P. Fer.
Patriarh Alexei, însoțit de arhieriei și alți slujitori sfințiți, teologi mireni și
activiști bisericești, în toanina tîrzie a anului 1960 (15-23 noiembrie), a fost
musafirul P. Fer. Benedict, Patriarhul Ierusalimului. În acest timp au să-
vîrșit serviciul divin în Biserica Invierii, la Mormîntul Domnului, pe Gol-
gota, în Ghetsimani, în Peștera Nașterii Domnului din Betleem și alte locuri
sfinte. În acest articol autorul caută să facă o monografie a acestor locuri
sfinte. (Continuare în numărul următor).

La Misiunea Rusă din Ierusalim, Duminică 6(19) februarie 1961, au
avut loc solemnitățile prilejuite cu ocazia zilei onomastice a P. Fer. Pa-
triarh Alexei al Moscovei. A slujit P. Fer. Patriarh Benedict, însoțit de alți
înalți ierarhi.

În 26 martie 1961, la Troițe-Sergheeva Lavra din Zagorsk a avut loc
hirotonia P. C. Arhimandrit Kassian ca episcop de Ugliči.

La pag. 37—38 se cuprind normele de primire în Școlile Teologice pe
anul școlar 1961/62.

În orașul Ugliči, Reg. Iaroslav, a încetat din viață la 30. III. 1961,
P. Sf. Nicolae (în mirenție: medic otolaringolog). Acolo a trăit în ultimul
timp ca pensionar. Peste tot, unde a slujit el, ca un creștin adevărat și-a
îndeplinit datoria sa de medic duhovnicesc și trupesc.

Predica „Înălțarea Domnului” este semnată de I. P. Sf. Victor, Arhie-
piscop de Krasnodar și Kuibișev.

Capitolul „În apărarea păcii” cuprinde apeluri ale Consiliului Mondial
al Păcii, ca: Rezoluția despre neatîrnarea națională și lichidarea colonialis-
mului, Rezoluția despre dezarmare, Despre pregătirea Congresului tuturor
creștinilor pentru apărarea păcii din Praga (iunie 1961), Priviri creștine

despre dezarniare (de P. Sf. Episcop Ioan) și Conferința „Puîdoux” de Dl. L. N. Pariiski, prof. și inspector al Academiei Teologice din Leningrad.

La cap. „Articole” P. C. A. Meni, preot din comuna Albino, regiunea Moscovei, tratează subiectul: „Sărbătorim Cincizecimea”, iar P. C. Prot. Panaiot Pamucov face un rezumat la subiectul: „Porunca cerească despre iubire” din Buletinul Bisericesc nr. 23/1960, organ al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Articolul — în continuare și sfârșit — „Noul Patriarhat — Biserica Etiopiei” de P. C. Prof. Dr. Liviu Stan (p. 61—72) a fost tradus în limba rusă și se publică aci în rezumat.

„Non possumus!” este ultimul articol al revistei. În acest articol se dau la iveală intențiile pe care le urmărește papa Ioan al XXIII-lea prin convocarea sinodului zis „ecumenic”. Din apelul semnat de însuși papa (4 aprilie 1959) reiese clar care este problema de bază a sinodului, conceput ca avînd calitatea de-a fi al întregii creștinătăți. În „Osservatore Romano” se menționează că: „...Sinodul, după natura sa, are rolul de a chema pe frați să vină în marea curte a oilor”.

Aluzia e destul de clară în ceea ce privește problema de bază a sinodului, conceput a avea calitatea de „ecumenic”.

După unele șovăieli, cum că sinodul ar avea în vedere numai probleme interne ale Bisericii Romane, în august 1959 papa Ioan se exprimă astfel: „După ce noi... vom îndepărta toate piedicile, ... vom înfățișa Biserica în toată strălucirea ei și vom spune fraților despărțiți: protestanți, ortodocși și alții: „Iată, fraților, aceasta e Biserica lui Hristos... Veniți, veniți: aceasta este calea de întîlnire, de revenire. Veniți de ocupați locurile voastre, care pentru mulți dintre voi constituie locuri ale părinților voștri”.

Noi nu putem accepta concepția romană a unei astfel de unități, ca o unire mondială a tuturor creștinilor sub puterea papii. Domnul nostru Iisus Hristos, în Biserica Sa, nu domnește asupra sufletelor credincioșilor, ci le unește prin uniunea dragostei, în Trupul Său, care este Biserica.

De aceea, ca bază a unirii tuturor creștinilor nu sînt compatibile nici principiul centralismului monarhic al puterii bisericești, nici ura față de cei cu alte păreri. Nu puterea, ci iubirea trebuie să-i unească pe creștini. În puterea acestei convingeri Patriarhia Moscovei răspunde cardinalului Bea: NON POSSUMUS!

La bibliografie se recenzează revista: „Ortodoxia” nr. 2, pe aprilie—iunie 1960, organ al Patriarhiei Romîne.

Numărul 6. Partea oficială a revistei cuprinde: felicitări trimise P. Fer. Patriarh Alexei al Moscovei, cu ocazia Sfintelor Paști, de către I. P. Sf. Macarie, Arhiepiscop de Cipru și P. Fer. Vazghen I, Patriarh al tuturor Armenilor; diferite hotărîri ale Sfîntului Sinod Ortodox Rus; componența delegației Bisericii Ortodoxe Ruse pentru Congresul Mondial al tuturor creștinilor pentru apărarea păcii.

În cap. „Viața bisericească” (p. 6—38) Dl. Prof. N. D. Uspenski continuă articolul său din nr. 5 al revistei „În numele unirii și al păcii” (cu pelerinajul P. Fer. Patriarh Alexei), făcînd monografia Locurilor Sfînte din Ierusalim din zilele noastre, prezentînd și fotografii foarte reușite, luate cu ocazia vizitei făcute la Locurile Sfînte. Tot în acest articol: Numirea și hirotonirea P. C. Arhimandrit Damian (Marcuța) ca episcop de Cernăuți

(2 aprilie 1961); Soborul Sf. Vladimir din Leningrad de Dl V. Necrasov, docent al Academiei Teologice din Leningrad (p. 29—36); Necrologul Arhimandritului Zosima (Idjilov) și Cronica bisericească.

I. P. Sf. Mitropolit Boris al Odesei semnează predica: „Învățătura din ziua Cincizecimii”, avînd ca motto: „Duhul Sfînt a fost pururea, este și va fi...”. (Din Stihirile din ziua Cincizecimii). Predica, cu conținut dogmatic, nu e mare, însă, foarte cuprinzătoare.

Capitolul: „În apărarea păcii”, cu subiectul: „Pacea este urmarea lui Hristos”, cuprinde referatul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse la Congresul Mondial al tuturor creștinilor din Praga (p. 41—59).

Articolul „Chipul Sf. Apostol Petru după Sf. Evanghelii” de Dl S. Preobrajenski din Saratov (p. 60—65) și „Sfîntul Nicolae ca rîvnitor și apărător al Ortodoxiei” de P. C. Pr. L. Voronov din Leningrad (p. 65—75) (cu urmare în nr. viilor) sînt foarte bine documentate, avînd conținut istoric-dogmatic.

În ultimul articol al revistei: „Răspuns la o anticritică” (p. 76—80). Dl. A. Șişchin răspunde învinuirilor neîntemeiate aduse unor teologi activiști ai Bisericii Ortodoxe Ruse în articolul din revista „La Civiltà Cattolica” (nr. 2655 din 4 II a. c. articol semnat de un monah iezuit, Ulisse Alessio Floridi). Șişchin subliniază că creștinii, în activitatea lor, trebuie să se orienteze numai după învățătura Evangheliei.

Numărul 7. Prin decretul P. Fer. Alexei, Patriarhul Moscovei, din 10 iunie 1961, P. Sf. Nicodim, episcop de Iaroslav și Rostov, a fost înălțat la treapta de arhiepiscop.

Prin decretul P. Fer. Patriarh Alexei din 20 iunie 1961, I. P. Sf. Victor, Arhiepiscop de Krasnodar și Kuibîșev, a fost înălțat la treapta de mitropolit.

Dl Prof. N. Uspenski își continuă articolul cu monografia Locurilor Sfînte din Ierusalim (p. 7—28). Cu acest articol, descrierea Locurilor Sfînte ia sfîrșit.

Predica: „Pace aveți între voi” (Marcu IX, 50) de P. C. Prot. M. Speranski, rectorul Academiei Teologice din Leningrad, a fost rostită la rugăciunea de dinaintea ședinței a II-a de la Congresul Mondial al tuturor creștinilor pentru apărarea păcii, din Praga (11 iunie 1961).

Cap.: „În apărarea păcii” (p. 32—57), cuprinde lucrările Congresului mondial al tuturor creștinilor din Praga (13—18 iunie 1961). Se publică referatul prezentat congresului de Prof. Dr. I. Hromadka, despre subiectul: „Și pe pămînt pace”. Publicarea lui va continua și în alt număr.

P. C. Prot. A. Meni prezintă interesantul articol cu conținut istoric: „Luminători ai primilor creștini” (p. 58—66), iar P. C. Pr. L. Voronov, din Leningrad, își continuă articolul „Sfîntul Nicolae — rîvnitor și apărător al Ortodoxiei”. Articolul ia sfîrșit.

Revista se încheie cu însemnări din Biserica Bulgară, recenzia revistei „Biserica Ortodoxă Romînă” (nr. 1—6, 1960) și a revistei „Biserica Ortodoxă Sîrbă” — Glasnic (nr. 6—12/1960).

Numărul 8. Revista începe cu Sinodul episcopilor Bisericii Ortodoxe Ruse din 18 iulie 1961 (p. 5—29). Acest Sinod a avut loc la Troițe Sergheeva-Lavra din orașul Zagorsk. Sinodul s-a deschis cu rugăciunea „Împărate ceresc...”. Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse a rostit apoi un

cuvînt introductiv. Sinodul a dezbătut mai multe probleme în legătură cu viața bisericească locală, anume: 1. Mărirea numărului membrilor Sf. Sinod; 2. Despre schimbările „În conducerea Bisericii Ortodoxe Ruse”, 3. Despre intrarea Bisericii Ortodoxe Ruse în Congresul Mondial al Bisericilor; 4. Despre participarea Bisericii Ortodoxe Ruse la Congresul Mondial al tuturor creștinilor pentru apărarea păcii, care a avut loc la Praga (13—18 iunie a. c.).

Sinodul se încheie cu cîntarea: „Cuvine-se cu adevărat”. La p. 35—38 ale revistei, P. C. Prot. A. Vetelov redă pe scurt necrologul Arhiepiscopului Luca. La 11 iunie a. c. a încetat din viață, în vîrstă de 83 ani, după o lungă și grea suferință, Arhiepiscopul Luca. El s-a născut în aprilie 1877, în orașul Kerci, regiunea Crimeia. În 1903, terminînd Facultatea de Medicină, este numit doctor de zemstvă (raion). Desăvîrșindu-și cunoștințele, în urma susținerii tezei de doctorat, în anul 1917 a fost numit medic șef la secția chirurgicală de la spitalul din Tașkent, iar din 1920 — profesor la Universitatea din Tașkent.

În sufletul chirurgului se naște dorința de a ajuta pe om nu numai în bolile trupesti, ci și în cele spirituale. În 1921 e numit preot la biserica catedrală din Tașkent, rămînînd și cu însărcinarea de profesor la universitate. Acum deveni nu numai doctor „trupesc” ci și al „sufletelor”, pentru toți cei ce aveau nevoie de ajutor duhovnicesc. Pentru a fi de folos nu numai păstoritilor ci și clerului, în 1923 este înălțat la treapta de episcop al eparhiei Tașkent, ce devenise vacantă.

În noua treaptă, Valentin Felicsovici primește numele de Luca, în cinstea Sf. Apostol și Evanghelist Luca. Sf. Apostol Luca a fost nu numai binevestitor al Evangheliei și primul istoric al Bisericii lui Hristos (F. Ap.), ci și medic și pictor de icoane. Episcopul Luca l-a urmat întru toate. Între anii 1941—43 a fost medic chirurg la spitalul militar din Krasnoiarsk, unde era și arhiepiscop al eparhiei Krasnoiarsk.

Are peste 30 de lucrări în domeniul medicinei, dintre care cea mai de seamă este „Studiul asupra chirurgiei purulente”, carte de căpătîi a chirurgului pînă în zilele noastre. (Vezi Enciclopedia mare de medicină, tom. V).

Din 1944 a condus eparhia Tambov, iar din 1946 pînă la moarte — pe cea din Simferopol.

Din anul 1956, rămînînd fără vedere, n-a mai putut să-și continue cercetările și îmbunătățirea operei sale capitale: „Anestezia regională”.

Ca patriot și luptător pentru pace el a scris un șir de articole în Revista Patriarhiei Moscovei (anii 1948 și 1951).

El a căutat întotdeauna să fie exemplu păstoritilor săi.

Moartea I. P. Sf. Luca a întristat nu numai pe păstoritii săi, ci și pe toți cei ce l-au cunoscut.

P. C. Prot. P. Gnedici, din Leningrad, semnează predica: „Despre deschiderea ochilor inimii”, ce ne dă frumoase învățături din Duminica săptămîinii a VII-a după Cincizecime.

În cap.: „În apărarea păcii” (p. 43—74), Dl A. F. Șişchin, docent la Academia Teologică din Leningrad, redă în amănunt Congresul întîi mondial al tuturor creștinilor pentru apărarea păcii, ce a avut loc la Praga, în 13—18 iunie 1961. La congres au participat peste 600 delegați din 42 țări.

La pag. 75—79 se tratează subiectul: „Iisus Hristos — lumina lumii”, ce va forma subiectul de bază la Congresul al III-lea mondial al Bisericii de la New-Delhi, din 18 noiembrie 1961.

Bibliografia: Dl E. Karmanov recenzează Sbornicul (Analecta) pe anii 1961, 231 p., carte ce apare anual, pe lângă Institutul de orientalistă de pe lângă Biblioteca Patriarhiei din Alexandria, cuprinzând publicații, articole, însemnări și comunicări scurte, editată în limba greacă și franceză.

Numărul 9. Revista începe cu partea oficială.

P. Fer, Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, felicită pe d. Nichita Sergheevici Hrușciov pentru noul succes strălucit al științei sovietice prin călătoria în jurul pământului a cosmonautului Gherman Titov.

P. Fer, Patriarh Alexei și I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim felicită pe P. Fer, Macarios, Președintele Republicii Cipru și Întâistător al Bisericii Cipriote cu ocazia sărbătoririi zilei independenței Ciprului liber.

I. P. Sf. Arhiepiscop Macarios răspunde la telegrama de felicitare.

Hotărâri ale Sf. Sinod Rus:

1. P. C. Arhimandrit Nicodim (Rusnac) a fost numit episcop de Kostroma și Galici (5 iulie 1961);

2. P. C. Prot. Mihail (Zernov), locțiitorul Președintelui Biroului Relațiilor bisericești interne de pe lângă Patriarhia Moscovei, după tunderea într-un monah și înălțarea la treapta de arhimandrit, a fost numit episcop de Podolia, vicar al eparhiei Moscovei, rămânând mai departe și în funcția de locțiitor al președintelui Biroului relațiilor interne bisericești. Ceremonialul hirotoniei și al înscăunării sale a avut loc la 6 august 1961, la mănăstirea Troițe-Sergheeva Lavra (Zagorsk);

3. P. Sf. Mihail (Ciub) a fost numit episcop de Tambov și Miciurinsk (8 aug. 1961);

4. P. Sf. Ioan de Talinsk a fost transferat și înălțat la treapta de arhiepiscop al eparhiei Gorcovsk (14 aug. 1961);

5. P. C. Ieromonah Alexei (Ridigher) a fost numit episcop de Talinsk și Estonia, însărcinat și cu conducerea vremelnică a eparhiei de Riga (14 aug. 1961);

6. I. P. Sf. Arhiepiscop Simon de Vinița și se aprobă demisia de la eparhia sa, iar ca episcop de Vinița și Brațlavsk, a fost transferat P. Sf. Ioasaf de Dnepropetrovsk (14 aug. 1961);

7. La eparhia Dnepropetrovsk și Zaporozk a fost transferat P. Sf. Alipie, rămânând și cu însărcinarea conducerii vremelnice a eparhiei Crimeiei (14 aug. 1961);

8. P. C. Arhimandrit Ignatie, parohul bisericii „Schimbarea la Față” din orașul Jdanov a fost numit episcop de Hmelnițk și Kamenet-Podolsk (14 aug. 1961);

9. P. C. Ieromonah Nicolae (Kutepov), inspector al Seminarului din Saratov, a fost numit episcop de Mucacevsk și Ujgorodsk (14 aug. 1961).

Având în vedere munca depusă în conducerea Exarhatului de către P. Sf. Ioan, episcop al Europei Centrale, exarh al Patriarhului, P. Fer. Patriarh Alexei, l-a distins cu înălțarea la treapta de Arhiepiscop.

În 2 aug. a. c. Dl A. F. Șișchin, redactorul responsabil al Revistei Patriarhiei Moscovei, a vizitat pe oaspetele ce se afla în Uniunea Sovietică,

ca invitat al Patriarhiei Moscovei, Președintele Mișcării creștine pentru Pace din Praga, prof. Dr. I. Hromadka, cu care a avut o convorbire.

Unul din punctele discutate la Soborul arhierilor ruși din 18 iulie a. c. a fost și cel „Despre parohie”.

Di I. Habarin, în articolul său, pune în discuție această problemă, scoțînd în evidență dreptul parohiei de a-și alege pe slujitorii săi și dreptul acestora de a administra bunurile materiale ale parohiei.

În articolul „Cronica” se subliniază: În anul trecut, P. C. Prot. Mitrofor Alexandru V. Medvedschi, parohul bisericii Catedrale Nicolo-Bogoiavlenschi din Leningrad, a împlinit 50 ani de serviciu în preoție. Cu decretul P. Fer. Patriarh Alexei al Moscovei și al întregii Rusii din 21 iulie a. c. venerabilul paroh a fost gratificat cu înalta decorație: Dreptul de a purta „Crucea patriarhală”.

P. C. Prot. L. Voronov semnează predica: „Înălțarea Sf. Cruci” cu citatul: „Crucea este podoaba Bisericii” (Din Sfetilnele sărbătorii).

Cap.: „În apărarea păcii” începe cu „Declarația Comitetului Sovietic pentru apărarea păcii”, în care se tratează subiectul: E necesară unitatea și activitatea tuturor puterilor iubitoare de pace!

Alte articole din acest capitol: Întîlnirea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse cu participanții Forum-ului Mondial al Tineretului. Această întrunire a avut loc la Moscova între 25 iulie—3 august a. c. La ea au participat circa 800 tineri, reprezentînd 105 țări ale lumii, care au discutat probleme ce frămîntă tineretul de astăzi.

Di A. Vedernicov semnează un articol care pe cît este de interesant, pe atît este și de documentat: „Problema tradiției în Teologia ortodoxă”, articolul va continua și în alt număr; iar Di Kazem-Bek — „De la Evanston la New-Delhi” — o etapă importantă pe calea unirii tuturor creștinilor.

P. C. Prot. Dr. G. Novac, la cap. „Din viața bisericilor autocefale ortodoxe” tratează subiectul: „Biserica Ortodoxă Cehoslovacă”. P. C. Sa face o privire istorică asupra Bisericii Cehoslovace, ce cuprinde perioada pînă la 1918.

Revista se încheie cu articolul P. C. Prot. Prof. K. Rujitki, rectorul Academiei Teologice din Moscova. În acest articol, P. C. Sa face o amplă dare de seamă asupra ceremonialului ce a avut loc la Canterbury (Anglia), în 27 iunie 1961, cu ocazia înscăunării noului Primat al Angliei — Arhiepiscopul și Mitropolitul de Canterbury Dr. Mihail Ramsay. La acest ceremonial au participat din partea Bisericii Ortodoxe reprezentanți din: Constantinopol, Alexandria, Ierusalim, Moscova, Grecia, București, Sofia și Belgrad.

Din partea Patriarhiei Romîne a participat I. P. Sf. Mitropolit Iustin Moisescu, însoțit de P. C. Pr. Vintilă Popescu, iar din partea Patriarhiei Ruse — I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim de Iaroslav și Rostov și P. C. Prof. K. I. Rujitki, rectorul Academiei Teologice din Moscova.

Buletinul bisericesc, organ al Bisericii Ortodoxe Bulgare, pe anul 1960 e recenzat de Di V. Talin.

† PREOTUL ILIE BRAD

Sf. Apostol Pavel, în ultimul său drum spre Ierusalim, se opri la Milet și de acolo, chemă la sine pe preoții bisericii din Efes, pe care i-a renăscut la viața cea nouă în Iisus Hristos, ca să-i mai vadă odată. Acestora le împărtășește presimțirea pe care o are că „Duhul Sfânt, din oraș în oraș, mă încredințează și îmi spune că mă așteaptă necazuri” (F. Ap. 20, 23). Cu o putere de dăruire totală față de „lucrul evanghelistului” pe care-l făcea acest urmaș al lui Hristos, continuă zicînd: „Dar nu bag seama la nimic și nu pun nici un preț pe viața mea, numai să împlinesc calea mea, și slujba pe care am luat-o de la Domnul Iisus, de a mărturisi Evanghelia darului lui Dumnezeu” (F. Ap. 20, 24). Și cu resemnare și tărie de spirit îi vestește: „Iată, eu știu că voi toți, printre care am petrecut propovăduind Evanghelia lui Dumnezeu, nu veți mai vedea fața mea” (20, 25). Și dîndu-le unele sfaturi, s-au rugat cu toții și apoi s-au îmbrățișat și s-au despărțit. E una dintre cele mai duioase și frumoase despărțiri.

Dacă ne este permis să facem o comparație, folosind exemplele mari pentru cazurile mici, am spune că acest tablou, de o rară duioșie, mi-a coborît în minte atunci cînd sicriul cu osemintele pămîntești ale celui ce a fost Părintele Ilie Brad, paroh în Gurariului, era dus de la casa sa proprie spre biserică, unde avea să fie prohodit.

Se cunoaște vrednicia omului și pînă e în viață, dar adevărata lui valoare iese la lumină cînd el pășește peste pragul vieții pămîntești. Numai atunci poți să-l vorbești pe om, cu adevărat, de bine, — după cum bine zice încă bătrînul Euripide, — cînd el nu mai este printre cei de aici.

Valoarea pînă. Ilie Brad se contura precis încă pînă era în viață.

Coborîtor dintr-o familie de țărani vrednici din comuna de la poalele muntelui, ce e așezată ca într-o gură de rîu, de unde-și are și numele, a văzut lumina zilei la 26 martie 1894, primind din botez numele de Ilie, după tatăl său. În casa părintească a primit o aleasă educație creștinească. La acești țărani ce se luptau puternic cu asprimile vieții și care făceau de multe ori din noapte zi, pentru a-și cîștiga pîinea cea de toate zilele, omenia și cîntea, spiritul de economie al celor cîștigate cu trudă, respectul și dragostea de muncă, ordinea și disciplina erau virtuți înnăscute și transmise mai departe din generație în generație.

Ca școlar a fost un element distins. Urmează apoi cursurile Seminarului teologic din Sibiu, pe care le absolvă cu deosebit succes în 1912.

În 1928 e hirotonit preot pentru parohia Rusciori de către Mitropolitul Elefterie din Patriarhia Ierusalimului, care se afla într-o vizită în Sibiu.

Se înscrie la fosta Academie Teologică din Cluj pe care o absolvă, „magna cum laude”, în anul 1933.

În 1948 e numit paroh în parohia Gurariului, în care post păr. Ilie se dovedește a fi conștiincios, jertfelnic, împlinindu-și datoria în mod deplin. În acești 13 ani se profilează personalitatea lui de preot adevărat în slujba Domnului și a poporului credincios.

La altar, pe care-l îndrăgise, servea demn, liniștit și pe înțeles. Împodobeia serviciul divin cu o voce plăcută și atrăgătoare. Din felul cum servea, cei ce-l ascultau simțeau tăria unei adânci credințe în Dumnezeu.

Și-a iubit slujba preotească, pe care n-a socotit-o profesiune, ci apostolat: și-a iubit credincioșii. N-a fost suflet care să-i ceară ajutor și părințele Ilie să nu i-l dea.

Fost-a întru necazuri, mîngîiere; celor slabi, întărire; semănător de pace acolo unde se încuibă vrajba sau cearta... De altfel și graiul lui domol și liniștit îl adevărea ca atare.

Predica — pe care o rostea Duminică de Duminică și sărbătoare de sărbătoare și din care părintele Ilie făcea o adevărată problemă de conștiință — era minuțios pregătită și cu rost și înțeles redată. În manuscris se găsesc peste două sute de predici de cuprins variat, alcătuite tematic și mereu reînnoite. Prospetimea predicilor și-o agonisea din zăbava cititului, fiind un deosebit ispititor al cărților și avînd o bibliotecă bogată și frumoasă.

Pe teren obștesc și cetățenesc, obștea și-o îndruma cu nețărmurită dragoste pe drumul vieții celei noi de prosperitate și fericire, dîndu-și seama că aceasta este singura cale ce aduce bunăstarea și fericirea celor ce muncesc.

Iubitor al comunei natale și al oamenilor, se preocupa cu gîndul întocmirii unei monografii a Gurariului, pentru care adunase material bogat.

La toate acestea se mai adaugă o adîncă trăire religioasă, căutînd să fie nu numai propovăduitor al cuvîntului, ci și împlinitor al lui, fiind model de virtute creștinească.

Cu prietenii era sincer, devotat și deschis. De aceea a avut atît de numeroase prietenii și de aceea multă lume i-a cinstit memoria, participînd la pioasa lui plecare din lumea aceasta.

În noaptea de 24 nov. 1961, moartea survenită după o grea suferință și în urma unei operații, a pus capăt acestei frumoase activități în plină desfășurare.

Prohodirea răposatului a avut loc în biserica mare din Gurariului, luni 27 nov. 1961. Ea a fost săvîrșită de un sobor de preoți.

Personalitatea defunctului a fost scoasă în relief, într-o aleasă cuvîntare, de către P. C. Protopop Ioan Munteanu, care l-a descris pe adormitul în Domnul ca pe o figură distinsă de preot adevărat în slujba lui Hristos și a poporului.

În jelanii celor atît de dragi inimii sale: soție, fiu, noră, nepot, etc., corpul neînsuflețit al celui care a fost un adevărat părinte al parohiei a fost coborît în criptă, unde așteaptă obșteasca înviere și dreapta răsplată pentru vrednicia faptelor sale.

Domnul să-i facă parte de odihnă în locașurile veșniciei Sale!

Pr. Dr. IOAN CHIOARIU

† PROT. IOAN CISTEAN

În dimineața zilei de 19 noiembrie 1961, a încetat din viață după grele suferințe, împărtășit fiind cu Sfintele Taine, protopopul Ioan Cisteian, paroh al parohiei ortodoxe române din comuna Miercurea (raionul Sebeș). Cu puțin timp înainte împlinise 47 de ani și 21 de ani de căsătorie și preoție.

Prin săvârșirea din viață a părintelui Ioan Cisteian, Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Sibiului a pierdut nu numai un preot bun, dar și un fruntaș al mărețului act de unificare a Bisericii strămoșești ardelen.

Se cunoaște îndeobște strădania depusă de părintele Ioan Cisteian în vederea realizării cu un ceas mai de vreme a îndemnurilor și chemărilor rostite pe Cîmpia Libertății de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de marele Mitropolit Nicolae Bălan, care adresîndu-se preoțimii și credincioșilor greco-catolici, cu prilejul serbărilor ținute la Blaj în 15 mai 1948, au chemat pe toți fiii fostei Biserici unite să se întoarcă la sinul cald al Bisericii strămoșești, de unde fuseseră ruși prin silnicie și promisiuni neîmplinite la 1700 de catolicismul habsburgic-venez.

Părintele Ioan Cisteian a fost printre cei dintîi preoți greco-catolici care au răspuns sincer și loial acestei duble chemări. Hotărîrea lui a putut fi văzută mai ales în zilele de 1—2 și 21 octombrie 1948, atît la Cluj cît și la București și Alba-Iulia, unde părintele Ioan Cisteian a dat dovadă de fermitate și atașament sincer față de Biserica Ortodoxă, care a luptat un sîert de mileniu pentru întrunirea tuturor credincioșilor romîni din Ardeal în cadrele Bisericii Ortodoxe.

Această atitudine fără echivoc a fost apreciată de însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian, care l-a distins cu crucea aniversară „Cinci ani de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal”, cu prilejul serbărilor ținute la Alba Iulia, în Catedrala Reîntregirii, în 21 octombrie 1953; iar răposatul Mitropolit Nicolae i-a acordat dreptul de a purta briu roșu, numîndu-l protopop al Protopopiatului Rupea și mai apoi paroh al fruntesei parohii vechi ortodoxe din Miercurea.

*

Slujba înmormîntării osemintelor pămîntești ale părintelui Ioan Cisteian a avut loc în Catedrala din Blaj, în 21 noiembrie 1961, la Praznicul Întrării în Biserică a Maicii Domnului.

Sicriul său, acoperit cu flori tîrzii de toamnă, era înconjurat de familia îndurerată: mamă, soție cu cei doi copii, prieteni și credincioși din Blaj, precum și de numeroasele sale rudeni din comuna natală Bucerdea grînoasă, de lîngă Blaj, și de o delegație a Consiliului parohial și a păstoriților săi din parohia Miercurea.

Prohodul a fost săvîrșit de un sobor de preoți, avînd în frunte pe P. C. Protopop stavrofor Ioan Vlad, consilier arhiepiscopesc, în calitate de delegat al Centrului Eparhial Sibiu, prieten și coleg de școală al decedatului. Se afla și P. C. Nicolae Cantor, protopop al raionului Sebeș și C. preot Aurel Străuțiu din parohia Tău, unde decedatul a păstorit în primii ani de preoție. Intreaga slujbă de prohodire a decurs lin și mișcător, împlinindu-se toate cele prescrise la înmormîntarea preoților.

La sfîrșitul sfînteii slujbe a vorbit P. C. consilier Ioan Vlad în numele Centrului Eparhial și în calitate de prieten și coleg de școală, P. C. protopop Nicolae Cantor, în numele preoțimii din Protopopiatul Sebeș, iar în

numele consătenilor săi din Bucerdea grinoasă, părintele Eugen Anca, parohul de acolo.

Toți vorbitorii au scos în evidență meritele și vredniciile câștigate în viață de părintele Ioan Cisteian, ca preot, soț, cetățean, prieten și fruntaș al mărețului act de unificare a Bisericii ardelenne.

Cortegiul mortuar, în dangăt duios de clopot, s-a îndreptat spre cimitirul Blajului, unde un reprezentant al parohiei Miercurea a tălmăcit jalea credincioșilor miercureni, la trecerea din viață a celui ce a fost neuitatul și bunul lor părinte sufletesc. După datină, sicriul a fost coborât în mormânt, adormitul în Domnul fiind plin de familie, de prieteni și de toți cei ce l-au cunoscut.

Dormi în pace, suflet bun!

ASISTENT

CONFERINȚA BISERICILOR DE LA NEW-DELHI

Între 19 noiembrie și 6 decembrie 1961, s-a ținut la New-Delhi în India a treia mare conferință a Consiliului ecumenic al bisericilor, la care a fost primită ca membră și Biserica Ortodoxă Română, reprezentată prin I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. C. Păr. Alex. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Cu aceasta se deschid perspective noi pentru activitatea externă a Patriarhiei Române. Acest fapt necesită o cunoaștere mai lămurită a trecutului mișcării ecumeniste.

Divizarea confesiunii evanghelice pe zeci și sute de fracțiuni a fost motivul ca în 1886 câțiva episcopali anglicani să pornească „ideea ecumenistă”, adică ideea unei reapropieri între confesiunile evanghelice și apoi a apropierii lor de Biserica romano-catolică și de Biserica Ortodoxă, pentru restabilirea: unei, sfinte, sobornicești și apostolești Biserici. Dintre românii ortodocși se interesează de chestiune prof. C. Erbiceanu, C. Chiricescu, Dr. D. Demetrescu și alții, cu concluzia precizată și de patriarhul ecumenic Ioachim III în 1902, că este timpul să se pregătească terenul pentru apropierea între confesiuni. Dar Biserica ortodoxă rămâne în centrul acțiunii, pentru că a păstrat dumnezeiasca învățătură ortodoxă, la care rămâne statornică și pe care nu o licitează față de nimeni și fără nici o concesiune; învățătura ortodoxă rămâne îndrumătoare pentru toți cei care doresc să se unifice în jurul principiilor ei. Aceasta era și concluzia Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și a Sf. Sinod rus și a celorlalte biserici ortodoxe surori.

Deci ecumeniștii lansează în 1907, luna ianuarie, săptămîna — octava — de rugăciuni pentru unitate creștină.

Apoi ecumeniștii trec la fapte concrete de organizare, pentru a-și putea împlini gândul ecumenist și astfel iau pe rînd naștere: „Conferința mondială pentru credință și organizație”, în 1910, apoi „Alianța mondială pentru promovarea păcii prin biserică”, în 1914 și în fine: „Conferința mondială pentru viață și faptă”, în 1918, cu sediul central la Geneva, în Elveția.

Ortodocșii așteptau și ei ocazia să poată participa la acțiune, care se arăta deplin creștinească; dar papa Benedict XV a refuzat categoric orice sprijin și colaborare, prin decizia din 4 iulie 1919, respectată apoi și de urmașii lui. În schimb, locțiitorul de patriarh ecumenic, mitropolitul Dorotei din Brusa, a emis în ianuarie 1920 o enciclică despre „Unirea bisericilor”,

care a făcut mare impresie, pentru că îi invita pe toți confesionali să re-activeze creștinismul și să contribuie la refacerea unității creștine, propunând ca măsuri primordiale: sistarea oricărui prozelitism, adîncirea cunoașterii reciproce, serbarea concomitentă a sărbătorilor creștine, toleranță în privința căsătoriilor mixte și sprijinire reciprocă socială, morală, caritativă și literară. Prin aceasta se determinau condițiile de apropiere între confesiuni. Dar totodată se cerea și punerea în acord cu privire la principiile creștine stabilite în Simbolul de credință Niceo-constantinopolitan. Ecoul acestei enciclice a fost răsunător și el a constituit pentru evanghelici baza de discuție cu ortodocșii pentru activitatea de viitor. Prin această îndrumare a Patriarhiei Ecumenice era dată și posibilitatea pentru Bisericile ortodoxe autocefale să-și îndrumeze pașii spre ecumeniști.

Astfel la ședința mișcării pentru „credință și organizație” de la Geneva, din august 1920, participă din partea Bisericii Ortodoxe Române prof. Dragomir Demetrescu, care împreună cu ceilalți delegați susține aplicarea în Mișcare a principiilor stabilite de enciclica mitropolitului Dorotei. De problemă se ocupă cu deosebită însuflețire arhim. Iuliu Scriban, devenind un mare susținător al colaborării ecumeniste și în scris.

La ședința Alianței de la Copenhaga, din august 1922, participă prof. D. Demetrescu și prof. V. G. Ispir, susținînd împreunarea puterilor creștine pentru îndreptarea popoarelor spre asigurarea păcii prin dezarmare și rezolvarea pașnică a problemelor litigioase între popoare, precum cere învățătura creștină. În acest cadru, ședința regională balcanică ortodoxă a Alianței de la Sinaia, din 1924, a avut ca președinte pe arhim. I. Scriban și ca secretar pe V. Ispir, fiind recunoscută ca „o ședință foarte reușită”. Cu această ocazie, mitropolitul Nicolae al Ardealului propunea în Sf. Sinod activizarea mai intensă a delegaților români la ședințele ecumeniste spre ieșirea din izolare, care nu este de loc favorabilă.

De aceea în august 1925, la ședința „Creștinismului practic” sau a Mișcării pentru viață și faptă, de la Stockholm, participă o numeroasă delegație română, compusă din mitropolitii Nicolae al Ardealului și Nectarie Cotlarciuc, episcopul Vartolomeu al Rîmnicului, arhim. I. Scriban, prof. I. Lupaș, V. Ispir și prot. Tr. Scorobeț. A fost o întrunire ecumenistă din cele mai frumoase, pentru că în baza principiului dragostei creștine către aproapele, toate problemele au fost rezolvate creștinește.

În schimb, ședința Mișcării „pentru credință și organizație” de la Lausanne, din august 1927, la care au participat mitropolitul Nectarie, prof. Gr. Cristescu, Nicolae Colan și prot. Tr. Scorobeț, nu a adus acea bucurie creștinească, pentru că evanghelicii doreau să pună în discuție învățătura ortodoxă și să voteze părțile ei corespunzătoare lor, fapt care i-a făcut pe delegații ortodocși să se retragă de la discuții comune, să dea numai aprobare la un singur proiect din cele șapte, despre „măsiunea bisericii în lume” și să-și prezinte punctul lor de vedere la celelalte probleme ca „păreri ale Bisericii istorice”. Cu această ocazie și-au dat seama conducătorii și animatorii ecumeniști, ca J. R. Mott, Mc Bøegner, W. Monod, Nathan Söderblom, J. Oldham, Ch. Brent, W. Temple, H. Monnier, A. Rinkel, Ad. Keller, Visser't Hooft și alții, că dacă prezența însuflețită a delegaților ortodocși, în frunte cu mitropolitul Ghermanos al Tiatirelor, exarhul Patriarhiei Ecumenice, poate fi asigurată, cu aceasta nu se asigură și capitularea orto-

docșilor în privința dogmatică, așa precum o cereau de atâtea ori evangheliicii. De aceea ecumeniștii își dădeau seama că întruniri ale mișcării dogmatiste trebuie mult mai bine pregătite pe viitor. Aceasta se constată la ședința mișcării pentru viață și faptă de la Fanö-Danemarca, din august 1934, participând între delegații ortodocși însuflețitul ecumenist Ștefan Tankov din Sofia și prof. V. Ispir. Problema participării ortodoxe la congresele ecumeniștilor este discutată și la conferința teologilor ortodocși de la Atena, din 1936.

În aceste împrejurări se întrunește a doua conferință a Creștinismului practic la Oxford și a doua întrunire a Creștinismului dogmatic (pentru viață și faptă, și pentru credință și organizație) în 1937, fără delegația germană, împiedecată de regimul hitlerist să participe. Din partea românească participă numai prof. I. Scriban, Șerban Ionescu, V. Ispir și Vintilă Popescu când se constată „frumusețea stăruințelor ecumeniste”, dar se subliniază și puțină înțelegere în aplicarea pe teren a celor discutate și hotărâte la întrunire, cum este de pildă continuarea prozelitismului evanghelic-sectar printre ortodocși. De altfel, metodele teoretice ale ecumeniștilor erau frumoase: metoda înrudirii confesionale pentru apropiere, metoda intercomuniunii prin participare la Sf. Taine și metoda liturgică prin participare la sf. slujbe spre cunoaștere și comunitate reciprocă. Dacă întrunirea de la Oxford a adus unele rezultate pozitive, cea de la Edinburg s-a terminat cu nereușită pentru că nici o fracțiune confesională nu voia să renunțe la credința ei particularistă, oricât de deviată ar fi fost de la învățătura Sf. Evanghelii.

De aceea slăbește interesul ortodox pentru întrunirile ulterioare, pe care le și întrerupe al doilea război mondial și atunci secretariatele mișcărilor ecumeniste se mută în Statele Unite ale Americii, unde se impregnează din pragmatismul utilitarist american și pierde din caracterul lor inițial creștinesc. De aceea după război, când mișcările revin la Geneva, se manifestă multă rezervă față de ele, deși la mai multe conferințe locale conducerea lor, acum unitară — căci spre mai practică activitate, cele trei ramuri: Alianța, creștinismul practic și creștinismul dogmatic au fuzionat într-o singură mișcare, numită: Consiliul ecumenist al bisericilor, în care secretar general era tot iscusitul Visser't Hooft — a dat tot felul de asigurări de revenire la vechile principii ecumeniste. Ortodocșii rămân în rezervă, precum s-a exprimat în acest sens Conferința panortodoxă de la Moscova, din iulie 1948.

Astfel la prima conferință ecumenistă a Consiliului unificat, de la Amsterdam, din 1948, participă numai delegații Patriarhiei Ecumenice și se constată unanim că „fără ortodocși nu este ecumenism”. Un element deosebit de greu îl constituia raportul principal al evanghelicilor față de ortodocși; aceștia nu voiau să recunoască faptul că Biserica Ortodoxă reprezintă principiile Bisericii vechi primare. De aceea s-a făcut destulă opoziție la propunerile ortodoxe cu privire la platforma de înțelegere (baza comună teologică), în care ortodocșii doreau să vadă o expresie trinitară asupra lui Dumnezeu, apoi la sistarea prozelitismului și acordarea tuturor în jurul Simbolului niceo-constantinopolitan. De aceea la Amsterdam, precum și la conferința următoare pregătitoare de la Lund-Suedia, din 1952, nu s-a ajuns la reala înțelegere și nu s-a făcut nici un pas înainte.

Mai mult se nădăjduia să se realizeze la a doua conferință a Consiliului ecumenist al bisericilor, de la Evanston-Chicago, din 1954, dar tot

asa fără o reușită deosebită, deși americanii i-au făcut propagandă largă. Atunci și-au dat mai bine seama că trebuie să ia în considerație punctul de vedere al delegaților ortodocși, care apăreau întotdeauna unitari în manifestare. Și astfel în „bазisul” teologic este introdusă o formulă trinitară de închinare către Dumnezeu și se acordă mai multă înțelegere punctului de vedere teologic ortodox, ca îndrumător în probleme.

În aceste împrejurări Patriarhia Rusă își manifestă dorința de a reveni în cadrul mișcării ecumeniste, fapt care înviorează întreaga mișcare și atrage după sine și activizarea interesului din partea altor Biserici ortodoxe. Tratatивele dintre ecumeniști și delegații Patriarhiei Ruse de la Utrecht, din august 1958, fiind ducătoare la scop, cu deosebită însuflețire se poate pregăti a treia conferință ecumenistă a Consiliului bisericilor, la New-Delhi, în India, în 1961.

Aici s-au prezentat 1.200 delegați, dintre care 658 delegați oficiali din 176 confesiuni creștine din toată lumea. Tema principală se ocupa cu problema „Iisus Hristos lumina lumii creștine”, prezentată de episcopul luteran din Germania democrată Noth; au urmat apoi temele: Chemarea bisericii la slujire, de japonezul Takenaka din Kioto și Chemarea bisericii spre unitate, de americanul J. Sitter din Chicago. Problemele au fost discutate apoi în comisiі. S-a constatat un adevărat spirit creștinesc de bunăvoință și înțelegere. De fapt era și pentru ce, pentru că la 20 noiembrie au fost primite încă alte confesiuni noi ca membre, în număr de 23, și anume: Patriarhiile rusă, română și bulgară și Mitropolia polonă, apoi 11 biserici locale din fostele colonii. Aceasta a dat întrunirii o atmosferă deosebită de solemnitate și atenție. Au fost și discuții mai aprinse și mai dramatice, îndeosebi în legătură cu situația din țările încă și acum coloniale. De aceea s-a dat atenție și problemei generale a păcii.

A fost aprobat „bазisul” cu interpretare treimică a lui Dumnezeu, s-a realizat unificarea Consiliului ecumenist al bisericilor cu Consiliul mondial al misiunilor, dar cu prevederea ca sub „misiune” să nu se înțeleagă prozelitism dăunător bunei înțelegeri ecumeniste. Și, în fine, a fost aleasă o nouă conducere, cuprinzînd 6 președinți: pe nigerianul Fr. Ibiam din Africa, pe cunoscutul luptător pentru pace din Mișcarea creștină de la Praga Martin Niemöller din Hessa-Germania federală, pe mitropolitul Iacob al ambelor Americi, exarhul Patriarhiei Ecumenice, pe arhiepiscopul anglican Ramsay din Canterbury-Anglia, pe reprezentantul bisericilor unite din India rev. David Moses și pe metodistul american Ch. Parlin din New-York.

A fost impresionant faptul cînd în numele a 350 milioane de creștini reprezentați la Delhi, s-a cerut lumii să se ia toate măsurile urgente pentru asigurarea liniștei și păcii în lume, în numele Evangheliei Mîntuitorului și a concepției umane. Cu aceste gînduri, Mișcarea ecumenistă, lărgită mult, privește cu încredere spre acțiunile ei viitoare bineplăcute și necesare omnirii credincioase, spre buna înțelegere și pacea lumii.¹

M. ȘESAN

1 Informații bibliografice: Paul A., *L'unité chrétienne*, Paris 1930; Boegner M., *Le probleme de l'unité chrétienne*, Paris 1946; Bell G., *Christian Unity*, Londra 1948; Zander L., *Vision and Action (ortodox)*, Londra 1952; Bonnet Fr., *Histoire du Mouvement oecumenique*, Paris 1953; Rouse R.-Neill Ch., *History of the ecumenical Movement*, Londra 1954; Conord P., *Brève histoire de l'oecumenisme*, Paris 1959; Șesan M., *Biserica ortodoxă romînă și Mișcarea ecumenistă*, Ortodoxia 1, 1962.

SUPRAPOPULAȚIA — o născocire a ideologiei burgheze. Sub acest titlu a apărut în săptămânalul „Contemporanul” (nr. 3 din 19.I.1962) articolul D-lui Prof. Dr. C. G. Dimitriu. Competență recunoscută în această materie, Dsa este autorul cărții: „Neomalthusianismul în slujba politicii războinice a imperialismului” (București 1954).

Pornind de la faptul că populația actuală a globului pămîntesc a ajuns în 1961 la 3 miliarde de locuitori și că potrivit calculelor făcute ea va ajunge în anul 2.000 la aproximativ 6 miliarde de oameni, cărora trebuie să li se asigure condiții de muncă și mai ales de trai, autorul face constatarea că din această situație se desprind două concepții sau două atitudini care au fundamentat două soluții social-economice deosebite: atitudinea burgheză capitalistă și atitudinea socialistă.

Ideologia burgheză, pentru a-și susține pozițiile sociale și politice actuale, — în lipsă de alte principii mai bune despre societate și om — apelează la reeditarea unor teorii mai vechi, ca cea a creșterii populației, teorie aparținînd lui Malthus (1766—1834). Potrivit acestei teorii, capacitatea de populare a globului pămîntesc este infinit mai mare decît puterea pămîntului de a produce mijloacele de subzistență necesare omului. Mai precis, după această teorie, populația ar crește într-o progresie geometrică (cu rația 2), iar mijloacele de trai ar crește într-o progresie arit-

metică (cu rația 1). La fiecare perioadă de 25 ani, în condiții normale, adică fără să intervină cazuri de exterminare în masă a populației (războaie, calamități naturale, etc.), raportul dintre aceste două tendințe ar fi incomparabil mai mare în favoarea suprapopulării.

Adaptînd această teorie la vremile de azi și potrivit-o după unele calcule matematice măsluite, neomalthusianiștii încearcă să tragă semnalul de alarmă, prezentînd creșterea nestăvilită a populației în așa fel că dacă ea ar urma ritmul actual, s-ăr ajunge inevitabil, într-o mie de ani, ca oamenilor să nu le mai rămîină alt loc pe pămînt decît să stea în picioare. Ca atare, oamenilor nu le-ar mai rămîinea decît să moară de foame, întrucît mijloacele de trai și condițiile normale de muncă nu le mai pot fi asigurate.

Privită simplist și neștiințific, nu e de mirare că această teză a făcut pe unii sociologi americani actuali (ca Pearson și Paarlberg) să propună ca metode de remediere a situației, alături de vechile metode malthusiene, războiul, epidemiile, pruncuciderea, lipsa de asistență medicală, abținerea de la căsătorie, celibatul, castitatea, limitarea conștientă a nașterilor, ș. a., chîiar și antropofagia ca mijloc de îmbunătățire a alimentației. Industriașul american Barlow a ajuns să-l considere pe Irod, omorîtorul de prunci, ca una din cele mai de seamă personalități ale istoriei, deoarece ar fi intuit, la vremea lui, pericolul suprapopulării.

În contrast cu această concepție strănie, autorul citat expune concepția științifică socialistă în legătură cu perspectivele creșterii populației globului și posibilitățile de hrănire a acesteia, calificând ca falsă teoria malthusiană și neomalthusiană. Demografia — știința care se ocupă cu probleme privitoare la numărul, densitatea, mișcarea populației și compoziția ei — arată că dacă într-un număr de țări populația într-adevăr crește, în altele ea a încetat să sporească. Așa se petrec lucrurile într-o serie de țări coloniale și dependente, datorită politicii imperialiștilor de exterminare a băștinașilor. Se observă chiar dispariția unor triburi și popoare.

Rezultă din această stare că procesul creșterii populației nu este exclusiv biologic, cum încearcă să-l prezinte neomalthusianismul, ci unul social-economic.

Analiza judicioasă a posibilităților de subzistență din lume demonstrează evident că există tot ce este necesar pentru a se hrăni populația prezentă și viitoare. După datele unor oameni de știință occidentali, astăzi ar putea trăi pe pământ de 40—80 ori mai mulți oameni. Academicianul sovietic L. I. Prasolov arată că pe glob există aproximativ 10,5 miliarde ha terenuri bune de agricultură, dar din acestea nu sînt folosite decît 1 miliard ha. Dacă se mai adaugă la acestea și imensele surse de substanțe nutritive aflate în apele mărilor și oceanelor, precum și posibilitatea nu prea îndepărtată a rezolvării pe calea artificială a fotosintezei, sursă inepuizabilă de substanțe nutritive, se vede clar că pământul poate hrăni populația actuală, ca și sporurile ei viitoare. Rezervele de hrană și condițiile de muncă nu numai că sînt destule, dar ele întrec într-o măsură apreciabilă ritmul de creștere a populației. Astfel în Uniunea Sovietică, în ultimii 7 ani, populația a crescut cu 14%, supra-

fețele însămintate cu 28%, recolta globală de cereale cu 61%, producția de lapte cu 69%, cea de carne cu 50%, ș. a. m. d.

Aceasta însemnează că în condițiile sistemului socialist, creșterea populației nu este un coșmar, iar în condițiile sistemului capitalist dacă astăzi jumătate din omenire suferă de foame și mizerie aceasta nu este din cauze biologice și inevitabile, ci din cauze sociale care au leac.

Dacă malthusianismul și neomalthusianismul sînt demascate în numele științei și al rațiunii ca doctrine ce îndeamnă la ură, asuprire și ucidere în masă, cu atît mai mult trebuie să adoptăm o atitudine intransigentă, de combatere a lor, și din punct de vedere creștinesc.

Neomalthusianismul, făcînd uz de minciună, propagandă pesimistă și îndemnînd la genocid, este expresia unui curent periculos pentru omenire, frînă în calea progresului și atentat la viața și libertatea popoarelor.

Creștinismul nu este o religie pesimistă, ci dimpotrivă, optimistă. El învață că lumea este într-un permanent proces de îmbunătățire, de progres, datorită conlucrării omului cu Creatorul. Impotriiva teoriilor malthusiene și neomalthusiene se ridică întreaga concepție creștină despre lume și viață, dar mai ales dogma despre creațiune și Providență.

Biserica învață că Dumnezeu a creat lumea nu ca s-o lase la voia întâmplării, ci i-a dat legi înțelepte, o ocrotește și se îngrijește continuu de păstrarea, dirijarea și propășirea ei. Insuși Fiul lui Dumnezeu, la „plinirea vremii”, a venit tocmai pentru ca „lumea viață să aibă și să aibă din belsug” (Ioan 10, 10). Așa încît porunca și binecuvîntarea dată de Dumnezeu primilor oameni: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpîniți și domniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate a-

nimalele, peste toate vietățile, ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul" (Fac. 1, 28) și toată doctrina Bisericii noastre, cum s-ar mai putea duce la îndeplinire dacă noi, credincioșii, am accepta tezele malthusianiste și neomalthusianiste?

Aceste concepții sînt nu numai pseudostiintifice, dar și imorale, deoarece neagă din capul locului dreptul oamenilor la viață, propagă corupția și încalcă în mod grosolan drepturile firești ale maselor populare.

Malthus, între altele, afirma cu cruzime: „Poporul trebuie să se închipuie ca fiind el însuși cauza principală a suferințelor sale”.

Organizarea științifică a societății de tip nou, socialist, dezmente fără cruțare astfel de susțineri. Poporul dispune de resurse nelimitate spre a-și construi o viață din ce în ce mai bună. E ceea ce se poate vedea în țările comunității socialiste. Propășirea de care au parte ele — și pe care o făurește poporul — dovedește simplu și convingător lipsa de valabilitate a amintitelor teorii decadente.

Diacon I. POPESCU

CONGRESUL AL 3-LEA al Consiliului ecumenist al bisericilor de la New-Delhi (India), ținut între 19 noiembrie și 5 decembrie 1961, a avut largi ecouri în lumea creștină, mai ales că s-a înmulțit numărul bisericilor participante cu încă 23 (la cifra de 199). Prin aceasta a sporit numărul bisericilor ortodoxe membre ale Consiliului ecumenist la 13. Despre ședințele și temele tratate la congres referențează cu amănunțime F. Lüpsen, în publicația: „Neu Delhi” (Dokumente, publicată de editura Luther din Witten, 1962, pagini 502). Merită să fie reținute măcar denumirile singuritelor teme, restul fiind expus în referatul atotcuprinzător al delegației române. Congresul a început cu pre-

dica past. U-Ba-Hmyin din Birmania și s-a încheiat cu cuvîntul președ. Martin Niemöller din Hessa-Germania federală. Au urmat referatele principale din cele 3 comisii despre: Mărturia Bisericii, Slujirea Bisericii și Unitatea Bisericii, explicînd de fiecare dată cuvîntul specific scripturistic. Apoi au urmat referatele celor 15 comisii și anume a: Comisiei centrale (care a definit „bazele” sau platforma de înțelegere a bisericilor din Consiliu, a comisiei studiilor, a comisiei pentru credință și organizație, a comisiei pentru Biserică și societate, pentru probleme creștine, pentru misiune, pentru activitate ecumenică, pentru aportul laicilor, pentru colaborarea bărbatului și a femeii în Biserică, pentru participarea tineretului, pentru Institutul ecumenist de la Bossey, pentru evanghelizare, pentru ajutorare, pentru probleme internaționale și informații. Este publicat mesajul P. Fer. Patriarh Alexei al Moscovei, al P. Fer. Patriarh ecumenic Atenagora și al I. P. Sf. Arhiepiscop Iacob în numele tuturor delegaților ortodocși. Este prezentat textul integral al referatelor: Iisus lumina lumii, Chemați la mărturie, Chemați la slujire și Chemați la unitate, precum și al coreferatelor despre: misiune, activitatea laicilor, credință și organizație, frămîntări sociale și Biblie. De importanță deosebită sînt cele două apeluri finale, unul către creștinătate și al doilea către guverne în problema păcii, cerîndu-se oprirea înarmării, întărirea încrederii și aplicarea umanității, ca să se încheie cu pericolul unui nou război. Aceasta e manifestare creștină.

REVISTA „HLAS PRAVOSLAVI” (Glasul Ortodoxiei) a Mitropoliei ortodoxe cehoslovace este bogată în cuprins îndrumător. Astfel se arată: Cum să ne rugăm ca să ne fie ascultată ru-

găciunea (R. Hoffmann), Despre activitatea pastorală, Biserica Ortodoxă pentru un tratat de pace cu Germania (I. P. Sf. Mitropolit Ioan), Din activitatea panortodoxă de la Rhodos, Nu putem accepta papalitatea, Primatul în lumina Bisericii Ortodoxe e doar onorific, „Fericiți făcătorii de pace”, comunicate de la variate conferințe și întruniri cu scopul vestirii păcii în lume de la Praga și Bratislava (Nr. 9 pe 1961), Plinătatea vremii (B. Aleș), Să ne bucurăm de Nașterea Domnului, Apelul conferinței panortodoxe de la Rhodos, Biserica este una sântă apostolică și sobornicească, M-a îmbrăcat în haina mîntuirii (M. Muzik), Scrierea cărților Noului Testament în grecește, „Fericiți făcătorii de pace”, cu variate informații din această străduință. (Nr. 10 pe 1961), Creațiunea către Creator, Un nou an, Pe insula Rhodos la conferința panortodoxă (J. Novak), Să gîndim optimist, Patriarhul Fotie și Roma (M. Sesan), Inceputurile cultului creștin, Întîlnirea cu credința creștină, Conferința ecumenistă de la New-Delhi. (Nr. 1 pe 1962), Trăiți ca în lumină, Duminica vameșului și a fa-

riseului, Credința noastră și nevoile lumii, Mărturisitorii lui Hristos, Participarea ortodoxă la Mișcarea ecumenistă, Nu păcătuiți, Singuraticii, „Fericiți făcătorii de pace” cu informații variate, Tematica conferinței panortodoxe de la Rhodos (Nr. 2 pe 1962).

Din aceste subiecte se constată ce interes deosebit este acordat — pe lîngă îndrumările duhovnicești — și prezentării către credincioși a problemelor mari, precum este cea a asigurării păcii în lume, a conferinței panortodoxe de la Rhodos și a congresului ecumenist de la Delhi, care toate, pe lîngă subiecte de caracter teologic, subliniază și importanța pentru creștin a problemelor păcii în lume, precum și a străduințelor depuse pentru asigurarea ei.

În partea bogată a informațiilor mici și vieții proprii creștinești ortodoxe sînt rezervate și informații despre Bisericile ortodoxe surori. Astfel e indicată și presa bisericească a Patriarhiei Romîne: „Biserica Ortodoxă Romînă”, „Ortodoxia” și „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, cu conținutul lor.

M. Ș.

ALEGERI DE IERARHI

În temeiul legiuitei convocări făcute în termen, Colegiul Electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor-mitropoliți ai Bisericii Ortodoxe Romîne s-a întrunit la București pe data de sîmbătă 17 februarie a. c.

După Doxologia îndătinată, săvîrșită în paraclisul Palatului Patriarhiei, membrii Colegiului Electoral Bisericesc au trecut în sala de ședințe.

În cuvîntul de deschidere, Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN a arătat scopul întrunirii Colegiului Electoral Bisericesc.

DI Profesor DUMITRU DOGARU, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne, a dat citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne pentru deschiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc.

Sub președinția Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN, Colegiul Electoral Bisericesc a procedat apoi, potrivit prevederilor legale, la alegerea noului arhiepiscop al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și mitropolit al Banatului.

Cu deosebită însuflețire, Colegiul Electoral Bisericesc a ales ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și mitropolit al Banatului pe Prea Sfinția Sa D. D. Dr. NICOLAE CORNEANU, Episcopul Aradului.

Duminică 18 februarie a. c., Colegiul Electoral Bisericesc, sub președinția Înalt Prea Sfinției Sale D. D. Dr. IUSTIN MOISESCU, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a ales ca episcop al Romanului și Hușilor pe Prea Sfinția Sa D. D. Dr. PARTENIE CIOPRON.

Luni 19 februarie a. c., Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în ședință plenară sub președinția Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN, a procedat la cercetarea canonică a alegerilor săvârșite și le-a întărit.

În ziua de 24 februarie a. c. Înalții Ierarhi nou-aleși au făcut vizita de prezentare la Departamentul Cultelor, fiind primiți cu solemnitățile cuvenite. Cu acel prilej, Dl Profesor DUMITRU DOGARU, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, prin care ocîrmuirea de Stat confirmă pe Înalt Prea Sfinția Sa D. D. Dr. NICOLAE CORNEANU ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române a Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Banatului, iar pe Prea Sfinția Sa D. D. Dr. PARTENIE CIOPRON ca Episcop al Episcopiei ortodoxe române a Romanului și Hușilor. Înalții Ierarhi nou-aleși au fost felicitați de cei prezenți.

Investitura și înscăunarea nou-aleșilor Ierarhi va avea loc în cursul lunii martie a. c., în localitățile de reședință ale Eparhiilor respective.

Vom reveni cu amănunte în proximal număr al revistei.

REDACTIA

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
S I B I U

Biblioteca Mitropolitană Sibiu